

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การพัฒนาหลักสูตร เรื่อง วัฒนธรรมทวารวดีเมืองอุทอง กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม สาระประวัติศาสตร์ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2551 กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม

1.1 วิสัยทัศน์

1.2 หลักการ

1.3 จุดหมาย

1.4 สมรรถนะสำคัญของผู้เรียน

1.5 คุณลักษณะอันพึงประสงค์

1.6 มาตรฐานการเรียนรู้

1.7 ตัวชี้วัด

1.8 หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2551 กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม

1.9 มาตรฐาน ตัวชี้วัดสาระที่ 4 ประวัติศาสตร์

2. สาระประวัติศาสตร์ กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551

2.1 สิ่งที่หลักสูตรคาดหวังในตัวผู้เรียน

2.2 มาตรฐาน ตัวชี้วัด และสาระการเรียนรู้แกนกลาง

2.3 โครงสร้างเวลาเรียน

2.4 คุณภาพผู้เรียนจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3

2.5 คำอธิบายรายวิชา

2.6 หน่วยการเรียนรู้

2.7 การจัดการเรียนรู้

2.8 ทฤษฎีและหลักการจัดการเรียนรู้ประวัติศาสตร์

2.9 วิธีการจัดการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ที่ส่งเสริมการคิด

2.10 การใช้สื่อการเรียนรู้

2.11 การวัดและประเมินผลการเรียนรู้

2.12 การบริหารจัดการหลักสูตร

3. ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตร
 - 3.1 ความหมายของหลักสูตร
 - 3.2 ความสำคัญของหลักสูตร
 - 3.3 องค์ประกอบหลักสูตร
 - 3.4 การพัฒนาหลักสูตร
 - 3.5 หลักการพัฒนาหลักสูตร
 - 3.6 รูปแบบของการพัฒนาหลักสูตร
 - 3.7 กระบวนการพัฒนาหลักสูตร
 - 3.8 การประเมินผลหลักสูตร
4. วัฒนธรรมทวารวดีเมืองอู่ทอง
 - 4.1 สถาปัตยกรรมศาสตร์อำเภออู่ทอง
 - 4.2 เมืองโบราณอู่ทอง
 - 4.3 วัฒนธรรมทวารวดีเมืองอู่ทอง
 - 4.4 เจดีย์สมัยทวารวดี
 - 4.5 พระพุทธรูปสมัยทวารวดี
 - 4.6 รูปประติมากรรมและศาสนศิลป์สมัยทวารวดี
 - 4.7 เหรียญมีจารึกสมัยทวารวดี
 - 4.8 ตุ๊กตาดินเผาสมัยทวารวดี
 - 4.9 แหล่งเรียนรู้ทวารวดีเมืองอู่ทอง
5. แนวคิดเกี่ยวกับความรู้ความเข้าใจ
 - 5.1 ความหมายของความรู้ความเข้าใจ
 - 5.2 ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความรู้ความเข้าใจ
 - 5.3 ระดับความรู้ความเข้าใจ
 - 5.4 พฤติกรรมด้านพุทธิพิสัย
6. ทักษะการปฏิบัติกิจกรรมการอนุรักษ์วัฒนธรรม
 - 6.1 ความหมายของทักษะการปฏิบัติกิจกรรมการอนุรักษ์วัฒนธรรม
 - 6.2 การวัดทักษะปฏิบัติ
 - 6.3 ความหมายของการวัดผลทักษะการปฏิบัติกิจกรรม
 - 6.4 ขั้นตอนการสอนทักษะการปฏิบัติกิจกรรม
 - 6.5 เครื่องมือวัดพฤติกรรมด้านทักษะพิสัย
 - 6.6 หลักการในการสร้างเครื่องมือวัดผลทักษะการปฏิบัติกิจกรรม
 - 6.7 ลักษณะการประเมินผลทักษะการปฏิบัติกิจกรรมการอนุรักษ์วัฒนธรรมทวารวดี

- 6.8 เครื่องมือวัดทักษะการปฏิบัติกิจกรรม
- 7. ความพึงพอใจต่อหลักสูตร
 - 7.1 ความหมายของความพึงพอใจ
 - 7.2 แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับความพึงพอใจ
 - 7.3 ลักษณะของความพึงพอใจ
 - 7.4 การวัดความพึงพอใจ
- 8. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 - 8.1 งานวิจัยในประเทศ
 - 8.2 งานวิจัยต่างประเทศ

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 กลุ่มสาระการเรียนรู้ สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม

1. วิสัยทัศน์

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 มุ่งพัฒนาผู้เรียนทุกคน ซึ่งเป็นกำลังของชาติให้เป็นมนุษย์ที่มีความสมดุลทั้งด้านร่างกาย ความรู้ คุณธรรม มีจิตสำนึก ในความเป็นพลเมืองไทยและพลโลก ยึดมั่นในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข มีความรู้และทักษะพื้นฐาน รวมทั้งเจตคติ ที่จำเป็น ต่อการศึกษา ต่อการประกอบอาชีพและการศึกษาตลอดชีวิต โดยมุ่งเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ บนพื้นฐานความเชื่อว่า ทุกคนสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองให้เต็มศักยภาพ

2. หลักการ

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 มีหลักการที่สำคัญดังนี้

- 2.1 เป็นหลักสูตรการศึกษาเพื่อความเป็นเอกภาพของชาติ มีจุดมุ่งหมายและ มาตรฐานการเรียนรู้ เป็นเป้าหมายสำหรับสำหรับพัฒนาเด็กและเยาวชนให้มีความรู้ ทักษะ เจตคติ และคุณธรรมบนพื้นฐานของความเป็นไทยควบคู่กับความเป็นสากล
- 2.2 เป็นหลักสูตรการศึกษาเพื่อปวงชน ที่ประชาชนทุกคนมีโอกาสดำเนินการศึกษา อย่างเสมอภาค และมีคุณภาพ
- 2.3 เป็นหลักสูตรการศึกษาที่สนองการกระจายอำนาจ ให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัด การศึกษาให้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่น
- 2.4 เป็นหลักสูตรการศึกษาที่มีโครงสร้างยืดหยุ่นทั้งด้านสาระการเรียนรู้ เวลาและ การจัดการเรียนรู้
- 2.5 เป็นหลักสูตรการศึกษาที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

2.6 เป็นหลักสูตรการศึกษาสำหรับการศึกษาระบบ นอกกระบบ และตามอัธยาศัย ครอบคลุมทุกกลุ่มเป้าหมาย สามารถเทียบโอนผลการเรียนรู้ และประสบการณ์

3. จุดหมาย

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้เป็นคนดี มีปัญญา มีความสุข มีศักยภาพในการศึกษาต่อ และประกอบอาชีพ จึงกำหนดเป็นจุดหมายเพื่อให้เกิดกับผู้เรียน เมื่อจบการศึกษาขั้นพื้นฐานดังนี้

3.1 มีคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ เห็นคุณค่าของตนเอง มีวินัย และปฏิบัติตนตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่ตนนับถือ ยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

3.2 มีความรู้ ความสามารถในการสื่อสาร การคิด การแก้ปัญหา การใช้เทคโนโลยี และมีทักษะชีวิต

3.3 มีสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่ดี มีสุนทรีย์ และรักการออกกำลังกาย

3.4 มีความรักชาติ มีจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทยและพลโลก ยึดมั่นในวิถีชีวิต และการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

3.5 มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย การอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อม มีจิตสาธารณะที่มุ่งทำประโยชน์และสร้างสิ่งที่ดีงามในสังคม และอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข

4. สมรรถนะสำคัญของผู้เรียน

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 มุ่งพัฒนาผู้เรียนเกิดสมรรถนะสำคัญ 5 ประการ ดังนี้

4.1 ความสามารถในการสื่อสาร เป็นความสามารถในการรับและส่งสาร มีวัฒนธรรมในการใช้ภาษาถ่ายทอดความคิด ความรู้ความเข้าใจ ความรู้สึก และทัศนะของตนเองเพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารและประสบการณ์อันจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาตนเองและสังคม รวมทั้งการเจรจาต่อรองเพื่อขจัดและลดปัญหาความขัดแย้งต่างๆ การเลือกรับหรือไม่รับข้อมูลข่าวสารด้วยหลักเหตุผลและความถูกต้อง ตลอดจนการเลือกใช้วิธีการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ โดยคำนึงผลกระทบที่มีต่อตนเองและสังคม

4.2 ความสามารถในการคิด เป็นความสามารถในการคิดวิเคราะห์ การคิดสังเคราะห์ การคิดอย่างสร้างสรรค์ การคิดอย่างมีวิจารณญาณ และการคิดเป็นระบบ เพื่อนำไปสู่การสร้างองค์ความรู้หรือสารสนเทศเพื่อการตัดสินใจเกี่ยวกับตนเองและสังคมได้อย่างเหมาะสม

4.3 ความสามารถในการแก้ปัญหา เป็นความสามารถในการแก้ปัญหาและอุปสรรคต่างๆ ที่เผชิญได้อย่างถูกต้องเหมาะสมบนพื้นฐานของหลักเหตุผล คุณธรรมและข้อมูลสารสนเทศ เข้าใจความสัมพันธ์และการเปลี่ยนแปลงของเหตุการณ์ต่างๆ ในสังคม แสวงหา

ความรู้ ประยุกต์ความรู้มาใช้ในการป้องกันและแก้ไขปัญหา และมีการตัดสินใจที่มีประสิทธิภาพ โดยคำนึงถึงผลกระทบที่เกิดขึ้น ต่อตนเอง สังคมและสิ่งแวดล้อม

4.4 ความสามารถในการใช้ทักษะชีวิต เป็นความสามารถในการนำกระบวนการต่าง ๆ ไปใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน การเรียนรู้ด้วยตนเอง การเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง การทำงาน และการอยู่ร่วมกันในสังคมด้วยการสร้างเสริมความสัมพันธ์อันดีระหว่างบุคคล การจัดการปัญหาและความขัดแย้งต่าง ๆ อย่างเหมาะสมปรับตัวให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมและสภาพแวดล้อม และการรู้จักหลีกเลี่ยงพฤติกรรมไม่พึงประสงค์ที่ส่งผลกระทบต่อตนเองและผู้อื่น

4.5 ความสามารถในการใช้เทคโนโลยี เป็นความสามารถในการเลือกและใช้เทคโนโลยีด้านต่างๆ และมีทักษะกระบวนการทางเทคโนโลยี เพื่อการพัฒนาตนเองและสังคม ในด้านการเรียนรู้การสื่อสาร การทำงาน การแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ ถูกต้องเหมาะสมและมีคุณธรรม

5. คุณลักษณะอันพึงประสงค์

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข ในฐานะเป็นพลเมืองไทยและพลโลก ดังนี้

- 5.1 รักชาติ ศาสน์ กษัตริย์
- 5.2 ซื่อสัตย์สุจริต
- 5.3 มีวินัย
- 5.4 ใฝ่เรียนรู้
- 5.5 อยู่อย่างพอเพียง
- 5.6 มุ่งมั่นในการทำงาน
- 5.7 รักความเป็นไทย
- 5.8 มีจิตสาธารณะ

นอกจากนี้ สถานศึกษาสามารถกำหนดคุณลักษณะอันพึงประสงค์เพิ่มเติมให้สอดคล้องตามบริบทและจุดเน้นของตนเอง

6. มาตรฐานการเรียนรู้

การพัฒนาผู้เรียนให้เกิดความสมดุล ต้องคำนึงถึงหลักการพัฒนาทางสมองและพหุปัญญา หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน จึงกำหนดให้ผู้เรียน เรียนรู้ 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้ ดังนี้

- 6.1 ภาษาไทย
- 6.2 คณิตศาสตร์

6.3 วิทยาศาสตร์

6.4 สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม

6.5 สุขศึกษาและพลศึกษา

6.6 ศิลปะ

6.7 การงานอาชีพและเทคโนโลยี

6.8 ภาษาต่างประเทศ

ในแต่ละกลุ่มสาระการเรียนรู้ได้กำหนดมาตรฐานการเรียนรู้ เป็นเป้าหมายสำคัญของการพัฒนาคุณภาพผู้เรียน มาตรฐานการเรียนรู้ ระบุสิ่งที่ผู้เรียนพึงรู้และปฏิบัติได้ มีคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ที่ต้องการให้เกิดแก่ผู้เรียนเมื่อจบการศึกษาขั้นพื้นฐาน นอกจากนั้นมาตรฐานการเรียนรู้ยังเป็นกลไกสำคัญ ในการขับเคลื่อนพัฒนาการศึกษาทั้งระบบเพราะมาตรฐานการเรียนรู้จะสะท้อนให้ทราบว่าต้องการอะไร จะสอนอะไร และประเมินอย่างไร รวมทั้งเป็นเครื่องมือ ในการตรวจสอบเพื่อการประกันคุณภาพการศึกษา โดยใช้ระบบการประเมินคุณภาพภายในและการประเมินคุณภาพภายนอก ซึ่งรวมถึงการทดสอบระดับเขตพื้นที่การศึกษา และการทดสอบระดับชาติ ระบบการตรวจสอบเพื่อประกันคุณภาพดังกล่าวเป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยสะท้อนภาพการจัดการศึกษาว่าสามารถพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพตามที่มาตรฐานการเรียนรู้กำหนดเพียงใด

7. ตัวชี้วัด

ตัวชี้วัดระบุสิ่งที่นักเรียนพึงรู้และปฏิบัติได้ รวมทั้งคุณลักษณะของผู้เรียน ในแต่ละระดับชั้น ซึ่งสะท้อนถึงมาตรฐานการเรียนรู้ มีความเฉพาะเจาะจงและมีความเป็นรูปธรรมนำไปใช้ในการกำหนดเนื้อหา จัดทำหน่วยการเรียนรู้ จัดการเรียนรู้การสอน และเป็นเกณฑ์สำคัญสำหรับการวัดผลประเมินผลเพื่อตรวจสอบคุณภาพผู้เรียน

7.1 ตัวชี้วัดชั้นปี เป็นเป้าหมายในการพัฒนาผู้เรียนแต่ละชั้นปีในระดับการศึกษาภาคบังคับ (ประถมศึกษาปีที่ 1 – มัธยมศึกษาปีที่ 3)

7.2 ตัวชี้วัดช่วงชั้น เป็นเป้าหมายในการพัฒนาผู้เรียนในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย (มัธยมศึกษาปีที่ 4 – 6)

8. หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม

8.1 ทำไมต้องเรียนสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม

กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ช่วยให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจการดำรงชีวิตของมนุษย์ทั้งในฐานะปัจเจกบุคคลและการอยู่ร่วมกันในสังคม การปรับตัวตามสภาพแวดล้อม การจัดการทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด เข้าใจถึงการพัฒนาเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัย กาลเวลา ตามเหตุปัจจัยต่างๆ เกิดความเข้าใจในตนเองและผู้อื่น

มีความอดทน อดกลั้น ยอมรับในความแตกต่าง และมีคุณธรรม สามารถนำความรู้ไปปรับใช้ ในการดำเนินชีวิต เป็นพลเมืองดีของประเทศชาติและสังคมโลก

8.2 เรียนรู้อะไรในสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม

กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ว่าด้วยการอยู่ร่วมกัน ในสังคมที่มีความเชื่อมสัมพันธ์กันและมีความแตกต่างกันอย่างหลากหลาย เพื่อช่วยให้สามารถ ปรับตนเองกับบริบทสภาพแวดล้อม เป็นพลเมืองดี มีความรับผิดชอบ มีความรู้ ทักษะ คุณธรรม และค่านิยมที่เหมาะสม โดยได้กำหนดสาระต่างๆ ไว้ดังนี้

- **ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม** แนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม หลักธรรมของพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือ การนำหลักธรรมคำสอน ไปปฏิบัติในการพัฒนาตนเอง และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข เป็นผู้กระทำความดี มีค่านิยม ที่ดีงาม พัฒนาดตนเองอยู่เสมอ รวมทั้งบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคมและส่วนรวม

- **หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม** ระบบการเมือง การปกครอง ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ลักษณะและความสำคัญ การเป็นพลเมืองดี ความแตกต่างและความหลากหลายทางวัฒนธรรม ค่านิยม ความเชื่อ ปลูกฝัง ค่านิยมด้านประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข สิทธิ หน้าที่ เสรีภาพ การดำเนิน ชีวิตอย่างสันติสุขในสังคมไทยและสังคมโลก

- **เศรษฐกิจศาสตร์** การแจกจ่าย และการบริโภคสินค้าและบริการ การบริหาร จัดการทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดอย่างมีประสิทธิภาพ การดำรงชีวิตอย่างมีดุลยภาพ และ การนำหลักหลักเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในชีวิตประจำวัน

- **ประวัติศาสตร์** เวลาและยุคสมัยทางประวัติศาสตร์ วิธีการทางประวัติศาสตร์ พัฒนาการของมนุษยชาติจากอดีตถึงปัจจุบัน ความสัมพันธ์และการเปลี่ยนแปลงของเหตุการณ์ ต่างๆ ผลกระทบที่เกิดจากเหตุการณ์สำคัญในอดีต บุคคลสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลง ต่างๆ ในอดีต ความเป็นมาของชาติไทย วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย แหล่งอารยธรรมที่สำคัญ ของโลก

- **ภูมิศาสตร์** ลักษณะกายภาพของโลก แหล่งทรัพยากร และภูมิอากาศของ ประเทศไทยและภูมิภาคต่างๆ ของโลก การใช้แผนที่และเครื่องมือทางภูมิศาสตร์ ความสัมพันธ์ กันของสิ่งต่างๆ ในระบบธรรมชาติ ความสัมพันธ์ของมนุษย์กับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและ สิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น การนำเสนอข้อมูลภูมิสารสนเทศ การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาที่ ยั่งยืน

9. มาตรฐาน ตัวชี้วัดสาระที่ 4 ประวัติศาสตร์

- สาระที่ 4 ประวัติศาสตร์

- มาตรฐาน ส4.1 เข้าใจความหมาย ความสำคัญของเวลาและยุคสมัยทางประวัติศาสตร์ สามารถใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์มาวิเคราะห์เหตุการณ์ต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ

ตัวชี้วัดชั้นปี ม. 1

1. วิเคราะห์ความสำคัญของเวลาในการศึกษาประวัติศาสตร์
2. เทียบศักราชตามระบบต่างๆ ที่ใช้ศึกษาประวัติศาสตร์
3. นำวิธีการทางประวัติศาสตร์มาใช้ศึกษาเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์

- มาตรฐาน ส4.2 เข้าใจพัฒนาการของมนุษยชาติจากอดีตจนถึงปัจจุบันในด้านความสัมพันธ์และการเปลี่ยนแปลงของเหตุการณ์อย่างต่อเนื่อง ตระหนักถึงความสำคัญและสามารถวิเคราะห์ผลกระทบที่เกิดขึ้น

ตัวชี้วัดชั้นปี ม. 1

1. อธิบายพัฒนาการทางสังคม เศรษฐกิจและการเมืองของประเทศต่างๆ ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้
2. ระบุความสำคัญของแหล่งอารยธรรมในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

สาระประวัติศาสตร์ กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ในหลักสูตรแกนกลาง การศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551

1. สิ่งหลักที่หลักสูตรคาดหวังในตัวผู้เรียน

จากการศึกษาเอกสารหลักสูตรกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 สิ่งหลักที่หลักสูตรคาดหวังว่าจะเกิดขึ้นในตัวผู้เรียน 3 ประการ คือ (สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา, 2554, หน้า 13)

1. เป้าหมายของการพัฒนาผู้เรียน กำหนดไว้ 5 ประการ คือ

1.1 พัฒนาผู้เรียนให้เป็นปัจเจกชนที่มีคุณภาพ ซึ่งหมายถึงผู้เรียนมีความรู้ความสามารถเฉพาะตน การจะเป็นปัจเจกชนที่มีคุณภาพ ก็ต้องมีพฤติกรรมใฝ่เรียนรู้ ใฝ่รู้ อุตสาหะ อดทน รู้ศักยภาพ รับผิดชอบในหน้าที่ ปรับปรุงและพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง รักเกียรติ และศักดิ์ศรีของตนเอง ฯลฯ

1.2 สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข นับเป็นหัวใจสำคัญของสังคมศึกษา คุณธรรมหลายอย่างที่ต้องสร้างเสริมให้เด็กตระหนักในความสำคัญการอยู่ร่วมกัน เช่น รักและเข้าใจรอบคอบ รวมทั้งเพื่อนร่วมงาน คนรัก ผู้บริหาร รู้จักให้อภัย ช่วยเหลือผู้อื่น มีเมตตากรุณา เคารพในสิทธิเสรีภาพของตนเองและผู้อื่น ยอมรับในความแตกต่างของบุคคล ฯลฯ

1.3 เข้าใจและเห็นคุณค่าของการอยู่ร่วมกันในสังคม ซึ่งหมายถึงการเป็นพลเมือง พลโลก (ชุมชน ท้องถิ่น ประเทศชาติ สังคมโลก) เริ่มด้วยการมีสำนึกในสำคัญของการอยู่ร่วมกันเป็นสังคม มีจิตสาธารณะ รักและภูมิใจในความเป็นไทย การเสียสละประโยชน์ส่วนตนและกลุ่มพวกพ้องเพื่อรักษาประโยชน์ของสังคมและชาติ การยอมรับในความแตกต่าง การมีจิตอาสา และมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นและประเทศ ฯลฯ

1.4 เข้าใจและเห็นคุณค่า และรักษาทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม อันเป็นวิภัติของโลกซึ่งนับวันจะรุนแรงและมีผลกระทบกว้างขวาง เช่น ใช้น้ำอย่างมีประสิทธิภาพ (ประหยัด คุ่มค่า) มีจิตสำนึกและจิตอาสาในการรักษาสิ่งแวดล้อม ฯลฯ

1.5 รู้เท่าทันและปรับตัวในโลกยุคโลกาภิวัตน์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ เช่น การเข้าใจการเปลี่ยนแปลงตามบริบทของเวลา การพัฒนาตนเองให้เป็นผู้ทันสมัย ทันเหตุการณ์ รู้เท่าทันข้อมูลข่าวสาร มีความสามารถในการใช้เทคโนโลยี มีความสามารถในการสื่อสาร ฯลฯ

2. สมรรถนะสำคัญของผู้เรียน กำหนดไว้ 5 ประการ คือ 1) ความสามารถในการสื่อสาร 2) ความสามารถในการคิด 3) ความสามารถในการแก้ปัญหา 4) ความสามารถในการใช้ทักษะชีวิต และ 5) ความสามารถในการใช้เทคโนโลยี

3. คุณลักษณะอันพึงประสงค์ มี 8 ข้อ คือ 1) รักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ 2) ซื่อสัตย์สุจริต 3) มีวินัย 4) ใฝ่เรียนรู้ 5) อยู่อย่างพอเพียง 6) มุ่งมั่นในการทำงาน 7) รักความเป็นไทย และ 8) มีจิตสาธารณะ

2. มาตรฐาน ตัวชี้วัด และสาระการเรียนรู้แกนกลาง

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ได้กำหนดมาตรฐานตัวชี้วัด และสาระการเรียนรู้ของกลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ไว้ 5 สาระ 11 มาตรฐาน 45 ตัวชี้วัด (กระทรวงศึกษาธิการ, 2552, หน้า 138-163) ดังนี้

สาระที่ 1 ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม 2 มาตรฐาน 16 ตัวชี้วัด

สาระที่ 2 หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรมและการดำเนินชีวิตในสังคม 2 มาตรฐาน 7 ตัวชี้วัด

สาระที่ 3 เศรษฐศาสตร์ 2 มาตรฐาน 7 ตัวชี้วัด

สาระที่ 4 ประวัติศาสตร์ 3 มาตรฐาน 8 ตัวชี้วัด

สาระที่ 5 ภูมิศาสตร์ 2 มาตรฐาน 7 ตัวชี้วัด

ตาราง 1 มาตรฐาน ตัวชี้วัด และสาระการเรียนรู้แกนกลาง สาระที่ 4 ประวัติศาสตร์
ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1

มาตรฐาน	ตัวชี้วัด	สาระการเรียนรู้แกนกลาง
มาตรฐาน ส4.1 เข้าใจความหมาย ความสำคัญของเวลา และยุคสมัยทาง ประวัติศาสตร์ สามารถใช้วิธีการ ทางประวัติศาสตร์ มาวิเคราะห์เหตุการณ์ ต่างๆ อย่างเป็นระบบ	1. วิเคราะห์ความสำคัญ ของเวลาในการศึกษา ประวัติศาสตร์	- ความสำคัญของเวลาและช่วงเวลา สำหรับการศึกษาประวัติศาสตร์ - ความสัมพันธ์และความสำคัญของอดีต ที่มีต่อปัจจุบันและอนาคต - ตัวอย่างการใช้เวลา ช่วงเวลาและ ยุคสมัยที่ปรากฏในเอกสารประวัติศาสตร์ ไทย - ที่มาของศักราชที่ปรากฏในเอกสาร ประวัติศาสตร์ไทย ได้แก่ จ.ศ./ม.ศ./ร.ศ./ พ.ศ./ค.ศ. และ ฮ.ศ. - วิธีการเทียบศักราชต่างๆ และตัวอย่าง การเทียบ - ตัวอย่างการใช้ศักราชต่างๆ ที่ปรากฏ ในเอกสารประวัติศาสตร์ไทย
	2. เทียบศักราชตาม ระบบต่างๆ ที่ใช้ศึกษา ประวัติศาสตร์	
	3. นำวิธีการทาง ประวัติศาสตร์มาใช้ ศึกษาเหตุการณ์ทาง ประวัติศาสตร์	- ความหมายและความสำคัญของ ประวัติศาสตร์และวิธีการทาง ประวัติศาสตร์ที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน - ตัวอย่างหลักฐานในการศึกษา ประวัติศาสตร์ไทยสมัยสุโขทัยทั้งหลักฐาน ชั้นต้นและหลักฐานชั้นรอง (เชื่อมโยงกับ มฐ. ส4.3 เช่น ข้อความในศิลา (สมัยก่อน ประวัติศาสตร์ สมัยก่อนสุโขทัย สมัยสุโขทัย สมัยอยุธยา สมัยธนบุรี สมัยรัตนโกสินทร์) และเหตุการณ์สำคัญในสมัยสุโขทัย

ตาราง 1 (ต่อ)

มาตรฐาน	ตัวชี้วัด	สาระการเรียนรู้แกนกลาง
มาตรฐาน ส4.2 เข้าใจ พัฒนาการของ มนุษยชาติจากอดีต จนถึงปัจจุบันในด้าน ความสัมพันธ์และการ เปลี่ยนแปลงของ เหตุการณ์อย่าง ต่อเนื่อง ตระหนักถึง ความสำคัญและ สามารถวิเคราะห์ ผลกระทบที่เกิดขึ้น	1. อธิบายพัฒนาการ ทางสังคม เศรษฐกิจและ การเมืองของประเทศ ต่างๆ ในภูมิภาคเอเชีย ตะวันออกเฉียงใต้ 2. ระบุความสำคัญของ แหล่งอารยธรรม ในภูมิภาคเอเชีย ตะวันออกเฉียงใต้	- ที่ตั้งและสภาพภูมิศาสตร์ของประเทศ ต่างๆ ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ที่มีผลต่อพัฒนาการทางด้านต่างๆ - พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ สังคม เศรษฐกิจ และการเมืองของประเทศต่างๆ - ความร่วมมือผ่านการรวมกลุ่มเป็น อาเซียนของประเทศในภูมิภาคตะวันออกเฉียงใต้ ที่ถือว่าเป็นพัฒนาการของภูมิภาค - ที่ตั้งและความสำคัญของแหล่ง อารยธรรมในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เช่น แหล่งมรดกโลกในประเทศไทย ต่างๆ ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (เชื่อมโยงกับ มฐ ส4.3) - อิทธิพลของอารยธรรมโบราณในดินแดน ไทยที่มีต่อพัฒนาการของสังคมไทย ในปัจจุบัน
มาตรฐาน ส4.3 เข้าใจ ความเป็นมาของ ชาติไทย วัฒนธรรม ภูมิปัญญาไทย มีความรัก ความภูมิใจ และธำรงความเป็นไทย	1. อธิบายเรื่องราว ทางประวัติศาสตร์ สมัยก่อนสุโขทัย ในดินแดนไทยโดย สังเขป 2. วิเคราะห์พัฒนาการ ของอาณาจักรสุโขทัย ในด้านต่างๆ 3. วิเคราะห์อิทธิพลของ วัฒนธรรมและ ภูมิปัญญาไทย สมัยสุโขทัย และสังคม ไทยในปัจจุบัน	- สมัยก่อนประวัติศาสตร์ในดินแดนไทย โดยสังเขป - รัฐโบราณในดินแดนไทย เช่น ศรีวิชัย ตามพรลิงค์ ทวารวดี - รัฐไทยในดินแดนไทย เช่น ล้านนา นครศรีธรรมราช สุพรรณภูมิ - การสถาปนาอาณาจักรสุโขทัยและ ปัจจัยที่เกี่ยวข้อง (ปัจจัยภายในและ ปัจจัยภายนอก) - พัฒนาการของอาณาจักรสุโขทัยในด้าน การเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ สังคม และความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ

ตาราง 1 (ต่อ)

มาตรฐาน	ตัวชี้วัด	สาระการเรียนรู้แกนกลาง
		- วัฒนธรรมสุโขทัย เช่น ภาษาไทยวรรณกรรม ประเพณีสำคัญ ศิลปกรรมไทย - ภูมิปัญญาไทยในสมัยสุโขทัย เช่น การชลประทาน เครื่องสังคโลก - ความเสื่อมของอาณาจักรสุโขทัย เช่น ข้อความในศิลาจารึกสมัยสุโขทัย - นำวิธีการทางประวัติศาสตร์ไปใช้ศึกษาเรื่องราวของประวัติศาสตร์ไทยที่มีอยู่ในท้องถิ่นตนเองในสมัยใดก็ได้ (สมัยก่อนประวัติศาสตร์ สมัยก่อนสุโขทัย สมัยสุโขทัย สมัยอยุธยา สมัยธนบุรี สมัยรัตนโกสินทร์) และเหตุการณ์ - พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ สังคม เศรษฐกิจ และการเมืองของประเทศต่างๆ ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ - ความร่วมมือผ่านการรวมกลุ่ม

ที่มา : กระทรวงศึกษาธิการ (2551, หน้า 92-118)

สรุปว่า สาระที่ 4 ประวัติศาสตร์ มาตรฐาน ส4.1 เข้าใจความหมาย ความสำคัญของเวลาและยุคสมัยทางประวัติศาสตร์ สามารถใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์มาวิเคราะห์เหตุการณ์ต่างๆ อย่างเป็นระบบและตัวชี้วัดในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่1 ข้อที่ 3 คือ นำวิธีการทางประวัติศาสตร์มาใช้ศึกษาเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ และสาระการเรียนรู้แกนกลางคือนำวิธีการทางประวัติศาสตร์ไปใช้ศึกษาเรื่องราวของประวัติศาสตร์ไทยที่มีอยู่ในท้องถิ่นตนเองในสมัยใดก็ได้ วัฒนธรรมทวารวดีเมืองอุทอง ถือว่าเป็นประวัติศาสตร์ไทยในท้องถิ่นที่สำคัญควรที่จะศึกษาในรายละเอียดอย่างลึกซึ้งต่อไป

3. โครงสร้างเวลาเรียน หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดโครงสร้างเวลาเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ดังนี้

ตาราง 2 หน่วยการเรียนรู้/ตัวชี้วัดและสาระการเรียนรู้รายวิชา ส21104 ประวัติศาสตร์ 2
ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1

หน่วยการเรียนรู้	ตัวชี้วัด	สาระการเรียนรู้แกนกลาง	เวลา
หน่วยการเรียนรู้ที่ 1 วิธีการทาง ประวัติศาสตร์ (วัฒนธรรมทวารวดี เมืองอุทอง)	นำวิธีการทาง ประวัติศาสตร์มาใช้ ศึกษาเหตุการณ์ ทางประวัติศาสตร์	- นำวิธีการทางประวัติศาสตร์ ไปใช้ศึกษาเรื่องราวของ ประวัติศาสตร์ไทยที่มีอยู่ในท้องถิ่น ตนเองในสมัยใดก็ได้ (สมัยก่อน ประวัติศาสตร์ สมัยก่อนสุโขทัย สมัยสุโขทัย สมัยอยุธยา สมัยธนบุรี สมัยรัตนโกสินทร์) และเหตุการณ์ สำคัญในสมัยสุโขทัย	5 คาบ
หน่วยการเรียนรู้ที่ 2 สมัยก่อนสุโขทัย	อธิบายเรื่องราวทาง ประวัติศาสตร์ สมัยก่อนสุโขทัย ในดินแดนไทย โดยสังเขป	- สมัยก่อนประวัติศาสตร์ในดินแดน ไทยโดยสังเขป - รัฐบาลในดินแดนไทย เช่น ศรีวิชัย ตามพรลิงค์ ทวารวดี - รัฐไทยในดินแดนไทย เช่น ล้านนา นครศรีธรรมราช สุพรรณภูมิ	5 คาบ
หน่วยการเรียนรู้ที่ 3 อาณาจักรสุโขทัย	1. วิเคราะห์ พัฒนาการของ อาณาจักรสุโขทัย ในด้านต่างๆ 2. วิเคราะห์อิทธิพล ของวัฒนธรรมและ ภูมิปัญญาไทย สมัยสุโขทัยและ สังคมไทยใน ปัจจุบัน	- การสถาปนาอาณาจักรสุโขทัยและ ปัจจัยที่เกี่ยวข้อง (ปัจจัยภายในและ ปัจจัยภายนอก) - พัฒนาการของอาณาจักรสุโขทัย ในด้านการเมือง การปกครอง เศรษฐกิจ สังคม และความสัมพันธ์ ระหว่างประเทศ - วัฒนธรรมสมัยสุโขทัย เช่น ภาษาไทย วรรณกรรม ประเพณี สำคัญ ศิลปกรรมไทย - ภูมิปัญญาไทยในสมัยสุโขทัย เช่น การชลประทาน เครื่องสังคโลก - ความเสื่อมของอาณาจักรสุโขทัย	4 คาบ

4. คุณภาพผู้เรียนจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3

- มีความรู้เกี่ยวกับความเป็นไปของโลก โดยการศึกษาประเทศไทยเปรียบเทียบกับประเทศในภูมิภาคต่างๆ ในโลก เพื่อพัฒนาแนวคิดเรื่องการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข
- มีทักษะที่จำเป็นต่อการเป็นนักคิดอย่างมีวิจารณญาณ ได้รับการพัฒนาแนวคิดและขยายประสบการณ์ เปรียบเทียบระหว่างประเทศไทยกับประเทศในภูมิภาคต่างๆ ในโลก ได้แก่ เอเชีย โอเชียเนีย แอฟริกา ยุโรป อเมริกาเหนือ อเมริกาใต้ ในด้านศาสนา คุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม ความเชื่อ ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม การเมืองการปกครอง ประวัติศาสตร์ และภูมิศาสตร์ ด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์และสังคมศาสตร์
- รู้และเข้าใจแนวคิด และวิเคราะห์เหตุการณ์ในอนาคต สามารถนำมาใช้เป็นประโยชน์ในการดำเนินชีวิตและวางแผนการดำเนินงานได้อย่างเหมาะสม (กระทรวงศึกษาธิการ, 2552, หน้า 135)

5. คำอธิบายรายวิชา

วิชา ส21104 ประวัติศาสตร์ 2 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2556 เวลา 18 ชั่วโมง

ศึกษา วิเคราะห์ การนำวิธีการทางประวัติศาสตร์ไปใช้ศึกษาเรื่องราวของประวัติศาสตร์ไทยที่มีอยู่ในท้องถิ่น และเหตุการณ์สำคัญสมัยสุโขทัย ประวัติศาสตร์ไทยสมัยก่อนสุโขทัยในดินแดนไทยโดยสังเขป รัฐโบราณและรัฐไทยในดินแดนไทย พัฒนาการของอาณาจักรสุโขทัยในด้านการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ สังคม และความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ วัฒนธรรม ภูมิปัญญาไทยสมัยสุโขทัย ความเสื่อมของอาณาจักรสุโขทัย

โดยใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ กระบวนการคิด กระบวนการสืบค้นข้อมูล กระบวนการปฏิบัติ กระบวนการกลุ่ม เพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจถึงวิธีการทางประวัติศาสตร์ วิเคราะห์เรื่องราว เหตุการณ์ต่างๆ อย่างเป็นระบบ เข้าใจความเป็นมาของชาติไทย พัฒนาการของอาณาจักรสุโขทัยในด้านต่างๆ วัฒนธรรม ภูมิปัญญาไทย มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ และสมรรถนะสำคัญของผู้เรียน

ตัวชี้วัด ส4.1 ม.1/3

ส4.3 ม.1/1 ม.1/2 ม.1/3 รวมตัวชี้วัด 4 ตัวชี้วัด

6. หน่วยการเรียนรู้

หลักสูตรสถานศึกษาโรงเรียนอุ้มทอง พุทธศักราช 2552 (โรงเรียนอุ้มทอง, 2552, หน้า 10) ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 กลุ่มสาระการเรียนรู้ สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม สาระประวัติศาสตร์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 รายวิชา ส21104 ประวัติศาสตร์ 2 หน่วยการเรียนรู้ที่ 1 เรื่อง วิธีการทางประวัติศาสตร์ เวลา 5 ชั่วโมง จากการวิเคราะห์ตัวชี้วัดและสาระการเรียนรู้แกนกลางของหน่วยการเรียนรู้ที่ 1 ควรจัดเนื้อหา เรื่อง

วัฒนธรรมทวารวดีเมืองอู่ทอง โดยใช้เวลาของหน่วยที่ 1 จำนวน 5 ชั่วโมง และใช้เวลานอกตารางเรียนของรายวิชา ส21104 ประวัติศาสตร์ 2 อีก 11 ชั่วโมง รวมเป็น 16 ชั่วโมง โดยมีเนื้อหา ดังนี้

1. สภาพภูมิศาสตร์อำเภออู่ทอง	2 ชั่วโมง
2. เมืองโบราณอู่ทอง	1 ชั่วโมง
3. วัฒนธรรมทวารวดีเมืองอู่ทอง	2 ชั่วโมง
4. เจดีย์สมัยทวารวดี	2 ชั่วโมง
5. พระพุทธรูปสมัยทวารวดี	2 ชั่วโมง
6. รูปประติมากรรมและศาสนศิลป์สมัยทวารวดี	1 ชั่วโมง
7. เหรียญจารึกสมัยทวารวดี	1 ชั่วโมง
8. ตุ๊กตาดินเผาสมัยทวารวดี	1 ชั่วโมง
9. แหล่งเรียนรู้ทวารวดีเมืองอู่ทอง	4 ชั่วโมง
รวม	16 ชั่วโมง

ดังนั้น ความสำคัญของวัฒนธรรมทวารวดีเมืองอู่ทอง ซึ่งเป็นแหล่งเรียนรู้ที่ดีและเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่น่าสนใจแห่งหนึ่งของจังหวัดสุพรรณบุรี เป็นความภาคภูมิใจในท้องถิ่นของชาวอู่ทอง ผู้วิจัยได้พัฒนาหลักสูตร เรื่อง วัฒนธรรมทวารวดีเมืองอู่ทอง กลุ่มสาระการเรียนรู้ สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม สาระประวัติศาสตร์ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โดยอาศัยการร่วมมือระหว่างสถานศึกษากับชุมชนในการนำหลักสูตร เรื่อง วัฒนธรรมทวารวดีเมืองอู่ทอง ไปใช้นั้น มีการจัดการเรียนการสอนโดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ มีการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ และสมรรถนะสำคัญของผู้เรียน ให้นักเรียนมีทักษะการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง ทักษะปฏิบัติ การทำงานร่วมกับผู้อื่น ให้นักเรียนเกิดความรัก ภาคภูมิใจ ห่วงแหน รักษาโบราณสถาน โบราณวัตถุ ที่มีในชุมชนและท้องถิ่น

7. การจัดการเรียนรู้

การจัดการเรียนรู้เป็นกระบวนการที่สำคัญในการนำหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 สู่การปฏิบัติ ทั้งที่การที่ผู้เรียนจะมีคุณภาพและบรรลุตามมาตรฐานการเรียนรู้/ตัวชี้วัดหรือไม่ ขึ้นอยู่กับการจัดการเรียนรู้ ด้วยเหตุนี้ครูผู้สอนต้องมีความรู้ความเข้าใจสิ่งที่กำหนดไว้ในมาตรฐานการเรียนรู้/ตัวชี้วัด สมรรถนะสำคัญของผู้เรียน และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ซึ่งเป็นเป้าหมายการจัดการเรียนรู้ โดยมีหลักการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ การจัดการเรียนรู้ที่คำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล การจัดการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับพัฒนาการทางสมอง และการจัดการเรียนรู้ที่เน้นคุณธรรมจริยธรรม

ในการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ครูผู้สอนต้องจัดกระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลาย เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้บรรลุตามเป้าหมายของหลักสูตร กระบวนการเรียนรู้

ที่จำเป็นสำหรับผู้เรียนในการเตรียมเข้าสู่โลกอนาคต เช่น การเรียนรู้แบบบูรณาการ กระบวนการสร้างความรู้ กระบวนการคิด กระบวนการทางสังคม กระบวนการเผชิญสถานการณ์ และแก้ปัญหา กระบวนการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง กระบวนการปฏิบัติ กระบวนการจัดการ กระบวนการวิจัย กระบวนการเรียนรู้การเรียนรู้ของตนเอง และกระบวนการพัฒนาลักษณะนิสัย เป็นต้น อีกทั้งต้องให้ความสำคัญกับการใช้สื่อ การพัฒนาสื่อ การใช้แหล่งเรียนรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และการวัดและประเมินผลอย่างหลากหลายควบคู่กันเพื่อให้เกิดการพัฒนาผู้เรียนอย่างแท้จริง (สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา, 2553, หน้า 6)

8. ทฤษฎีและหลักการจัดการเรียนรู้ประวัติศาสตร์

การสอนให้บรรลุผลตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ ซึ่งในที่นี้ได้นำเสนอทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ที่ได้รับความสนใจกันอย่างมากในปัจจุบัน 4 ทฤษฎีด้วยกัน คือ ทฤษฎีกระบวนการทางสมองในการประมวลข้อมูล (Information Processing Theory) ทฤษฎีพหุปัญญา (Multiple Intelligences Theory) ทฤษฎีการสร้างความรู้ด้วยตนเอง (Constructivism) และทฤษฎีการเรียนรู้แบบร่วมมือ (Cooperative Learning Theory) (ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์, 2553, หน้า 26-45)

ทฤษฎีกระบวนการทางสมองในการประมวลข้อมูล (Information Processing Theory) เสนอโดย Klausmeier (1985) ซึ่งเป็นการศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการพัฒนาสติปัญญาของมนุษย์ด้านการทำงานของสมองโดยมีแนวคิดว่าการทำงานของสมองมนุษย์มีความคล้ายคลึงกับการทำงานของเครื่องคอมพิวเตอร์ ในการสอนประวัติศาสตร์ผู้สอนควรประยุกต์ใช้ทฤษฎีกระบวนการทางสมองในการประมวลข้อมูลโดยการใช้สื่อการเรียนการสอนที่ช่วยกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความจำระยะยาวให้ได้ การสอนเพียงแค่การบรรยายจะทำให้ผู้เรียนเกิดเพียงความจำระยะสั้น และทำให้ผู้เรียนเบื่อหน่ายต่อการเรียน ผู้สอนควรใช้กิจกรรมการเรียนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญโดยการให้ผู้เรียนได้ทำกิจกรรมร่วมกัน ได้ลงไปศึกษาเรียนรู้ในแหล่งเรียนรู้จริงบ้าง ซึ่งจะทำให้ผู้เรียนเกิดการเชื่อมโยงองค์ความรู้เดิมกับความรู้ใหม่ได้ง่ายขึ้น เนื่องจากสิ่งที่พบเห็นมีความเป็นรูปธรรมสูง ซึ่งจะทำให้ผู้เรียนเกิดความจำระยะยาว เกิดองค์ความรู้ที่คงทน และสามารถนำสิ่งที่เรียนรู้ไปใช้ในชีวิตจริงได้

ทฤษฎีพหุปัญญา (Multiple Intelligences Theory) Gardner เสนอ “ทฤษฎีพหุปัญญา” (Multiple Intelligences Theory : M.I.) ซึ่งได้รับความสนใจอย่างกว้างขวางในการนำไปจัดการศึกษาในปัจจุบัน ในการสอนประวัติศาสตร์ผู้สอนควรประยุกต์ใช้ทฤษฎีพหุปัญญาในการสอนโดยในการสอนแต่ละครั้งไม่ควรเน้นให้นักเรียนเรียนรู้โดยใช้สติปัญญาด้านใดด้านหนึ่งเท่านั้น ผู้สอนควรได้ฝึกประสบการณ์ด้านภาษาให้แก่ผู้เรียน โดยการให้ผู้เรียนได้ทำงานกลุ่มร่วมกับผู้อื่น ได้อ่าน เขียน พูดคุย ได้สื่อสารกับผู้อื่น ได้คิด ได้ใช้เหตุผล ได้ใช้งานศิลปะช่วยในการศึกษาประวัติศาสตร์ เช่น ได้วาดภาพโบราณ โบราณวัตถุ หรือสิ่งต่างๆ ที่ได้

ไปศึกษานอกสถานที่แล้วนำมาถ่ายทอดผ่านงานศิลปะ โดยการอธิบายหรือนำเสนอในวิธีการที่ผู้เรียนได้คิดเอง เพื่อให้ผู้อื่นได้เข้าใจในเรื่องที่ไปศึกษามา ซึ่งจะทำให้ผู้เรียนได้พัฒนาสติปัญญาหลายๆ ด้านตามทฤษฎีพหุปัญญา

ทฤษฎีการสร้างความรู้ด้วยตนเอง (Constructivism) Vygotsky เป็นนักจิตวิทยาชาวรัสเซียที่ได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับพัฒนาการทางเชาวน์ปัญญาในสมัยเดียวกับ Piaget ผลงานของเขาคือที่ยอมรับกันในประเทศรัสเซีย และเริ่มเผยแพร่สู่ประเทศสหรัฐอเมริกาและประเทศต่างๆ ในยุโรป ซึ่งมีผู้นิยมนำมาประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนอย่างแพร่หลาย (สุรางค์ โค้วตระกูล, 2541, หน้า 61) ในการสอนประวัติศาสตร์ผู้สอนควรประยุกต์ใช้ทฤษฎีการสร้างความรู้ด้วยตนเองโดยการให้ความช่วยเหลือผู้เรียนจากบุคคลต่างๆ ให้ก้าวหน้าถึงระดับพัฒนาการที่เด็กมีศักยภาพ โดยเน้นการปฏิบัติจริงและสร้างความรู้ด้วยตนเองโดยผู้สอนจะช่วยสร้างบรรยากาศทางสังคมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ คอยให้ความร่วมมือและอำนวยความสะดวกแก่ผู้เรียน จนผู้เรียนสามารถสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง

ทฤษฎีการเรียนรู้แบบร่วมมือ (Cooperative Learning Theory) Slavin และ David Johnson, & Roger Johnson นับว่าเป็นนักการศึกษาคนสำคัญที่เผยแพร่แนวคิดของการเรียนรู้แบบร่วมมือ การสอนประวัติศาสตร์จึงควรให้ผู้เรียนได้มีการเรียนรู้ตามทฤษฎีการเรียนรู้แบบร่วมมือโดยเรียนเป็นกลุ่ม กลุ่มละประมาณ 4-6 คน มีสมาชิกกลุ่มที่คล่องแคล่วความสามารถ ความถนัด ให้ผู้เรียนได้กำหนดบทบาทของสมาชิกกลุ่มแต่ละคน โดยผู้สอนจะมีหน้าที่กระตุ้นให้ผู้เรียนได้ทำงานร่วมกันจากกระบวนการกลุ่มให้ข้อมูลย้อนกลับแก่ผู้เรียนให้แรงเสริมช่วยกระตุ้นให้เกิดการสรุปประเด็นผลการศึกษาของกลุ่มและกระตุ้นให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในการประเมินตนเอง เพื่อให้ผู้เรียนพัฒนาผลงานของกลุ่มอย่างไม่หยุดยั้งและเกิดผลงานที่ชัดเจนสมบูรณ์มากที่สุด

จากทฤษฎีและหลักการจัดการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ดังกล่าว ผู้สอนสามารถจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยการให้ผู้เรียนทำกิจกรรมร่วมกัน ศึกษาเรียนรู้ในแหล่งเรียนรู้จริง ใช้งานศิลปะช่วยในการศึกษาประวัติศาสตร์ เช่น วาดภาพ เน้นการปฏิบัติจริง และสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง มีการเรียนแบบร่วมมือโดยเรียนเป็นกลุ่ม กำหนดบทบาทของสมาชิก เพื่อประสิทธิภาพของผลงานที่สมบูรณ์ที่สุด

9. วิธีการจัดการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ที่ส่งเสริมการคิด

9.1 สถานการณ์จำลอง (simulation) เป็นการจำลองสถานการณ์หรือการสร้างสถานการณ์ให้ใกล้เคียงกับความเป็นจริง แล้วให้ผู้เรียนเข้าไปอยู่ในสถานการณ์นั้นและให้มีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน ซึ่งเป็นวิธีช่วยให้ผู้เรียนได้มีโอกาสแสดงพฤติกรรมต่างๆ ซึ่งในสถานการณ์จริงผู้เรียนอาจไม่กล้าแสดงเพราะเป็นการเสี่ยงต่อผลที่จะได้รับมากเกินไป (ทิศนา แคมมณี, 2522, หน้า 202)

9.2 กรณีตัวอย่าง (case study) เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นจริงหรือเรื่องที่เล่าสืบต่อกันกำหนดขึ้นมาโดยมีประเด็นปัญหาทำให้ผู้เรียนคิดค้น อธิบาย ถกเถียงกัน เพื่อสร้างเสริมให้มีการคิดวิเคราะห์ ตัดสินใจ การให้เหตุผลและมีแนวทางการแก้ปัญหาซึ่งเป็นคำตอบที่ผู้สอนต้องการจะสอนโดยไม่จำเป็นต้องสอนโดยตรง (อำไพ สุจริตกุล, ม.ป.ป., หน้า 42-47)

9.3 ปัญหาหลัก (problem – Based Learning) การเรียนโดยใช้ปัญหาเป็นหลักเป็นการสอนที่มุ่งสร้างความเข้าใจและหาทางแก้ปัญหา โดยปัญหาจะเป็นจุดตั้งต้นของกระบวนการเรียนรู้ และเป็นตัวกระตุ้นต่อไปในการพัฒนาทักษะการแก้ปัญหาด้วยเหตุผล และการสืบค้นข้อมูลที่ต้องการเพื่อสร้างความเข้าใจกลไกของตัวปัญหา รวมทั้งวิธีแก้ปัญหา (Barrows, & Tamblyn, 1980, p.1, p.18)

9.4 เทคนิคหมวกหกใบ (six thinking Hats) เป็นการใช้สีของหมวกแต่ละใบที่มีสีต่างกันแทนความคิดแต่ละด้าน โดยให้วิธีคิดแต่ละอย่างกำหนดจากสีของหมวก ซึ่งสีของหมวกแต่ละใบจะสอดคล้องกับแนวคิดของหมวกใบนั้นๆ เป็นการบอกให้ทราบว่าต้องการให้คิดไปในทิศทางใด ในการคิดนักคิดจะใช้หมวกครั้งละหนึ่งใบแทนแต่ละความคิด (ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์, 2552, หน้า 368)

9.5 การสอนแบบ 4 MAT เป็นการจัดกระบวนการเรียนการสอนที่คำนึงถึงแบบการเรียนรู้ของผู้เรียน 4 แบบ กับการพัฒนาสมองซีกซ้ายและซีกขวาอย่างสมดุล เพื่อให้ผู้เรียนเรียนรู้ตามแบบและความต้องการของตนเองอย่างเหมาะสม และสามารถพัฒนาตนเองอย่างเต็มตามศักยภาพ (ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์, 2552, หน้า 370)

9.6 การสอนแบบ SSCS SSCS เป็นอักษรที่ย่อมาจากคำว่า Search (S) , Solve (S), reate (C) และShare (S) ซึ่งเป็นการสอนที่พัฒนาขึ้นเพื่อใช้ในการสอนการแก้ปัญหาโดยนำกระบวนการทางวิทยาศาสตร์มาประยุกต์ใช้กับการแก้ปัญหา(ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์, 2552, หน้า 396)

9.7 สัญญาการเรียน (learning contracts) เป็นเอกสารที่เขียนขึ้นโดยผู้เรียนและผู้สอน หรือผู้สอนให้คำแนะนำ ซึ่งเป็นการกำหนดรายละเอียดการเรียนของนักเรียนว่านักเรียนจะเรียนอย่างไร จะใช้วิธีการเรียนให้ประสบผลสำเร็จหรือบรรลุจุดประสงค์ได้อย่างไร ในระยะเวลาเท่าใด และใช้เกณฑ์อะไรในการประเมินผลการเรียน (Flaming, 1983, pp. 213-216)

9.8 วิธีการทางประวัติศาสตร์ (historical method) เป็นวิธีวิจัยเอกสารและหลักฐานประกอบต่างๆ เพื่อให้ได้มาซึ่งองค์ความรู้ใหม่ทางประวัติศาสตร์ โดยมีการตั้งประเด็นปัญหาหรือข้อสมมติฐาน บนพื้นฐานข้อมูลที่น่าเชื่อถือ มีการวิเคราะห์ข้อมูลที่รวบรวมมาอย่างเป็นระบบ และตีความหลักฐานอย่างเป็นเหตุเป็นผล (ลาวัลย์ วิทยาวุฒิกุล, 2527, หน้า 7)

วิธีการทางประวัติศาสตร์นับว่าเป็นวิธีการหนึ่งที่ช่วยให้ผู้เรียนมีความสุขในการเรียน มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้น และมีการคิดอย่างมีวิจารณญาณ โดยการให้ผู้เรียนได้ทำกิจกรรมตั้งแต่การกำหนดประเด็นปัญหา/เรื่องที่จะศึกษาด้วยตนเอง หลังจากนั้นจึงได้ลงมือปฏิบัติการค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากหลักฐานต่างๆ ทั้งหลักฐานขั้นต้นและหลักฐานชั้นรองในสถานที่ต่างๆ ให้ได้มากที่สุด แล้วนำหลักฐานนั้นมาตรวจสอบ ประเมินคุณค่าว่าน่าเชื่อถือเพียงใด แล้วจึงตีความว่ามีอะไรเกิดขึ้น อย่างไร และทำไม และสุดท้ายผู้เรียนจะนำผลการศึกษานั้นมานำเสนอโดยมีการจัดระเบียบข้อเท็จจริงต่างๆ ให้น่าสนใจมากที่สุด

9.9 การสอนแบบโครงงาน (project method) เป็นการสอนที่ให้โอกาสนักเรียนได้วางแผนโครงงานและดำเนินการให้สำเร็จตามความมุ่งหมายของโครงงานนั้น อาจเป็นโครงงานที่จัดทำเป็นหมู่หรือคนเดียวก็ได้ นักเรียนจะมีส่วนร่วมรับผิดชอบในการทำงานนั้นด้วยตนเอง ลักษณะการสอนคล้ายตามสภาพจริงของสังคม เป็นการทำงานที่เริ่มต้นด้วยปัญหา โดยลงมือทดลองปฏิบัติจริง (ประนอม เดชชัย, 2531, หน้า 50)

การสอนแบบโครงงานนับได้ว่าเป็นอีกวิธีหนึ่ง que ผู้สอนสามารถนำไปสอนให้ผู้เรียนมีความสุข สนุกกับการคิดในการเรียนประวัติศาสตร์ได้ ทำให้ผู้เรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้น มีความคงทนในการเรียนรู้ มีทักษะการจัดกระทำข้อมูล การสื่อความข้อมูล มีพฤติกรรมความเป็นผู้นำเสนอ และสามารถแก้ปัญหาในการเรียน ได้ดี โดยการสอนครูจะเป็นผู้กระตุ้นโดยการเสนอสถานการณ์ให้นักเรียนเกิดความสนใจ แล้วให้ผู้เรียนได้เลือกประเด็นปัญหาที่จะศึกษาด้วยตนเอง ซึ่งผู้เรียนจะได้คิดวิเคราะห์เรื่องราวต่างๆ ตามความสนใจของตนเอง แล้วกำหนดจุดมุ่งหมายในการศึกษา ได้ร่วมกันเป็นกลุ่มคิดวางแผนทำรายละเอียดโครงงานร่วมกัน หลังจากนั้นจึงดำเนินงานตามแผนที่กำหนดไว้ มีการประเมินติดตามผลความสำเร็จของงานเป็นระยะ โดยที่ผู้สอนคอยเป็นที่ปรึกษา เสนอแนะ จนผู้เรียนพัฒนางานของตนเองไปสู่ความสำเร็จตามจุดมุ่งหมายของโครงงานที่กำหนดไว้ ซึ่งจะเห็นได้ว่าในการเรียนผู้เรียนจะได้ใช้สมองคิดอยู่ตลอดเวลาในการทำโครงงาน ตั้งแต่การวางแผนทำงาน วิเคราะห์ผลการทำงาน และประเมินปรับปรุงผลงานอยู่เสมอ ผู้เรียนจะทำงานด้วยความสนุกเมื่อเขาได้ทำงานที่เขาชอบ อยากเรียนรู้ และจะมีความสุขมากขึ้นเมื่อเห็นผลสำเร็จจากโครงงานที่เขาทำขึ้นด้วยมือของตนเอง

สรุปได้ว่า วิธีการจัดการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ที่ส่งเสริมการคิดในแต่ละวิธีดังกล่าวมาแล้วนั้น เป็นวิธีการเรียนรู้ที่ร่วมมือกันแก้ปัญหาทั้งสิ้น ในการจัดการเรียนรู้ในหลักสูตร เรื่อง วัฒนธรรมทวารวดีเมืองอู่ทอง จะเป็นวิธีการทางประวัติศาสตร์ จะได้ข้อมูลที่นำเชื่อถือและเป็นระบบ ส่วนเรื่องโครงงานเป็นกิจกรรมที่คล้ายตามสภาพจริงของสังคม เป็นการทำงานที่เริ่มต้นด้วยปัญหาโดยลงมือทดลองปฏิบัติจริง

10. การใช้สื่อการเรียนรู้

สื่อการเรียนรู้เป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาผู้เรียนตามความมุ่งหวังของหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ครูผู้สอนมีบทบาทสำคัญยิ่งในการจัดทำ พัฒนาและเลือกใช้สื่อการเรียนรู้ที่ดีและมีประสิทธิภาพเหมาะสมตามความแตกต่างของผู้เรียน ด้วยเหตุนี้สถานศึกษาควรให้การส่งเสริม สนับสนุนให้มีการนำสื่อไปใช้ในการพัฒนาการเรียนรู้ที่ส่งผลต่อผู้เรียนอย่างหลากหลายและเพียงพอ โดยจัดให้มีแหล่งเรียนรู้ ศูนย์สื่อการเรียนรู้ ระบบสารสนเทศ และเครือข่ายการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพทั้งในสถานศึกษา และชุมชน รวมทั้งการศึกษาค้นคว้าวิจัยและพัฒนาสื่อการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับกระบวนการเรียนรู้และศักยภาพของผู้เรียน (สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา, 2553, หน้า 6)

11. การวัดและประเมินผลการเรียนรู้

การวัดและประเมินผลการเรียนรู้เป็นการประเมินเพื่อพัฒนาผู้เรียนและเพื่อตัดสินผลการเรียน ซึ่งผู้เรียนจะต้องได้รับการพัฒนาและประเมินตามตัวชี้วัด เพื่อให้บรรลุตามมาตรฐานการเรียนรู้ สะท้อนสมรรถนะสำคัญของผู้เรียน และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียนซึ่งเป็นเป้าหมายหลักในการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ในทุกระดับ

การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ แบ่งออกเป็น 4 ระดับ ประกอบด้วย ระดับชั้นเรียน ระดับสถานศึกษา ระดับเขตพื้นที่การศึกษา และระดับชาติ มีรายละเอียดดังนี้

1. การประเมินระดับชั้นเรียน เป็นการตรวจว่าผู้เรียนมีพัฒนาการความก้าวหน้าในการเรียนรู้ สอดคล้องกับมาตรฐานการเรียนรู้/ตัวชี้วัด อันเป็นผลมาจากการจัดกิจกรรมการเรียนรู้หรือไม่ และมากน้อยเพียงใด มีสิ่งที่จะต้องได้รับการพัฒนา ปรับปรุง และส่งเสริมในด้านใด นอกจากนี้ยังเป็นข้อมูลให้ครูผู้สอนใช้ปรับปรุงการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของตน

2. การประเมินระดับสถานศึกษา เป็นการตรวจสอบผลการเรียนรู้ของผู้เรียนเป็นรายปี/รายภาค ผลการประเมินการอ่าน คณิตวิเคราะห์และเขียน คุณลักษณะอันพึงประสงค์ และกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ซึ่งเป็นการประเมินเกี่ยวกับการจัดการศึกษาของสถานศึกษา รวมทั้งสามารถนำผลการเรียนของผู้เรียนในสถานศึกษาเปรียบเทียบกับเกณฑ์ระดับชาติและระดับเขตพื้นที่การศึกษา

3. การประเมินระดับเขตพื้นที่การศึกษา เป็นการประเมินคุณภาพผู้เรียนในระดับเขตพื้นที่การศึกษา ตามมาตรฐานการเรียนรู้ที่หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 กำหนดเพื่อใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของเขตพื้นที่การศึกษา

4. การประเมินระดับชาติ เป็นการประเมินคุณภาพผู้เรียนในระดับชาติตามมาตรฐานการเรียนรู้ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 กำหนดผลจากการประเมินใช้เป็นข้อมูลในการเทียบเคียงคุณภาพการศึกษาในระดับต่างๆ เพื่อนำไปใช้

ในการวางแผนยกระดับคุณภาพการจัดการศึกษา ตลอดจนใช้เป็นข้อมูลสนับสนุนการตัดสินใจในระดับนโยบายของประเทศ (สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา, 2553, หน้า 7)

12. การบริหารจัดการหลักสูตร

ในระบบการศึกษาที่มีการกระจายอำนาจให้ท้องถิ่นและสถานศึกษามีบทบาทในการพัฒนาหลักสูตรนั้น หน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องในแต่ละระดับ ตั้งแต่ระดับชาติ ระดับท้องถิ่น จนถึงระดับสถานศึกษา มีบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบในการพัฒนา สนับสนุน ส่งเสริมการใช้และพัฒนาหลักสูตรให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้การดำเนินการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา และการจัดการเรียนการสอนของสถานศึกษามีประสิทธิภาพสูงสุดอันส่งผลให้การพัฒนาผู้เรียนบรรลุตามมาตรฐานการเรียนรู้ที่กำหนดไว้ในระดับชาติ

ระดับท้องถิ่น ได้แก่ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา หน่วยงานต้นสังกัดอื่นๆ เป็นหน่วยงานที่มีบทบาทในการขับเคลื่อนคุณภาพการจัดการศึกษาเป็นตัวกลางที่จะเชื่อมโยงหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานที่กำหนดในระดับชาติ ให้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่น เพื่อนำไปสู่การจัดทำหลักสูตรของสถานศึกษา ส่งเสริมการใช้และพัฒนาหลักสูตรในระดับสถานศึกษาให้ประสบความสำเร็จ โดยมีภารกิจสำคัญคือ กำหนดเป้าหมายและจุดเน้นการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนในระดับท้องถิ่นโดยพิจารณาให้สอดคล้องกับสิ่งที่มีความต้องการในระดับชาติ พัฒนาสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น ประเมินคุณภาพการศึกษาในระดับท้องถิ่น รวมทั้งเพิ่มพูนคุณภาพการใช้หลักสูตรด้วยการวิจัยและพัฒนา การพัฒนาบุคลากร สนับสนุน ส่งเสริม ติดตามผล ประเมินผล วิเคราะห์ และรายงานผลคุณภาพของผู้เรียน

สถานศึกษามีหน้าที่สำคัญในการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา การวางแผนและดำเนินการใช้หลักสูตรการเพิ่มพูนคุณภาพการใช้หลักสูตรด้วยการวิจัยและพัฒนา ปรับปรุง และพัฒนาหลักสูตร จัดทำระเบียบการวัดและประเมินผล ในการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาต้องพิจารณาให้สอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานและรายละเอียดที่เขตพื้นที่การศึกษา หรือหน่วยงานต้นสังกัดอื่นๆ ในระดับท้องถิ่นได้จัดทำเพิ่มเติม รวมทั้งสถานศึกษาสามารถเพิ่มเติมในส่วนที่เกี่ยวกับสภาพปัญหาในชุมชนและสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น และความต้องการของผู้เรียน โดยทุกภาคส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา (กระทรวงศึกษาธิการ, 2552, หน้า 35)

ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตร

1. ความหมายของหลักสูตร

ชูศรี สุวรรณโชติ (2544, หน้า 41) ให้ความหมายของหลักสูตรว่า หลักสูตรคือ เอกสารรูปแบบต่างๆ ที่ใช้เป็นเครื่องมือสำหรับแนะแนวทางการเรียนรู้ของบุคคลที่มี

องค์ประกอบสำคัญ 4 ประการคือ จุดประสงค์ เนื้อหาสาระ แนวดำเนินการจัดการเรียนรู้ และ
แนวทางการวัดและประเมินผล

สำลี รักสุทธี (2544, หน้า 77) กล่าวว่า หลักสูตรคือมวลประสบการณ์หรือ
กิจกรรมที่จัดให้แก่ผู้เรียนเพื่อเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมด้านความรู้ ความคิด เจตคติ และ
การปฏิบัติในทิศทางที่พึงประสงค์

สันติ อุษุมสารเสวี (2546, หน้า 18) กล่าวว่า หลักสูตรคือมวลความรู้
ประสบการณ์ และกิจกรรมที่โรงเรียนได้กำหนดให้ผู้เรียนได้พัฒนาทั้งในห้องเรียนและ
นอกห้องเรียน ไปในทิศทางที่พึงประสงค์

ถวัลย์ มาศจรัส (2546, หน้า 52) ได้กล่าวว่า หลักสูตร คือ มวลประสบการณ์
ที่สถานศึกษาจัดให้แก่ผู้เรียนตามสภาพและความต้องการของท้องถิ่นนั้นๆ

ปราโมทย์ จันทรเรือง (2550, หน้า 5) สรุปความหมายของหลักสูตรว่า แผนซึ่ง
ได้ออกแบบ จัดทำขึ้นเพื่อแสดงถึงจุดหมาย การจัดเนื้อหา กิจกรรม และมวลประสบการณ์
ในแต่ละโปรแกรมการศึกษา เพื่อให้ผู้เรียนมีพัฒนาการในด้านต่างๆ ตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้

ฉันท ชาติทอง (2550, หน้า 7) ได้ให้ความหมายของหลักสูตรไว้ว่า คือ มวล
ประสบการณ์ ความรู้ต่างๆ ที่จัดไว้ให้ผู้เรียนทั้งในและนอกห้องเรียน ซึ่งมีลักษณะเป็นกิจกรรม
โครงการหรือแผน เพื่อเป็นแนวทางในการจัดการเรียนการสอนให้ผู้เรียนได้พัฒนาและมีลักษณะ
ตามความมุ่งหมายที่ได้กำหนดไว้

ชวลิต ชูกำแพง (2551, หน้า 28-29) ได้ให้ความหมายของหลักสูตรไว้ว่า
เป็นเครื่องหมายทำนายอนาคตการศึกษาของชาติ อนาคตของชาติ ย่อมาจากหลักสูตรที่มี
วิสัยทัศน์ที่มีการวางกรอบเนื้อหาที่เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของสังคม

ไทเลอร์ (Tyler, 1968, p. 79) ได้กล่าวว่า หลักสูตรเป็นสิ่งที่เด็กจะต้องเรียนรู้
ทั้งหมด โดยมีโรงเรียนเป็นผู้วางแผนและกำกับเพื่อให้บรรลุถึงจุดหมายของการศึกษา

ทาบ (Taba, 1962, p. 10) กล่าวว่า หลักสูตรคือแผนการเรียนรู้ที่ประกอบด้วย
จุดประสงค์ และจุดมุ่งหมายเฉพาะ การเลือกและจัดเนื้อหา วิธีการจัดการเรียนการสอน และ
การประเมินผล

จากความหมายของหลักสูตรดังกล่าวข้างต้นสรุปได้ว่า หลักสูตรหมายถึงแผนงาน
ที่ประกอบด้วยมวลประสบการณ์ต่างๆ ที่โรงเรียนจัดขึ้น เป็นเนื้อหาที่เท่าทันการเปลี่ยนแปลง
ของสังคม มีจุดมุ่งหมาย แนวการจัดการเรียนการสอน และการประเมินผลตามที่กำหนดไว้

2. ความสำคัญของหลักสูตร

ถนอมวรรณ ประเสริฐเจริญสุข (2544, หน้า 15-17) ให้เหตุผลความสำคัญของ
หลักสูตรไว้ว่า

1. หลักสูตรเป็นเสมือนบ้ำาหลอมพลเมืองดีและมีคุณภาพ ประชาชนจะมีลักษณะ และคุณภาพอย่างไรนั้นก็ขึ้นอยู่กับการจัดหลักสูตรว่าต้องการให้ผู้ผ่านหลักสูตรเป็นอย่างไร หลักสูตรจึงเสมือนบ้ำาหลอม

2. หลักสูตรเป็นโครงการและแนวทางในการให้การศึกษา เพราะหลักสูตรจะบอก ให้ทราบว่าการจัดการศึกษานั้นมุ่งหวังจะให้บรรลุวัตถุประสงค์อะไรบ้าง ในการที่จะบรรลุ วัตถุประสงค์นั้น จะต้องจัดเนื้อหาสาระและประสบการณ์อย่างไร และจะใช้อะไรเป็นเครื่องแสดง ว่าได้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

3. หลักสูตรเป็นมาตรฐานของการศึกษา หลักสูตรจะเป็นเกณฑ์มาตรฐานให้ ทุกสถาบันที่จัดขึ้นด้วยวัตถุประสงค์อย่างเดียวกัน เช่น โรงเรียนประถมศึกษา โรงเรียน มัธยมศึกษา ฯลฯ ได้จัดการศึกษาให้เป็นระเบียบแบบแผนที่เป็นมาตรฐานเดียวกัน ในการดำเนินการเรียนการสอน หรือให้มีมาตรฐานในการจัดการศึกษาเหมือนๆ กัน

สนิย์ ภูพันธ์ (2546, หน้า 17) ได้สรุปความสำคัญของหลักสูตรไว้เป็นข้อๆ ดังนี้

1. หลักสูตรเป็นเสมือนบ้ำาหลอมพลเมืองดีและมีคุณภาพ
2. หลักสูตรเป็นมาตรฐานของการจัดการศึกษา
3. หลักสูตรเป็นโครงการและแนวทางในการให้การศึกษา
4. ในระดับโรงเรียน หลักสูตรจะเป็นแนวปฏิบัติแก่ครู
5. หลักสูตรเป็นแนวทางในการส่งเสริมความเจริญงอกงามและพัฒนาการของเด็ก ตามจุดมุ่งหมายของการศึกษา
6. หลักสูตรเป็นเครื่องกำหนดแนวทางในการจัดประสบการณ์ว่าผู้เรียนและสังคม ควรจะได้รับสิ่งใดบ้างที่จะเป็นประโยชน์แก่เด็กโดยตรง
7. หลักสูตรเป็นเครื่องกำหนดว่าเนื้อหาวิชาอะไรบ้างที่จะช่วยให้เด็กมีชีวิตอยู่ใน สังคมอย่างราบรื่น เป็นพลเมืองที่ดีของประเทศชาติ และบำาเพ็ญประโยชน์แก่สังคม
8. หลักสูตรเป็นเครื่องกำหนดว่าวิธีดำเนินชีวิตของเด็กให้เป็นไปด้วยความราบรื่น และผาสุกอย่างไร
9. หลักสูตรย่อมทำนายลักษณะของสังคมในอนาคตที่จะเป็นอย่างไร
10. หลักสูตรย่อมกำหนดแนวทางความรู้ ความสามารถ ความประพฤติ ทักษะ และ เจตคติ ของผู้เรียนในอันที่จะอยู่ร่วมกันในสังคม และบำาเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ต่อชุมชนละ ชชาติบ้านเมือง

ปราโมทย์ จันทรเรือง (2548, หน้า 6) กล่าวถึงความสำคัญของหลักสูตรไว้ว่า หลักสูตรเป็นสิ่งสำคัญ เป็นสิ่งที่ชี้ให้เห็นแนวทางในการจัดมวลประสบการณ์แก่ผู้เรียน จึงเปรียบเสมือนแผนที่เดินเรือซึ่งบอกให้กัปตันหรือครูผู้สอนรู้ว่า จะต้องตั้งเข็มทิศไปทางใดและ จุดมุ่งหมายปลายทางของการเรียนการสอนคืออะไร และระหว่างทางที่จะไปจะต้องทำอะไรรบ้าง

เป็นต้นว่าต้องใช้สื่ออุปกรณ์ช่วย หรือต้องมีการตรวจสอบประเมินผล หรือต้องปรับปรุงวิธีการอย่างใดอย่างหนึ่งในการเรียนการสอน ซึ่งตัวผู้เรียนก็จำเป็นต้องทราบล่วงหน้าว่า จะได้เรียนรู้อะไรและจะได้รับผลอย่างไร นอกจากนี้จะต้องเตรียมการอย่างไรจึงจะสามารถเรียนรู้และได้รับผลสำเร็จตามความมุ่งหมาย การเรียนการสอนจะบรรลุผลได้ทั้งผู้เรียนและผู้สอน จะต้องมีส่วนที่ช่วยกำหนดแนวทางเพื่อให้แต่ละฝ่ายปฏิบัติหน้าที่ได้สอดคล้องและสนับสนุนซึ่งกันและกัน นั่นก็คือหลักสูตร ถ้าหากไม่มีหลักสูตรก็สอนไม่ได้เพราะไม่รู้ว่าจะสอนอะไร หรือถ้าสอนโดยคิดเอาเองก็จะเกิดความสับสน โดยที่อาจสอนเข้าไปซ้ำมา ไม่เรียงลำดับตามที่ควรจะเป็น ผลการเรียนรู้อาจไม่เป็นตามที่คาดไว้

สรุปได้ว่า ความสำคัญของหลักสูตรคือ เป็นแนวทางหรือเป้าหมายพลเมืองดีให้มีคุณภาพ โดยกำหนดแนวทางในการจัดประสบการณ์ ตลอดจนเป็นแนวปฏิบัติแก่ครูในการพัฒนาเด็กตามจุดมุ่งหมายของการศึกษา

3. องค์ประกอบหลักสูตร

อมรา เล็กเริงสินธุ์ (2540, หน้า 7) ได้เสนอแนวคิดที่ว่า หลักสูตรนั้นประกอบด้วยองค์ประกอบ 4 อย่าง คือ

1. จุดมุ่งหมาย
2. เนื้อหาวิชาและประสบการณ์การเรียนรู้
3. การนำหลักสูตรไปใช้
4. การประเมินผล

บุญชม ศรีสะอาด (2546, หน้า 11) กล่าวว่า องค์ประกอบที่เต็มรูปของหลักสูตรมีมากกว่า 4 องค์ประกอบ โดยจะมีส่วนที่เป็นองค์ประกอบพื้นฐานดังที่ได้กล่าวมาแล้ว 4 องค์ประกอบ และเพิ่มองค์ประกอบอื่นๆ อีก ได้แก่ จุดหมาย หลักการ โครงสร้าง มาตรฐานการเรียนรู้ การประกันคุณภาพของหลักสูตร และสื่อการเรียนรู้ ดังกล่าวตามลำดับ

กระทรวงศึกษาธิการ (2552, หน้า 1-35) ได้กำหนดองค์ประกอบของหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ไว้ดังนี้ คือ

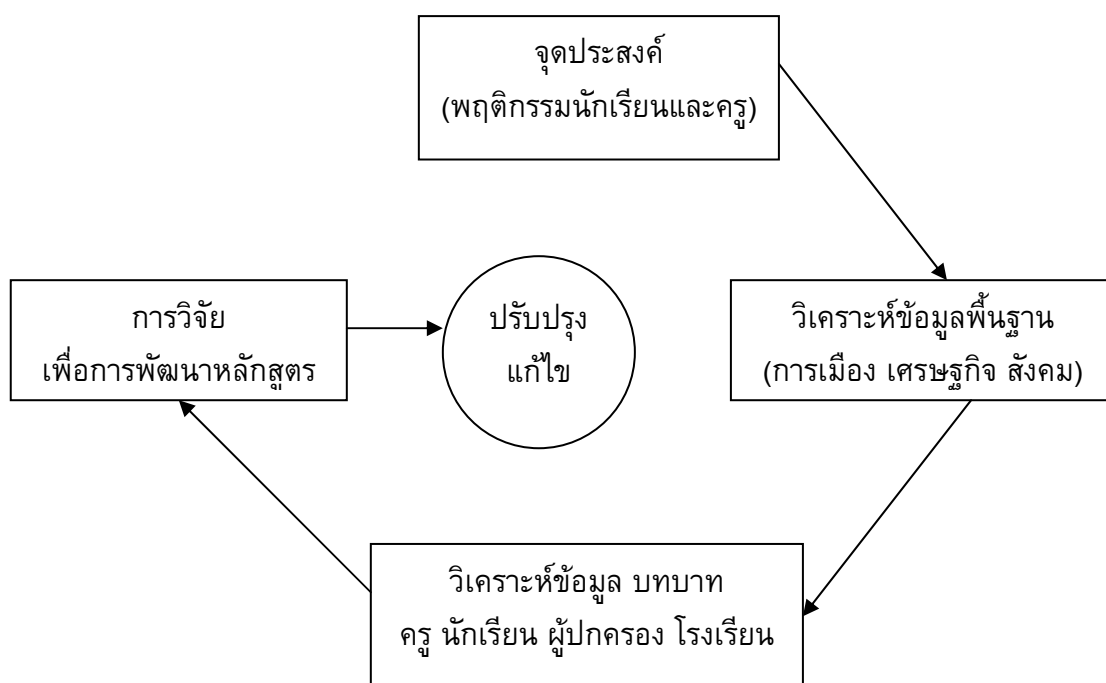
1. ความนำ
2. วิสัยทัศน์
3. หลักการ
4. จุดหมาย
5. สมรรถนะสำคัญของผู้เรียน
6. คุณลักษณะอันพึงประสงค์
7. มาตรฐานการเรียนรู้
8. ตัวชี้วัด

9. สารการเรียนรู้
10. ความสัมพันธ์ของการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษา
ขั้นพื้นฐาน
11. กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน
12. ระดับการศึกษา
13. การจัดเวลาเรียน
14. โครงสร้างเวลาเรียน
15. การจัดการศึกษาสำหรับกลุ่มเป้าหมายเฉพาะ
16. การจัดการเรียนรู้
17. สื่อการเรียนรู้
18. การวัดและประเมินผลการเรียนรู้
19. เกณฑ์การวัดและประเมินผลการเรียน
20. เอกสารหลักฐานการศึกษา
21. การเทียบโอนผลการเรียน
22. การบริหารจัดการหลักสูตร
- ทาบ (Taba, 1962, p.10) กล่าวว่า หลักสูตรควรมีองค์ประกอบ 4 อย่าง คือ
1. วัตถุประสงค์ทั่วไปและวัตถุประสงค์เฉพาะวิชา
 2. เนื้อหาวิชา และจำนวนชั่วโมงสอนแต่ละวิชา
 3. กระบวนการสอนและการเรียน หรือการนำหลักสูตรไปใช้
 4. โครงการประเมินผลการสอนตามหลักสูตร
- ไทเลอร์ (Tyler, 1968, p.1) ได้เสนอองค์ประกอบของหลักสูตรไว้ 4 ประการ ดังนี้
1. จุดมุ่งหมาย (educational purpose) ที่โรงเรียนต้องการให้ผู้เรียนเกิดผล
 2. ประสบการณ์ (educational experience) ที่โรงเรียนต้องการให้ผู้เรียนเกิดผล
 3. วิธีการจัดประสบการณ์ (organizational of educational experience) เพื่อให้
การสอนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ
 4. วิธีการประเมิน (determination of what to evaluate) เพื่อตรวจสอบ
จุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้
- จากแนวคิดของนักการศึกษาดังกล่าวพอสรุปได้ว่า องค์ประกอบของหลักสูตรประกอบด้วย หลักการ จุดมุ่งหมาย โครงสร้าง ขอบข่ายเนื้อหา การจัดเวลาเรียน แนวทางการจัดการเรียนรู้ สื่อ/แหล่งเรียนรู้ การวัดผลและประเมินผล และแผนการจัดการเรียนรู้

4. การพัฒนาหลักสูตร

วิชัย ประสิทธิ์วุฒิเวช (2542, หน้า 10) กล่าวว่า การพัฒนาหลักสูตรหมายถึง การสร้างหลักสูตรขึ้นมาใหม่ หรือการจัดทำหลักสูตรที่มีอยู่แล้วให้ดีขึ้นด้วยวิธีการปรับหรือขยาย

ชูศรี สุวรรณโชติ (2544, หน้า 89) กล่าวว่า การพัฒนาหลักสูตรเป็นสิ่งที่ นักการศึกษา ครูบาอาจารย์จะต้องดำเนินการอยู่เสมอจนเป็นกิจนิสัย จะกระทำทุกครั้งเมื่อสังคม มีสิ่งหนึ่งสิ่งใดเปลี่ยนแปลงไป โดยเฉพาะสิ่งที่เปลี่ยนแปลงไปนั้นจะทำให้ผู้เรียนได้เพิ่มพูน ประสบการณ์ขึ้นมาใหม่ และพร้อมที่จะนำประสบการณ์และความรู้ที่เกิดขึ้นมานั้นไปพัฒนาตน และสังคมให้เจริญงอกงามยิ่งขึ้น

ภาพ 2 แผนภาพแสดงการพัฒนาหลักสูตร

ที่มา : ชูศรี สุวรรณโชติ (2544, หน้า 89)

ทาบา(Taba,1962, p. 454) กล่าวว่า การพัฒนาหลักสูตรหมายถึง การเปลี่ยนแปลง และการปรับปรุงหลักสูตรอันเดิมให้ได้ผลดีขึ้นทั้งในด้านการวางจุดมุ่งหมาย การจัดเนื้อหาวิชา การเรียนการสอน การวัดผลประเมินผล เพื่อให้บรรลุถึงจุดหมายใหม่ที่วางไว้ การเปลี่ยนแปลง หลักสูตรนี้จะมีผลกระทบทางด้านความคิดและความรู้สึกรักของทุกฝ่าย ส่วนการปรับปรุงหลักสูตร หมายถึง การเปลี่ยนแปลงหลักสูตรเพียงบางส่วนโดยไม่เปลี่ยนแปลงแนวคิดพื้นฐานของ หลักสูตร

กู๊ด (Good, 1973, pp.157-158) ได้ให้ความเห็นว่า “การพัฒนาหลักสูตรเกิดได้ 2 ลักษณะ คือ การปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงหลักสูตร การปรับปรุงหลักสูตรเป็นวิธีการพัฒนาหลักสูตรอย่างหนึ่งเพื่อให้เหมาะสมกับโรงเรียนหรือระบบโรงเรียน จุดมุ่งหมายของการสอน วัสดุ อุปกรณ์ วิธีสอน รวมทั้งการประเมินผล ส่วนคำว่าเปลี่ยนแปลงหลักสูตร หมายถึงการแก้ไขหลักสูตรให้แตกต่างไปจากเดิม เป็นการสร้างโอกาสทางการเรียนขึ้นใหม่

จากแนวคิดของนักการศึกษาดังกล่าว พอสรุปได้ว่า การพัฒนาหลักสูตรหมายถึง การปรับปรุง เปลี่ยนแปลง หรือการสร้างหลักสูตรขึ้นมาใหม่ให้เหมาะสม สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้เป็นการปรับปรุงหลักสูตรเดิมที่มีอยู่แล้วให้ดียิ่งขึ้น

5. หลักการพัฒนาหลักสูตร

การพัฒนาหลักสูตรเป็นกระบวนการที่สำคัญอย่างหนึ่ง หากต้องการให้หลักสูตรมีคุณภาพ และสอดคล้องกับความต้องการของบุคคลและสภาพของท้องถิ่น ผู้พัฒนาจะต้องศึกษาหลักการพัฒนาหลักสูตรให้ละเอียด ดังที่ได้มีนักการศึกษาได้กล่าวไว้ดังนี้

ธำรง บัวศรี (2532, หน้า 129) ได้กล่าวถึงการพัฒนาหลักสูตรว่า การจัดทำหลักสูตรแม่บทหรือหลักสูตรระดับชาติ จะต้องจัดทำหลักสูตรต้นแบบเสียก่อน เพื่อจะนำไปทดลองและแก้ไขจนแน่ใจว่าสามารถใช้ได้โดยทั่วๆ ไป และได้เสนอแนวทางการจัดทำหลักสูตรไว้ว่า ในการพัฒนาหลักสูตรจะต้องมีการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานของหลักสูตร กำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตร กำหนดรูปแบบและโครงสร้างของหลักสูตร กำหนดจุดประสงค์ เลือกเนื้อหาวิชา จัดทำวัสดุและสื่ออุปกรณ์การเรียนการสอน กำหนดประสบการณ์การเรียนรู้ กำหนดยุทธศาสตร์การเรียนรู้ และประเมินผลการเรียนรู้ เพื่อปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสม

ปราโมทย์ จันท์เรือง (2550, หน้า 38-39) กล่าวว่าไว้ว่า การพัฒนาหลักสูตรเป็นกระบวนการที่มีขั้นตอนต่างๆ อย่างเป็นระบบระเบียบ ดังนั้นการจะพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับความต้องการของบุคคลและสถานภาพของท้องถิ่น ควรมีหลักการในการพัฒนาหลักสูตรดังต่อไปนี้

1. การพัฒนาหลักสูตรเป็นงานที่ซับซ้อน จำเป็นต้องใช้ข้อมูลที่ถูกต้องและเชื่อมั่นได้ โดยอาศัยวิธีการสำรวจ ศึกษา วิเคราะห์ และวิจัย เพื่อให้ได้หลักสูตรที่เหมาะสมกับบุคคลและท้องถิ่น

2. การพัฒนาหลักสูตรจำเป็นต้องมีการดำเนินงานเป็นระเบียบแบบแผนต่อเนื่องกันไป เริ่มตั้งแต่การวางจุดมุ่งหมายในการพัฒนาหลักสูตรนั้นจนถึงการประเมินผล การพัฒนาหลักสูตร ในการดำเนินงานนั้นจะต้องคำนึงถึงจุดเริ่มต้นการเปลี่ยนแปลงว่า การพัฒนาหลักสูตรจะเริ่มที่จุดใด จะเป็นการพัฒนาส่วนย่อยหรือการพัฒนาทั้งระบบ จะดำเนินการอย่างไรในขั้นต่อไป เหล่านี้เป็นสิ่งที่ผู้มีหน้าที่ในการพัฒนาหลักสูตรไม่ว่าจะเป็น

ผู้เชี่ยวชาญทางด้านการจัดหลักสูตร ครูผู้สอน หรือนักวิชาการทางด้านการศึกษา และบุคคลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง จะต้องร่วมมือกันพัฒนาอย่างรอบคอบ และดำเนินการอย่างมีระเบียบแบบแผน ที่ละขั้นตอน

3. การพัฒนาหลักสูตรควรมีการประสานงานกันอย่างกว้างขวาง ระหว่างนักพัฒนาหลักสูตร นักบริหาร นักวิชาการแต่ละสาขา ศึกษานิเทศก์ ครูผู้สอนและบุคคลในอาชีพต่างๆ

4. การพัฒนาหลักสูตรต้องจัดสภาพการทำงาน ทำให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ โดยยึดหลักการทำงานแบบประชาธิปไตย

5. การพัฒนาหลักสูตรจะต้องรวมถึงผลงานต่างๆ ทางด้านหลักสูตรที่ได้ขึ้นมาอย่างมีประสิทธิภาพ ไม่ว่าจะเป็นเอกสารหลักสูตร เนื้อหาวิชา การทำการทดสอบหลักสูตร การนำหลักสูตรไปใช้ หรือการจัดการเรียนการสอน

6. การพัฒนาหลักสูตรให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ โดยยึดหลักการทำงานแบบประชาธิปไตย

7. การนำหลักสูตรที่พัฒนาไปทดลองก่อนนำไปใช้เป็นสิ่งที่จำเป็นที่พึงควรกระทำอย่างยิ่ง เพื่อปรับปรุงหลักสูตรให้เหมาะสม และเวลาพัฒนาอย่างต่อเนื่อง สม่าเสมอตลอดเวลา เพราะหลักสูตรมีลักษณะเป็นพลวัตร (dynamics) ย่อมต้องมีการพัฒนา ปรับปรุง แม้แต่ในขณะที่ใช้หลักสูตร

8. การพัฒนาหลักสูตรจำเป็นต้องมีผู้นำที่เชี่ยวชาญและมีความสามารถในการพัฒนาหลักสูตรเป็นอย่างดี และต้องคำนึงถึงระยะเวลา บุคลากร งบประมาณ และการจัดการที่เหมาะสม

สรุปได้ว่า การพัฒนาหลักสูตรเป็นกระบวนการที่ต้องทำหลักสูตรต้นแบบ และนำมาทดลองใช้ ปรับปรุงแก้ไข และนำไปใช้ใหม่หลังปรับปรุงแล้ว โดยผู้เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลักสูตรต้องร่วมมือกันพัฒนาอย่างรอบคอบ และดำเนินการอย่างมีระเบียบแบบแผนทีละขั้นตอน

6. รูปแบบของการพัฒนาหลักสูตร

วิชัย วงษ์ใหญ่ (2537, หน้า 76-77) ได้เสนอรูปแบบการพัฒนาหลักสูตรแบบครบวงจร โดยแบ่งกระบวนการพัฒนาหลักสูตรไว้ 3 ระบบ คือ ระบบการร่างหลักสูตร ระบบ การนำหลักสูตรไปใช้ และระบบการประเมินหลักสูตร ซึ่งทั้งสามระบบนี้จะต้องสัมพันธ์และต่อเนื่องกัน

1. ระบบการร่างหลักสูตร มี 4 ขั้นตอน ได้แก่

1.1 การเตรียมการศึกษาข้อมูลพื้นฐานด้านต่างๆ ที่จะนำมาใช้พัฒนาหลักสูตร

1.2 เลือกรูปแบบหลักสูตร เช่น หลักสูตรรายวิชา หลักสูตรบูรณาการ เป็นต้น

1.3 การตรวจสอบคุณภาพหลักสูตร เมื่อร่างหลักสูตรเสร็จแล้วก่อนนำไปใช้ จะต้องมีการตรวจสอบคุณภาพโดยอาจใช้การประชุมสัมมนา หรือให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเพื่อศึกษาความเป็นไปได้ของหลักสูตร

1.4 การปรับปรุงแก้ไขหลักสูตรก่อนนำไปใช้ จะต้องอาศัยการจัดทำหลักสูตรให้ชัดเจน อย่างมีระบบ และมีประสิทธิภาพ

2. ระบบการใช้หลักสูตรมีด้วยกัน 3 ขั้นตอน ได้แก่

2.1 การขออนุมัติหลักสูตร เป็นการนำหลักสูตรที่ผ่านการแก้ไขแล้วเสนอหน่วยงานบังคับบัญชาเพื่อให้ความเห็นชอบและสั่งการ

2.2 การวางแผนการใช้หลักสูตร เป็นการเตรียมใช้หลักสูตรโดยคำนึงถึงสิ่งต่อไปนี้

2.2.1 การประชาสัมพันธ์หลักสูตร

2.2.2 การเตรียมงบประมาณ

2.2.3 การเตรียมความพร้อมของบุคลากร

2.2.4 วัสดุหลักสูตร

2.2.5 บริการสนับสนุนอาคารสถานที่

2.2.6 ระบบบริการและสถาบันการศึกษา

2.2.7 การฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการให้กับผู้สอน

2.3 ดำเนินการใช้หลักสูตรและการบริหารหลักสูตร นับเป็นขั้นตอนที่สำคัญที่สุดเพราะหากเราเปลี่ยนแปลง ปรับปรุงหลักสูตรแล้วก็ตาม ถ้าผู้สอนไม่ปรับปรุง เปลี่ยนแปลง พฤติกรรมการสอน หลักสูตรนั้นก็ไม่มีคามหมายและไม่บรรลุตามจุดมุ่งหมาย

3. ระบบการประเมินหลักสูตร

3.1 วางแผนประเมินผลหลักสูตร เช่น ประเมินผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน ประเมินการสอนของครู ประเมินผลสำเร็จของการศึกษา เป็นต้น

3.2 การเก็บข้อมูล คือ การรวบรวมข้อมูลจากแหล่งต่างๆ โดยใช้เครื่องมือและวิธีการที่เหมาะสมกับลักษณะของข้อมูลเหล่านั้น

3.3 การวิเคราะห์ข้อมูล คือ การจัดทำข้อมูลที่รวบรวมมาจัดเป็นหมวดหมู่แล้ววิเคราะห์ข้อมูลด้วยความเหมาะสม

3.4 การรายงานข้อมูลที่ผ่านการวิเคราะห์แล้วโดยใช้การตีความอธิบายสรุปข้อมูลนั้น เพื่อนำข้อค้นพบจากรายงานข้อมูลไปปรับปรุงแก้ไขในส่วนต่างๆ หลักสูตรต่อไป

ส่วนชูศรี สุวรรณโชติ (2544, หน้า 89-95) กล่าวว่า ลำดับขั้นตอนของการพัฒนาหลักสูตรถือว่ามีคามสำคัญอย่างหนึ่งในการพัฒนาหลักสูตร ส่วนใหญ่ผู้พัฒนาหลักสูตรทั้งหลายไม่ได้ให้ความเอาใจใส่ในเรื่องนี้มากนัก ผลที่ปรากฏก็คือความยุ่งยากในการพัฒนาหลักสูตรให้

สมบูรณ์ และความยุ่งยากนี้ก็ต่อเมื่อมาถึงการใช้หลักสูตรในภายหลังด้วย และได้กล่าวถึงขั้นตอนในการพัฒนาหลักสูตรโดยทั่วไปแล้ว จะเริ่มต้นจากการวิเคราะห์หลักสูตรเดิมที่ใช้กันอยู่ก่อนแล้วว่ามีผลต่อการใช้ปัจจุบันอย่างไร หากหลักสูตรเดิมไม่สนองกับความต้องการของสังคมและผู้เรียนในปัจจุบัน อันจะส่งผลไปสู่อนาคต เพื่อการผลิตคนสู่อนาคตแล้วก็ให้นำผลที่ได้มาเป็นข้อมูลในการสร้างหลักสูตรใหม่ โดยลำดับขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตรมีดังนี้

ขั้นที่ 1 ศึกษาข้อมูลพื้นฐานของสังคมและชุมชนที่มีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม

ขั้นที่ 2 วิเคราะห์ข้อมูลที่มีความจำเป็นอันจะนำมาซึ่งการปรับปรุงหลักสูตร

ขั้นที่ 3 สำรวจความต้องการและความจำเป็นของสังคม ชุมชน และผู้เรียน

ขั้นที่ 4 กำหนดวัตถุประสงค์ของการให้การศึกษาให้ตรงกับความต้องการของ

สังคม

ขั้นที่ 5 เลือกเนื้อหาวิชาที่ต้องการนำมาให้ผู้เรียนได้ศึกษาที่ตรงกับวัตถุประสงค์

ขั้นที่ 6 เลือกบุคลากรที่มีความชำนาญในเนื้อหาวิชานั้นๆ มาร่วมจัดทำหลักสูตร

ขั้นที่ 7 จัดเรียงลำดับเนื้อหาความรู้ที่ได้มาจากขั้นที่ 6

ขั้นที่ 8 สร้างประสบการณ์การเรียนรู้ให้ตรงกับเนื้อหาวิชาเพื่อจัดการเรียน

การสอน

ขั้นที่ 9 กำหนดการประเมินผลให้ตรงกับวัตถุประสงค์ที่ศึกษา

รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรของไทเลอร์ (Tyler, 1950, p.1) แนวคิดพื้นฐานในการพัฒนาหลักสูตรคือ หลักการและเหตุผลในการจัดการหลักสูตรและการสอนนั้นควรจะตอบคำถามพื้นฐาน 4 ประการ คือ 1) มีความมุ่งหมายทางการศึกษาอะไรบ้างที่โรงเรียนควรจะแสวงหา 2) มีประสบการณ์ทางการศึกษาอะไรบ้างที่โรงเรียนควรจัดขึ้นเพื่อให้บรรลุจุดประสงค์ที่กำหนดไว้ 3) จะจัดประสบการณ์ทางการศึกษาอย่างไรจึงจะทำให้การสอนมีประสิทธิภาพ 4) จะประเมินประสิทธิผลของประสบการณ์ในการเรียนอย่างไรจึงจะตัดสินใจได้ว่าบรรลุถึงจุดประสงค์ที่กำหนดไว้ ไทเลอร์ได้วางรูปแบบโครงสร้างหลักสูตรโดยเริ่มจาก

1. การกำหนดจุดมุ่งหมาย ก่อนจะกำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตรอย่างกว้างๆ นั้น จะต้องอาศัยข้อมูลจากแหล่งต่างๆ เช่น แหล่งแรกคือสังคม ได้แก่ ค่านิยม ความเชื่อ และแนวปฏิบัติในการดำรงชีวิตในสังคม โครงสร้างที่สำคัญในสังคม และความมุ่งหวังทางสังคม แหล่งข้อมูลที่สองเกี่ยวกับผู้เรียนซึ่งเกี่ยวข้องกับความต้องการ ความสนใจ ความสามารถ และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ที่ประเทศชาติต้องการ แหล่งข้อมูลที่สามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญสาขาต่างๆ

2. การเลือกและจัดประสบการณ์การเรียนรู้

2.1 ผู้เรียนควรมีโอกาสฝึกพฤติกรรมเรียนรู้เนื้อหาตามที่ระบุไว้ในจุดประสงค์

2.2 กิจกรรมและประสบการณ์นั้นควรจะทำให้ผู้เรียนพึงพอใจที่จะปฏิบัติตามพฤติกรรมที่ระบุไว้ในจุดประสงค์

2.3 กิจกรรมและประสบการณ์นั้นควรจะอยู่ในขอบข่ายความพอใจที่พึงปฏิบัติได้

2.4 กิจกรรมและประสบการณ์หลายๆ ด้านของการเรียนรู้อาจนำไปสู่จุดประสงค์ที่กำหนดไว้เพียงข้อเดียว

2.5 ในทำนองเดียวกันกิจกรรมและประสบการณ์การเรียนรู้เพียงหนึ่งอย่างอาจตอบสนองจุดประสงค์หลายๆ ข้อได้ นอกจากนี้ไทเลอร์ยังเน้นถึงการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ว่าต้องคำนึงถึงความสัมพันธ์ในด้านเวลาต่อเวลา และเนื้อหาต่อเนื้อหา (ปราโมทย์จันทร์เรือง, 2550, หน้า 42-43)

รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรของทาบา(Taba,1962, p.12) ทาบาเป็นนักการศึกษาอีกผู้หนึ่งที่มีแนวคิดเกี่ยวกับการสร้างหรือพัฒนาหลักสูตรซึ่งเป็นรูปแบบที่มีขั้นตอนคล้ายรูปแบบของไทเลอร์ ซึ่งประกอบด้วย 7 ขั้นตอน คือ

1. ศึกษาวิเคราะห์ความต้องการ
2. กำหนดจุดมุ่งหมาย
3. เลือกเนื้อหาสาระ
4. จัดรวบรวมเนื้อหาสาระ
5. คัดเลือกประสบการณ์การเรียนรู้
6. จัดประสบการณ์การเรียนรู้
7. กำหนดสิ่งที่จะประเมินและวิธีการประเมินผล

รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรของ เซเลอร์ และ อเล็กซานเดอร์ ซึ่ง เซเลอร์ และ อเล็กซานเดอร์ ได้ศึกษาแนวคิดและรูปแบบการพัฒนาหลักสูตรของไทเลอร์ และทาบา และนำมาปรับขยายให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น เพื่อสนองความต้องการของผู้เรียนเป็นรายบุคคลมากขึ้น โดยมีขั้นตอนดังนี้

1. กำหนดเป้าหมาย จุดมุ่งหมาย และขอบเขต
2. การออกแบบหลักสูตร
3. การใช้หลักสูตร
4. การประเมินผลหลักสูตร

จึงสรุปได้ว่า การพัฒนาหลักสูตรหมายถึง การปรับปรุงหลักสูตรเดิมที่มีอยู่แล้วให้ดียิ่งขึ้นในลักษณะการเพิ่มรายละเอียดให้เหมาะสมกับผู้เรียน เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ โดยมีขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตร 4 ขั้นตอน คือ 1) การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน

2) การพัฒนาหลักสูตร 3) การทดลองใช้หลักสูตร 4) การประเมินผลและการปรับปรุงหลักสูตร ซึ่งเป็นรูปแบบการพัฒนาหลักสูตรของไทเลอร์

7. กระบวนการพัฒนาหลักสูตร

การพัฒนาหลักสูตรเป็นกระบวนการที่สำคัญอย่างหนึ่ง ผู้ที่พัฒนาหลักสูตรจึงควรศึกษาขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตรโดยละเอียดสำหรับเป็นแนวทางในการพัฒนาหลักสูตรต่อไป การพัฒนาหลักสูตรประกอบด้วยขั้นตอนต่างๆ หลายขั้นตอน ซึ่งยังมีนักการศึกษาหลายท่าน ได้เสนอขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตรไว้และกระบวนการของการพัฒนาหลักสูตร ดังต่อไปนี้

ปราโมทย์ จันท์เรือง (2550, หน้า 39)กล่าวสรุปไว้ว่า รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรมี 4 ขั้นตอนดังนี้ 1) การวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานเพื่อพัฒนาหลักสูตร เป็นข้อมูลด้านประวัติศาสตร์ ปรัชญาการศึกษา ผู้เรียน สังคมและวัฒนธรรม และเนื้อหาวิชา 2) กำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตร เพื่อเป็นการมุ่งแก้ปัญหา 3) จัดเนื้อหาสาระที่จะพาผู้เรียนไปสู่จุดหมายที่กำหนดไว้ 4) การกำหนดมาตรการวัดและประเมินผล

ชนัท ธาตุทอง (2550, หน้า 44) ได้สรุปไว้ว่า แนวคิดและรูปแบบการพัฒนาหลักสูตรควรมี 4 ขั้นตอนดังนี้ 1) การวางแผนหรือการยกร่าง ประกอบด้วย การวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน 2) การจัดทำหลักสูตร 3) การนำหลักสูตรไปใช้ 4) การประเมินหลักสูตร

ประสาธน์ เนิ่งเฉลิม (2553, หน้า 53) ได้กล่าวถึงขั้นตอนกระบวนการพัฒนาหลักสูตร มีดังนี้

1. ศึกษาข้อมูลพื้นฐานของสังคมและชุมชนที่มีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม
2. วิเคราะห์ข้อมูลที่เป็นของสังคมและผู้เรียน
3. สำรวจความต้องการและความจำเป็นของสังคม ชุมชน และผู้เรียน
4. กำหนดวัตถุประสงค์ของการให้การศึกษาให้ตรงกับความต้องการของสังคม
5. เลือกเนื้อหาวิชาที่ต้องการนำมาให้ผู้เรียนได้ศึกษาที่ตรงกับวัตถุประสงค์
6. เลือกบุคลากรที่มีความชำนาญในเนื้อหาวิชานั้นๆ มาร่วมจัดทำหลักสูตร
7. จัดเรียงลำดับเนื้อหาความรู้ที่ได้มาจากขั้นที่ 6
8. สร้างประสบการณ์การเรียนรู้ให้ตรงกับเนื้อหาวิชาเพื่อการจัดการเรียนการสอน
9. กำหนดการประเมินผลให้ตรงกับวัตถุประสงค์ที่ศึกษา

ไทเลอร์ (Tyler, 1950, p. 1) ได้เสนอแนวคิดของการพัฒนาหลักสูตรไว้ดังนี้

1. มีวัตถุประสงค์ทางการศึกษาอะไรบ้างที่โรงเรียนจะต้องให้เด็กได้รับ
2. มีประสบการณ์ทางการศึกษาอะไรบ้างที่จะทำให้บรรลุวัตถุประสงค์เหล่านี้
3. จะจัดประสบการณ์ทางการศึกษาเหล่านี้ให้มีประสิทธิภาพได้อย่างไร
4. เราจะทราบได้อย่างไรว่าบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้แล้ว

ทาบ (Taba, 1962, p. 12) กล่าวถึงขั้นตอนการดำเนินการพัฒนาหลักสูตรไว้
7 ข้อ ดังนี้

1. สำรวจปัญหา ความต้องการ และความจำเป็นต่างๆ ของสังคม
2. กำหนดวัตถุประสงค์ของการศึกษา
3. คัดเลือกเนื้อหาวิชาความรู้ที่ครูควรจะต้องนำมาสอน
4. จัดลำดับขั้นตอน แก่ไข ปรับปรุงขยายเนื้อหาสาระที่คัดเลือกไว้
5. คัดเลือกประสบการณ์การเรียนรู้ต่างๆ
6. จัดลำดับขั้นตอน และแก้ไข ปรับปรุงประสบการณ์การเรียนรู้
7. กำหนดเนื้อหาสาระ หรือประสบการณ์ที่ต้องการประเมิน ว่าได้มีการเรียนรู้ตรงกับวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

จึงสรุปได้ว่า การพัฒนาหลักสูตรจำเป็นต้องมีกระบวนการที่เป็นสิ่งสำคัญจะต้องมีการวางแผนที่ดีนับตั้งแต่การศึกษาและการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน การศึกษาหลักเกณฑ์และขั้นตอน การเลือกรูปแบบที่เหมาะสม มีกระบวนการที่ต่อเนื่องเกี่ยวข้องกับหลายๆ ฝ่ายอย่างกว้างขวาง เพื่อให้ทราบสภาพปัญหาและความต้องการของสังคมและของผู้เรียน อันจะสามารถจัดหลักสูตรที่มีเนื้อหาสาระสำคัญครอบคลุม ส่งผลให้นักเรียนมีความรู้ มีความสามารถแก้ปัญหา และสนองความต้องการนั้นๆ ได้ โดยมีขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตร 4 ขั้นตอน คือ 1) การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน 2) การพัฒนาหลักสูตร 3) การทดลองใช้หลักสูตร 4) การประเมินผลและการปรับปรุงหลักสูตร

8. การประเมินผลหลักสูตร

ปราโมทย์ จันทร์เรือง (2550, หน้า 573) ได้กล่าวไว้ว่า การประเมินผลหลักสูตรสามารถแบ่งออกได้เป็น 4 ขั้นตอน คือ 1) การประเมินสถานการณ์สิ่งแวดล้อม 2) การประเมินปัจจัยนำเข้า 3) การประเมินกระบวนการ 4) การประเมินผลผลิต การประเมินหลักสูตรที่โรงเรียนสามารถจัดทำได้มีขั้นตอนดังนี้

1. กำหนดผู้ถูกประเมิน
2. กำหนดจุดประสงค์ของการประเมิน
3. กำหนดหลักการประเมิน
4. กำหนดแหล่งข้อมูลที่มีอยู่พร้อมแล้ว
5. กำหนดหลักการประเมิน
6. กำหนดว่าจะเก็บข้อมูลเมื่อไหร่ และเก็บกับใคร
7. กำหนดเทคนิคและเครื่องมือเก็บข้อมูล
8. กำหนดกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการประเมิน
9. พัฒนาเครื่องมือที่ใช้เก็บข้อมูล

10. เก็บข้อมูลที่ต้องการ

11. วิเคราะห์ข้อมูลโดยกำหนดมาตรฐานหรือเกณฑ์ที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตร ระบุผลกระทบของหลักสูตร ระบุสิ่งที่อาจเกิดขึ้นตามมา และระบุความสัมพันธ์ของสิ่งที่เป็นเหตุและผลในหลักสูตร

12. รายงานผล โดยการตีความข้อมูลที่วิเคราะห์ สรุป และใช้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับคุณภาพและส่วนที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตร บันทึกความต้องการบุคลากร และแหล่งทรัพยากร เพื่อให้สอดคล้องกับข้อเสนอแนะ และเผยแพร่ผลการประเมินแก่ผู้ที่เกี่ยวข้อง

ชนัท ธาตุทอง (2552, หน้า 318) ได้กล่าวถึงความหมายของการประเมินหลักสูตร หมายถึง กระบวนการดำเนินงานเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อตัดสินคุณค่าของหลักสูตรว่ามีคุณภาพมากน้อยเพียงไร และเพื่อนำผลการประเมินดังกล่าวมาใช้ในการปรับปรุง พัฒนาหลักสูตรให้มีคุณภาพดียิ่งขึ้นต่อไป

เวอร์เทิน, และแซนเดอร์ส (Worthea, & Sanders, 1973, p.19) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับหลักสูตรไว้ว่า จุดหมายและประโยชน์ที่ได้ การประเมินผลมีลักษณะเป็นกระบวนการตัดสินคุณค่าของผลผลิต วิธีการรับจากโครงการ โดยเน้นเรื่องการตัดสินคุณค่าของสิ่งดังกล่าว

เกย์ (Gay, 1991, p. 3) ได้ให้ความหมายว่า การประเมินผลเป็นกระบวนการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลอย่างเป็นระบบในขั้นของการตัดสินใจก่อนที่จะถึงจุดหมาย

ดังนั้น การประเมินหลักสูตรจะเกิดผลและประสิทธิภาพนั้นขึ้นอยู่กับกระบวนการตัดสินคุณค่าของหลักสูตรอย่างเป็นระบบ แล้วนำผลมาใช้ในการปรับปรุงหลักสูตร และเผยแพร่ผลการประเมินแก่ผู้ที่เกี่ยวข้องต่อไป

ระยะของการประเมินหลักสูตร

การประเมินหลักสูตรนั้นจะต้องมีการดำเนินการอย่างมีระบบและเป็นขั้นตอนที่แน่นอน เนื่องจากการประเมินผลอาจเกิดการผิดพลาดได้

วิชัย วงษ์ใหญ่ (2537, หน้า 217) ได้กล่าวว่า ระยะเวลาการประเมินผลการใช้หลักสูตรสรุป สามารถทำได้ 3 ระยะ คือ ระยะก่อนการใช้หลักสูตร เป็นการประเมินการสร้างหลักสูตรและการพัฒนาหลักสูตร ระยะระหว่างการใช้หลักสูตร เป็นการประเมินการนำหลักสูตรไปใช้ และระยะหลังการใช้หลักสูตร เป็นการประเมินหลักสูตรทั้งระบบ

ซึ่งสอดคล้องกับ ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์ (2539, หน้า 193-194) ได้กล่าวไว้ว่า การประเมินผลหลักสูตรควรมีการดำเนินเป็นระยะๆ ทั้งนี้เนื่องจากข้อบกพร่องหรือข้อผิดพลาดของหลักสูตรอาจมีสาเหตุมาจากหลายปัจจัยและในระยะต่างกัน การประเมินหลักสูตรที่ดีควรมีการตรวจสอบเพื่อลดปัญหา โดยทั่วไปจะแบ่งเป็น 3 ระยะ คือ

1. การประเมินก่อนนำหลักสูตรไปใช้
2. การประเมินหลักสูตรในระหว่างดำเนินการใช้

3. การประเมินหลักสูตรหลังการใช้หลักสูตร

จากขั้นตอนระยะต่างๆ ของการประเมินหลักสูตร ควรมีการประเมินตรวจสอบว่าหลักสูตรสามารถนำไปใช้ได้ดีเพียงใด ควรปรับปรุงในด้านใด จะได้ปรับปรุง แก้ไขได้เหมาะสม เมื่อปรับปรุงและนำไปใช้แล้ว ควรสรุปผลตัดสินอีกครั้งหนึ่งว่า หลักสูตรที่จัดทำขึ้นนั้นควรจะดำเนินการใช้ต่อไปหรือควรปรับปรุง แก้ไขให้ดีขึ้น มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น เพื่อนำไปสู่การบรรลุจุดหมายที่ตั้งไว้หรือควรยกเลิก

ขั้นตอนการประเมินหลักสูตร

การประเมินผลหลักสูตรควรมีการยึดรูปแบบของการประเมินที่แน่นอนหลากหลาย เพื่อให้การประเมินนั้นประสบผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ดังที่ ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์ (2539, หน้า 197-202) กล่าวไว้ว่า ในการประเมินผลนั้น ผู้ประเมินควรดำเนินการตามขั้นตอนอย่างเป็นระบบดังนี้ คือ

1. การกำหนดวัตถุประสงค์ของการประเมินหลักสูตร ผู้ประเมินหลักสูตรต้องกำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมายของการประเมินให้ชัดเจนก่อนว่าจะประเมินในส่วนใดหรือเรื่องใด เช่น ต้องการประเมินผลเอกสารหลักสูตร ประเมินผลระบบการบริหาร ประเมินผล การสอนของครู ประเมินผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียน เป็นต้น

2. การวางแผนออกแบบการประเมินผล ถ้าไม่มีการวางแผนอย่างดีและรัดกุมแล้ว ผลที่ได้อาจไม่ดีเท่าที่ควร สิ่งที่ผู้ประเมินต้องตัดสินใจคือ 1) การกำหนดกลุ่มตัวอย่าง 2) การกำหนดแหล่งข้อมูล 3) การพัฒนาเครื่องมือและวิธีเก็บรวบรวมข้อมูล 4) การกำหนดเกณฑ์ในการประเมิน 5) การกำหนดเวลา

3. ขั้นเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้ประเมินผลเก็บรวบรวมข้อมูลตามกรอบขอบข่ายและระยะเวลาที่กำหนดไว้ในปฏิทินปฏิบัติงานประเมินผล ถ้าผู้ประเมินต้องอาศัยผู้อื่นเป็นผู้ช่วยหรือลูกมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ก็จำเป็นต้องคำนึงถึงคุณสมบัติของผู้ที่จะมาช่วยด้วย

4. การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้ประเมินควรกำหนดวิธีการจัดระบบข้อมูลโดยอาจจำแนกข้อมูลเป็นหมวดหมู่ และพิจารณาเลือกใช้สถิติในการวิเคราะห์ที่เหมาะสม

5. ขึ้นรายงานผลประเมินหลังจากวิเคราะห์ข้อมูลเสร็จแล้ว ผู้ประเมินจะต้องรายงานและเสนอผลงานการประเมิน โดยพิจารณาตัดสินว่าจะให้ออกมาในรูปแบบใด เป็นความเรียงหรือในรูปกราฟ

รูปแบบการประเมินผลหลักสูตร

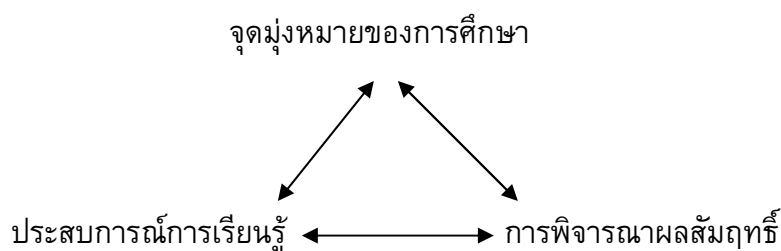
ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์ (2539, หน้า 207-242) กล่าวว่า ในเรื่องรูปแบบของหลักสูตร มีนักวิชาการได้เสนอแนะไว้หลายท่านเพื่อเลือกใช้ให้เหมาะสมกับความต้องการ ในปัจจุบัน รูปแบบของการประเมินหลักสูตรสามารถแบ่งได้เป็น 2 ประเภทใหญ่ คือ

1. รูปแบบของการประเมินหลักสูตรที่สร้างเสร็จใหม่ๆ เป็นการประเมินผลก่อนนำหลักสูตรไปใช้ คือ รูปแบบการประเมินหลักสูตรด้วยเทคนิคการวิเคราะห์แบบปุยแซงค์ (puissance analysis technique) มีรายละเอียดดังนี้

เป็นวิธีการประเมินเอกสารหลักสูตรหนึ่งที่วิเคราะห์องค์ประกอบ 3 ส่วนของหลักสูตร คือ จุดประสงค์ กิจกรรมการเรียนการสอน และการประเมินผลการเรียนการสอน แล้วใช้สูตรของปุยแซงค์ในการคำนวณ เมื่อได้ตัวเลขหรือผลการคำนวณก็นำมาเทียบกับเกณฑ์ที่ตั้งไว้เพื่อตัดสินคุณภาพของหลักสูตรว่าอยู่ระดับใด

2. รูปแบบการประเมินหลักสูตรที่ยึดจุดมุ่งหมายเป็นหลัก (goal attainment model) เป็นรูปแบบการประเมินที่จะประเมินว่าหลักสูตรมีคุณค่ามากน้อยเพียงใด โดยพิจารณาจากจุดมุ่งหมายเป็นหลัก ได้แก่ ไทเลอร์ (Tyler) ทาบา (Taba) แฮมมอน (Hammond) และครอนบาค (Cronbach) เช่น

2.1 รูปแบบการประเมินของ ไทเลอร์ (Tyler Model Evaluation) ไทเลอร์ (Tyler, 1968, pp. 110-125) เป็นผู้วางรากฐานการประเมินผลหลักสูตรนับตั้งแต่ปี ค.ศ. 1930 และได้ให้คำนิยามของการศึกษาว่า “การศึกษา” คือ การเปลี่ยนพฤติกรรม ดังนั้นการประเมินผลหลักสูตรจึงเป็นการเปรียบเทียบพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงเป็นไปตามจุดมุ่งหมายที่ได้ตั้งใจไว้หรือไม่ ไทเลอร์มีความเห็นว่า กระบวนการจัดการศึกษานั้นประกอบไปด้วยองค์ประกอบ 3 อย่าง คือ จุดหมายของการศึกษา ประสิทธิภาพการเรียนรู้ และการตรวจสอบผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียน ทั้งสามส่วนนี้จะมีความสัมพันธ์กัน ดังภาพ 3 ต่อไปนี้

ภาพ 3 รูปแบบการประเมินของไทเลอร์
ที่มา : ไทเลอร์ (Tyler, 1968, p. 110)

จุดหมายของการประเมินหลักสูตรของไทเลอร์ ซึ่งถือว่าการประเมินหลักสูตรเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนการสอน โดยมีการประเมินผลดังนี้

1. กำหนดจุดหมายกว้างๆ โดยวิเคราะห์ทรัพยากรของจุดหมาย คือ นักเรียน สังคม และเนื้อหาสาระ ขอบเขตของจุดหมายคือ จิตวิทยาการเรียนรู้และปรัชญาการศึกษา

2. กำหนดจุดหมายเชิงพฤติกรรมอย่างชัดเจน เฉพาะเจาะจง ซึ่งเป็นพฤติกรรมที่ต้องการวัดในภายหลัง

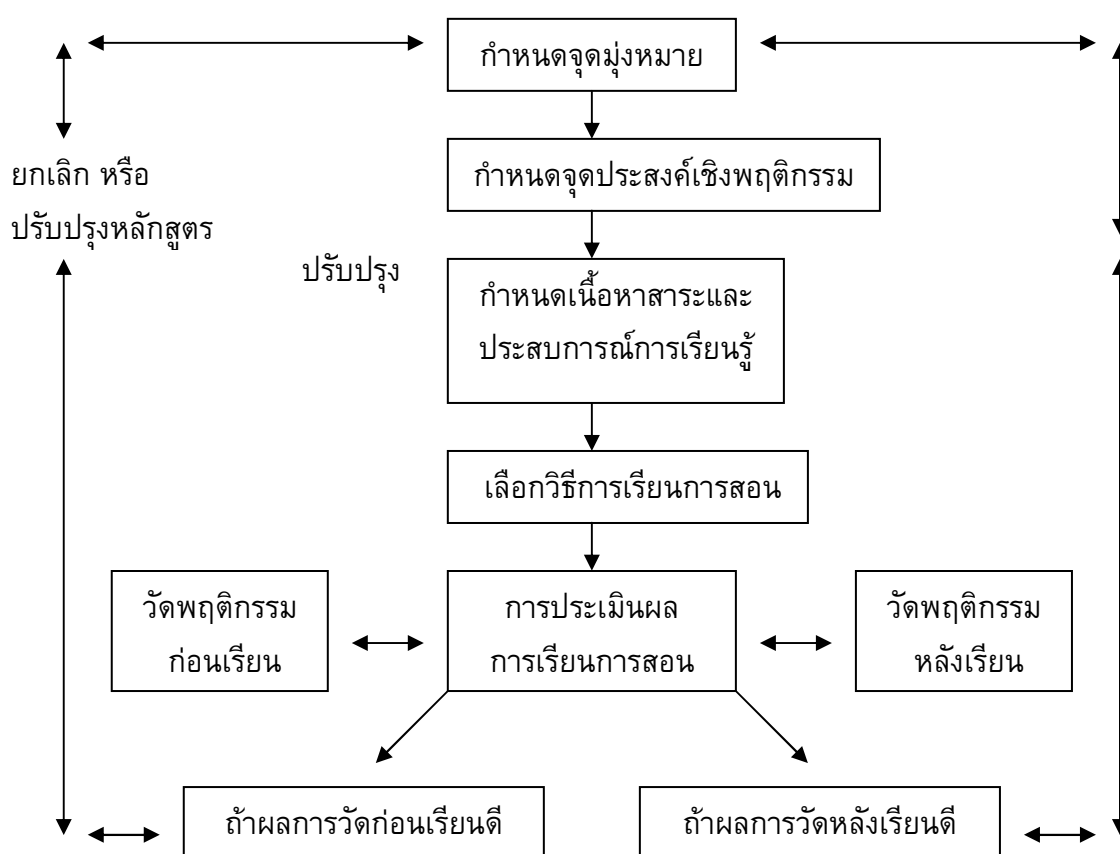
3. กำหนดเนื้อหาหรือประสบการณ์ทางการศึกษา เพื่อให้บรรลุจุดหมายที่ตั้งไว้

4. เลือกวิธีการเรียนการสอนที่เหมาะสม เพื่อให้เนื้อหาหรือประสบการณ์ที่วางไว้ประสบความสำเร็จ

5. ประเมินผลโดยวิธีการต่างๆ หรือการทดสอบผลสัมฤทธิ์ในการเรียน

6. ถ้าไม่บรรลุจุดหมายที่วางไว้จะต้องมีการตัดสินใจที่จะยกเลิกหรือปรับปรุงหลักสูตรนั้น แต่ถ้าบรรลุตามจุดหมายที่วางไว้ก็อาจจะใช้ผลสะท้อนกลับของหลักสูตรนั้นเป็นข้อมูลในการปรับปรุงการกำหนดจุดหมาย หรือใช้เป็นข้อมูลในการพัฒนาคุณค่าของหลักสูตร

จากลำดับขั้นตอนการเรียนการสอนและการประเมินผลดังกล่าว เขียนเป็นแผนภาพได้ดังภาพ 4 ดังนี้

ภาพ 4 ขั้นตอนการเรียนการสอนและการประเมินผลหลักสูตร

ที่มา : ไทเลอร์ (Tyler, 1968, p. 115)

จากที่ได้ศึกษารูปแบบการประเมินผลหลักสูตร ผู้วิจัยเลือกที่จะประเมินผลก่อนการใช้หลักสูตร และหลังการใช้หลักสูตร โดยพิจารณาในเรื่อง วัฒนธรรมทวารวดีเมืองอู่ทอง ทักษะการปฏิบัติกิจกรรมการอนุรักษ์วัฒนธรรม และความพึงพอใจต่อหลักสูตร

วัฒนธรรมทวารวดีเมืองอู่ทอง

1. สภาพภูมิศาสตร์อำเภออู่ทอง

1.1 ที่ตั้งและอาณาเขต

อำเภออู่ทอง ตั้งอยู่ทางด้านตะวันตกเฉียงใต้ของจังหวัดสุพรรณบุรี เส้นรุ้งที่ 14 องศา 22 ลิปดา 8 พิลิปดาเหนือ และเส้นแวงที่ 99 องศา 53 ลิปดา 35 พิลิปดาตะวันออก หรือ พิกัดกริดที่ 964891 มีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 641.063 ตารางกิโลเมตรหรือประมาณ 400,464 ไร่ มีอาณาเขตติดต่อกับอำเภออื่นและจังหวัดใกล้เคียง ดังนี้ (สำนักทะเบียนราษฎร, 2555)

ทิศเหนือ ติดต่อกับอำเภอดอนเจดีย์จังหวัดสุพรรณบุรีและอำเภอเลาขวัญ จังหวัดกาญจนบุรี

ทิศใต้ ติดต่อกับอำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี และอำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี

ทิศตะวันออก ติดต่อกับอำเภอสองพี่น้อง และอำเภอเมืองสุพรรณบุรี จังหวัดสุพรรณบุรี

ทิศตะวันตก ติดต่อกับอำเภอเลาขวัญ อำเภอห้วยกระเจาและอำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี

การเดินทางไปยังอำเภออู่ทอง ถ้าเดินทางจากกรุงเทพฯ สามารถเดินทางไปตามทางหลวงหมายเลข 340 (สายกรุงเทพฯ-บางบัวทอง-สุพรรณบุรี)เป็นระยะทาง 107.1 กิโลเมตร เมื่อมาถึงตัวจังหวัดแล้วได้เดินทางต่อไปตามทางหลวงหมายเลข 321(สุพรรณบุรี-อู่ทอง)เป็นระยะทาง 32.3 กิโลเมตร รวมเป็นระยะทางทั้งหมดประมาณ 139.4 กิโลเมตร และ อีกทางหนึ่งจากกรุงเทพฯผ่านจังหวัดนครปฐม แยกเข้าถนนมาลัยแมน ถึงอำเภออู่ทอง ระยะทางประมาณ 170 กิโลเมตร

1.2 ลักษณะภูมิประเทศ

พื้นที่อำเภออู่ทอง แบ่งออกได้เป็น 3 ลักษณะ คือ

1.2.1 ภูมิประเทศแบบภูเขาและที่สูง สภาพพื้นที่เป็นลูกคลื่นลอนลาดสลับกับลอนชันจนถึงเทือกเขาสูงชันได้แก่ พื้นที่บางส่วนของตำบลบ้านไช้ ตำบลดอนคา ตำบลหนองไธย ตำบลอู่ทอง ตำบลพลับพลาไชย

1.2.2 ภูมิประเทศแบบลูกคลื่นลอนลาด ลักษณะเป็นพื้นที่ถัดจากเขตภูเขา ได้แก่ พื้นที่ในตำบลบ้านโฆ้ง ตำบลดอนคา ตำบลหนองโอง ตำบลอุ้มทอง ตำบลจระเข้สามพัน

1.2.3 ภูมิประเทศแบบที่ราบลุ่มแม่น้ำจระเข้สามพัน เป็นบริเวณมีความอุดมสมบูรณ์ ได้แก่ พื้นที่ในเขตตำบลอุ้มทอง ตำบลจระเข้สามพัน ตำบลสระยายโสม ตำบลสระพังลาน ตำบลดอนมะเกลือ ตำบลยังหลาย และตำบลเจดีย์

สภาพพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นภูเขาและมีพื้นที่สูงทางด้านตะวันตกเฉียงเหนือ ส่วนพื้นที่ราบอยู่ทางทิศตะวันออก มีลำน้ำสายหลัก คือลำน้ำจระเข้สามพัน ลำน้ำสายนี้ไหลมาจากท้องที่อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี แล่บเขาหัวนอน ผ่านมาทางบ้านรางหวาย บ้านลาดหมู วัดประทุมวิหาร บ้านจระเข้สามพัน บ้านนาลาว บ้านท่าพระ (คือตลาดท่าพระยา จักรในเวลานี้) บ้านหนองตาสาม บ้านดอนยายแสด (หรืออีแสด) บ้านลูกตาลอ่อน ถึงบ้านวัดนก ณ ที่บ้านวัดนก ร่วมกับ ลำน้ำใหญ่อีกสายหนึ่งที่ไหลมาแต่ข้างเหนือ ลำน้ำใหญ่ที่มาจากข้างเหนือนี้มีชื่อเรียกแตกต่างกันเป็นตอนๆ ทั้งที่เป็นแม่น้ำสายเดียวกัน และเริ่มต้นมาแต่หมู่บ้านสามชุก ไหลผ่านมาทางบ้านท่าระกำ บ้านหนองตาแป้น บ้านหนองสาหร่ายใหญ่ หนองสาหร่ายน้อย บ้านสวนรัก ถึงบ้านดลิ่งชัน ตอนนี้เรียกกันว่า แม่น้ำด้วน จากบ้านดลิ่งชัน บ้านท่าข้าม บ้านไร่ บ้านท่าว่า ถึงบ้านเขาดิน ตอนนี้เรียกกันว่า แม่น้ำ ท่าว่า ในหมู่บ้านท่าว่า มีสระน้ำสำคัญ 4 สระ คือ สระเกตุ สระแก้ว สระยมนา และสระคา จากบ้านเขาดินไหลผ่านบ้านศาลาขาว บ้านท่าช้าง บ้านโรงฆ้องบ้านดอนยายเกต บ้านวัดนก และบ้านไผ่หยอย ตอนนี้เรียกว่า คลองสวนแตง ขอสรุปเรียกลำน้ำใหญ่มีชื่อเป็นตอนๆ นี้ว่า “แม่น้ำท่าว่า” เมื่อแม่น้ำท่าว่ามาบรรจบเป็นแควเดียวกับลำน้ำจระเข้สามพันที่บ้านวัดนก แล้วไหลผ่านบ้านท่าไชย บ้านกาโ้ว บ้านบางทราย บ้านบางพลัด บ้านบางลี (ตอนนี้เรียกเป็นอีกชื่อว่า ลำท่าไชย) จากบ้านบางลีไปสองพี่น้อง (ตอนนี้เรียกอีกชื่อว่า คลองบางลี) จากบ้านสองพี่น้องถึงอำเภอสองพี่น้องออกแม่น้ำสุพรรณบุรีที่ข้างวัดบางสามในหมู่บ้านสามแก้ว (ตอนนี้เรียกอีกชื่อหนึ่งว่า คลองสองพี่น้อง) แม่น้ำจระเข้สามพันมาจากทางตะวันตกเฉียงใต้ของเมืองท้าวอุ้มทองมาลงร่วมกับแม่น้ำท่าว่าหรือสุพรรณบุรีเก่าที่ใกล้บ้านวัดนกซึ่งอยู่ทางตะวันออก และ ณ ที่บริเวณนั้นเป็นสบน้ำใหญ่กินเว้าลงมาถึงอำเภอกำแพงแสน อำเภอมืองนครปฐม (คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ, 2544, หน้า 18)

เมืองท้าวอุ้มทองได้อาศัยลำน้ำที่ไหลมาหล่อเลี้ยง คือ ลำจระเข้สามพัน ลำห้วยรวก ลำห้วยหางนาค เป็นสายที่รับน้ำมาจากเทือกเขา ย่อมจะอำนวยน้ำให้มาก ก็แต่ในฤดูฝนส่วนลำน้ำท่าว่าหรือสุพรรณบุรีเก่าเป็นแควในพื้นที่ราบลุ่ม รับน้ำจากลำมะขามเฒ่ามาแต่ข้างเหนือ ย่อมอำนวยน้ำให้ตลอดฤดูกาล ก็เมื่อตอนต้นแถวบ้านสามชุกเกิดดอนขึ้นหรือเปลี่ยนกระแสนทางเดินเสียแล้ว ย่อมต้องมีน้ำน้อยไม่สะดวกแก่การเดินเรือขนาดใหญ่ ลงโดยลำดับ ปัญหาจึงเกิดขึ้นว่าเมืองโบราณแห่งนี้ขาดแคลนน้ำอันเป็นเหตุที่ทำให้เกิดเสื่อม

ความสำคัญและความสมบูรณ์พูนสุขได้เริ่มขึ้นเมื่อใด และสูญสลายไปเมื่อใด เมืองท้าวอุทอง คงเสื่อมสิ้นสภาพเป็นเมืองสำคัญ

ในราวพุทธศตวรรษที่ 16-17 แล้วเคลื่อนย้ายมาตั้งเมืองรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ขึ้นใหม่ ในบริเวณที่มีวัดพระศรีรัตนมหาธาตุกับวัดพระรูปเป็นสำคัญ เรียกชื่อว่าเมืองสุพรรณภูมิ หรือพันธุมบุรี หรือสุพรรณบุรี ดังปรากฏในศิลาจารึกสมัยกรุงสุโขทัย (หลักที่ 1) จารึกลานทอง วัดสองคอบ ชัยนาท (หลักที่ 48) และตำนานความเก่าๆ หลายเรื่อง เป็นอันสรุปได้ว่า เมืองโบราณแห่งนี้ได้เสื่อมสลายร้างไปเมื่อราวพุทธศตวรรษที่ 16-17 ก่อนกาลประสูติของสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 ผู้สร้างพระนครศรีอยุธยาเป็นราชธานีของประเทศไทย เมื่อปีขาล พ.ศ.1893 ไม่น้อยกว่า 100 ถึง 200 ปี ในวงประวัติศาสตร์ไทยรับเชื่อกันมานานกว่าครึ่งศตวรรษแล้วว่า พระมหากษัตริย์องค์นี้อพยพหนีห่า (อหิวาตกโรค) ไปจากเมืองท้าวอุทอง แล้วจึงไปสร้างพระนครศรีอยุธยาขึ้นเป็นนครหลวง แต่ข้อมูลทางโบราณคดีกลับตรงกันข้าม ควรจะปรับปรุงแก้ไขประวัติศาสตร์ตรงนี้เสียใหม่

1.3 สภาพภูมิอากาศ

สภาพภูมิอากาศมีลักษณะคล้ายกับบริเวณพื้นที่อื่นในพื้นที่ราบภาคกลางคือ มี 3 ฤดูกาล คือ

- 1.3.1 ฤดูร้อน ประมาณ 3 เดือน (กุมภาพันธ์ - พฤษภาคม)
- 1.3.2 ฤดูฝน ประมาณ 5 เดือน (พฤษภาคม - ตุลาคม)
- 1.3.3 ฤดูหนาว ประมาณ 4 เดือน (ตุลาคม - กุมภาพันธ์)

1.4 ทรัพยากรธรรมชาติ

1.4.1 ทรัพยากรป่าไม้

ป่าไม้ส่วนใหญ่เป็นป่าไม้เบญจพรรณ มีพื้นที่ประมาณร้อยละ 20 ของพื้นที่ทั้งหมด พื้นที่ป่าสงวนส่วนใหญ่ถูกบุกรุกถากถางกลายเป็นพื้นที่ไร่ และพื้นที่นา พื้นที่ป่าสงวนทั้งหมดมีเนื้อที่ประมาณ 74.82 ตารางกิโลเมตร ส่วนใหญ่อยู่ทางด้านตะวันตกของตัวอำเภอ ได้แก่

- 1) ป่าเขาทุ่งดินดำ – ป่าเขาตาแก้ว เนื้อที่ 34.00 ตารางกิโลเมตร
- 2) ป่าเขาตะโกปิดทอง–ป่าเขาเพชรน้อย เนื้อที่ 24.00 ตารางกิโลเมตร
- 3) ป่าบ้านโฆ้ง เนื้อที่ 16.11 ตารางกิโลเมตร
- 4) ป่าสักสระยายโสม เนื้อที่ 0.71 ตารางกิโลเมตร

1.4.2 ทรัพยากรดิน

แบ่งออกเป็น 2 แบบ คือ

- 1) เขตพื้นที่ทางตอนเหนือ เป็นพื้นที่ดอน มีภูเขาเป็นแนวยาว พื้นที่ค่อนข้างแห้งแล้ง สภาพดินเป็นดินปนทรายไม่สามารถกักเก็บน้ำได้

2) เขตพื้นที่ทางตอนใต้ เป็นพื้นที่ราบลุ่ม มีลำน้ำจรเข้สามพัน คลองชลประทานและคลองหลายสายไหลผ่าน เช่น คลองคณที คลองลาดน้ำเตียน คลองปากแสด เป็นต้น สภาพดินเป็นดินเหนียวและดินร่วนเหมาะแก่การเพาะปลูกพืชไร่ ข้าว และเลี้ยงสัตว์

1.4.3 ทรัพยากรน้ำ

มีลำน้ำจรเข้สามพันและคลองชลประทานจากจังหวัดชัยนาทและกาญจนบุรีเป็นแหล่งน้ำหลักสำหรับการเพาะปลูก ประมาณร้อยละ 70 ของพื้นที่มีน้ำเพียงพอต่อการเกษตรกรรม และอีกร้อยละ 30 ของพื้นที่ต้องพึ่งพาน้ำฝนตามธรรมชาติ

1.4.4 ทรัพยากรแร่ธาตุ

มีหินปูน หินแกรนิต และหินซิลต์ ในบริเวณเชิงเขาทางด้านตะวันตกของอำเภอ และมีแหล่งน้ำมันดิบบริเวณรอยต่อของตำบลเจดีย์ อำเภออุทุมพร และตำบลสวนแตง อำเภอเมืองฯ จังหวัดสุพรรณบุรี

1.5 ประชากร

ประชาชนในอำเภออุทุมพรประกอบด้วยเชื้อชาติไทย ญวน จีน ลาว เขมร กระจายไปตามตำบลต่างๆ ทั้งสิ้น 119,927 คน เป็นชาย 58,349 คน เป็นหญิง 61,575 คน ความหนาแน่นของชนเชื้อชาติต่างๆ กระจายอยู่ทุกตำบล ดังนี้ (สำนักงานสถิติจังหวัดสุพรรณบุรี, 2549)

กลุ่มเชื้อชาติ	พื้นที่ที่มีการอยู่อาศัยหนาแน่น	ความชำนาญ
กลุ่มไทย – เวียง	ทางตอนเหนือของอำเภอ	ด้านดนตรีประเภทลูกทุ่ง แคนประยุกต์
กลุ่มไทย – ไชย	ทางตอนใต้ของอำเภอ	ด้านวิชาชีพต่างๆ
กลุ่มไทย – จีน	กระจายอยู่ทั่วไป	มีความชำนาญในการค้าขาย
กลุ่มไทยอื่นๆ	กระจายอยู่ทั่วไป	มีความชำนาญ ในทางเกษตรกรรม

2. เมืองโบราณสมัยทวารวดีเมืองอุทุมพร

เมืองอุทุมพรตั้งอยู่ทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำจรเข้สามพัน ฝั่งเมืองอุทุมพรเป็นรูปวงรีตามแนวทิศตะวันออกเฉียงเหนือ-ตะวันตกเฉียงใต้ มีขนาดกว้าง 700 เมตร ยาว 1,650 เมตร มีเนื้อที่ประมาณ 976 ไร่เศษ มีคูน้ำคันดินล้อมรอบเมือง (คูน้ำกว้างประมาณ 20 เมตร) เคยปรากฏว่ามีป้อมปราการก่อด้วยศิลาแลง แต่ปัจจุบันนี้ปรักหักพัง และถูกเคลื่อนทำถนนไปหมดแล้ว ส่วนทางด้านตะวันออก (หน้าพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติอุทุมพร) แต่เดิม

มีแนวป้อมปราการเช่นกัน ต่อมาถูกตัดออกเพื่อสร้างถนนมาลัยแมน อย่างไรก็ตามทางด้านทิศตะวันตกยังมีเนินดินเป็นแนวปรากฏอยู่จนถึงปัจจุบัน

สภาพภูมิศาสตร์ของเมืองอุททอง เป็นเมืองที่ตั้งอยู่บนที่ราบเชิงเขาหลายลูก สลับซับซ้อนกันอยู่ทางด้านตะวันตกของตัวเมือง เป็นเทือกเขาที่ประกอบด้วย เขาทุ่งดินดำ เขาพุททอง เขาตาแก้ว เขารางกะเป็ด ซึ่งเปรียบเสมือนกำแพงใหญ่ป้องกันข้าศึกไปในตัว และยังเป็นต้นกำเนิดของลำห้วยรวมกับลำห้วยหางนาศ ซึ่งจะนำน้ำจากทิวเขาไหลลงสู่คูเมือง ส่วนพื้นที่ด้านตะวันออกของเมืองอุททองเป็นพื้นที่ลาดต่ำลงมาจนถึงแม่น้ำสุพรรณบุรี (แม่น้ำท่าจีน) และต่อไปถึงที่ราบลุ่มซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีหลักฐานว่าเคยเป็นทะเลมาก่อน (ผาสุก อินทราวุธ, 2549, หน้า 1-7)

2.1 ความสำคัญของเมืองอุททองก่อนสมัยทวารวดี

การศึกษาค้นคว้าเรื่องราวสมัยก่อนประวัติศาสตร์ของเมืองอุททองและสรุปไว้ว่า เมื่อประมาณ 3,000 ปีมาแล้ว มีคนก่อนประวัติศาสตร์ยุคหินใหม่เข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่อำเภอบางบาล และน่าจะอยู่ต่อลงมาถึงยุคสำริดและยุคเหล็ก เพราะตรวจดูลูกปัดหลายลูก มีลักษณะคล้ายแบบของยุคสำริดและยุคเหล็ก เช่นที่พบที่จังหวัดลพบุรี และจากการค้นพบตุ้มหูที่ทำด้วยหินสีเขียว 2 แบบ คือ ตุ้มหูรูปสัตว์ 2 หัว และตุ้มหูรูปวงกลมมีดอกไม้ตุ้มหูยื่นออกมา 3 ตุ้ม ซึ่งเป็นเครื่องประดับในวัฒนธรรมชาฮูญ (Sa Huynh) อันเป็นวัฒนธรรมยุคโลหะที่เจริญรุ่งเรืองขึ้นในบริเวณมณฑลกว๋างหงา-ดานัง (Quang Nam-Danang) และมณฑล กวางงาย (Quang Ngai) ในภาคกลางของเวียดนามในช่วงพุทธศตวรรษที่ 1-5 (500-100 ปีก่อน ค.ศ.) นำไปสู่ข้อสมมติฐานที่ว่า เมืองอุททองเคยเป็นศูนย์กลางการติดต่อแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างชุมชนโบราณในดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ตอนปลาย และร่วมสมัยกับศูนย์กลางแห่งอื่นๆ ที่ตั้งอยู่ในประเทศไทย เช่น ดอนตาเพชร (กาญจนบุรี) และเขาสามแก้ว (ชุมพร) และที่ตั้งอยู่ในประเทศฟิลิปปินส์ เช่น ถ้ำคูยอง และถ้ำตาบอน และที่ตั้งอยู่ในประเทศมาเลเซีย เช่น ถ้ำนีอาห์

สรุปได้ว่า เมืองอุททองมีร่องรอยการติดต่อแลกเปลี่ยนสินค้ากับอินเดียตั้งแต่ช่วงยุคเหล็กตอนปลายหรือสมัยราชวงศ์โมริยะ-คุงคะ (พุทธศตวรรษที่ 3-5) จึงจัดว่าอยู่ร่วมสมัยกับชุมชนโบราณที่บ้านดอนตาเพชร และเจริญสืบต่อมาจนกลายเป็นศูนย์กลางการค้าสำคัญในสมัยอินโด-โรมัน (พุทธศตวรรษที่ 6-9) จนถึงสมัยคุปตะ (พุทธศตวรรษที่ 9-11) และสมัยหลังคุปตะ (พุทธศตวรรษที่ 12-13)

ที่เมืองอุททองนี้เองที่พ่อค้าชาวพุทธจากลุ่มแม่น้ำกฤษณา-โคทาวรี ได้เดินทางเข้ามาติดต่อค้าขายและตั้งถิ่นฐานในช่วงสมัยอินโด-โรมัน และได้นำเอาพุทธศาสนาจากศูนย์กลางพุทธศาสนาในอินเดียใต้ที่อยู่ใต้การอุปถัมภ์ของกษัตริย์ราชวงศ์ศาคาวาหะ (พุทธศตวรรษที่ 4-8) และสืบต่อด้วยราชวงศ์อิกษวาคุ (พุทธศตวรรษที่ 8-10) ซึ่งมีศูนย์กลางงาน

ศิลปกรรมเนื่องในศาสนาอยู่ที่เมืองอมราวดี และเมืองนาการชุนโกณฑะ เข้ามาเผยแพร่ให้ชุมชนโบราณที่เมืองอุทอง ดังได้พบประติมากรรมดินเผารูปพุทธสาวก 3 องค์ถือบาตร ห่มจีวรห่อคลุมตามแบบนิยมของศิลปะแบบอมราวดี และประติมากรรมปูนปั้นรูปพระพุทธรูปนาคปรก ซึ่งประทับนั่งขัดพระบาทหลวมๆ ตามแบบศิลปะแบบอมราวดี

ดังนั้นเมืองอุทองจึงจัดเป็นเมืองที่โบราณที่เจริญรุ่งเรืองสืบต่อมาจนกลายเป็นเมืองท่าสำคัญของรัฐทวารวดี และเป็นศูนย์กลางพุทธศาสนาที่เก่าแก่ที่สุดของรัฐทวารวดี และเป็นศูนย์กลางหรือเมืองหลวงของรัฐทวารวดียุคต้น

2.2 ความสำคัญของเมืองอุทองในสมัยทวารวดี

เมืองอุทองจัดว่าเป็นเมืองโบราณที่สำคัญและอยู่ในความสนใจของนักวิชาการด้านประวัติศาสตร์และด้านโบราณคดี ทั้งที่เป็นชาวไทยและชาวต่างชาติ นักวิชาการดังกล่าวนี้ได้กล่าวถึงบทบาทของเมืองอุทองว่ามีความสำคัญมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์จนถึงสมัยประวัติศาสตร์ และได้ตั้งข้อสมมติฐานเกี่ยวกับบทบาทของเมืองอุทองในยุคสมัยต่างๆ ไว้อย่างน่าสนใจ ดังนี้

2.2.1 ความสำคัญของเมืองอุทอง

นักวิชาการส่วนใหญ่ลงความเห็นว่า เมืองอุทองมีความเก่าแก่ยิ่งกว่าเมืองโบราณสมัยทวารวดีเมืองอื่นๆ เช่น เมืองนครปฐมโบราณและเมืองคูบัว นายพอล วิทลีย์ ลงความเห็นว่ารัฐที่จีน (ในจดหมายเหตุจีนราชวงศ์เหลียง) เรียกว่า “จินหลิน” ซึ่งเป็นรัฐสุดท้ายที่พระเจ้าฟั่นมัน กษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่แห่งอาณาจักรฟูนัน ปรากฏได้ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 3 (ราวพุทธศตวรรษที่ 9) นั้นคงตั้งอยู่ที่เมืองอุทอง เนื่องจากคำว่า “จินหลิน” หมายถึงดินแดนแห่งทองหรือสุวรรณภูมิ และเป็นรัฐที่ตั้งอยู่ห่างจากอาณาจักรฟูนันมาทางตะวันตกประมาณ 2,000 ลี้ (800 กิโลเมตร) ซึ่งตรงกับบริเวณเมืองอุทอง นอกจากนี้จีนยังระบุไว้ว่าประชาชนรัฐนี้นิยมการคล้องช้างป่า ดังปรากฏหลักฐานว่ามีเพนียดคล้องช้าง (โบราณสถานคอกช้างดิน) อยู่ใกล้ๆ เมืองอุทอง (แต่เดิมสันนิษฐานว่าเป็นเพนียดคล้องช้าง แต่ปัจจุบันนี้มีผู้สันนิษฐานว่าเป็นอ่างกักเก็บน้ำ และว่ารัฐนี้เป็นพื้นที่ที่เป็นแหล่งแร่เงิน ซึ่งนายพอล วิทลีย์ กล่าวว่า น่าจะนำแร่เงินมาจากรัฐฉานในประเทศพม่ามากกว่า (ผาสุก อินทราวุธ, 2542, หน้า 102)

ในบทความของศาสตราจารย์ของ บวสเชอลีเยร์ เรื่อง “เมืองอุทองและความสำคัญของเมืองอุทองในประวัติศาสตร์ไทย” นั้นท่านได้ตั้งข้อสมมติฐานไว้ว่า เมืองอุทองเป็นเมืองหลวงของรัฐทวารวดี เนื่องจากเมืองอุทองเป็นเมืองเดียวที่พบจารึกที่กล่าวถึงพระนามของกษัตริย์ทวารวดี (จารึกบนแผ่นทองแดง) คือพระเจ้าธรรมะวรมัน อันเป็นพระนามกษัตริย์ที่ไม่รู้จักกันในราชวงศ์เจนละในสมัยนั้น และยังจารึกบนแผ่นทองแดงซึ่งเป็นรัฐที่เจนละไม่ใช้อีกทั้งระยะทางยังไกลเกินกว่าที่จะคิดไปว่าจารึกนี้ถูกนำเข้ามา ดังนั้นจึงควรเชื่อได้ว่า จารึกนี้

เป็นจารึกพระนามพระเจ้าพระหรรษะวรมันแห่งรัฐทวารวดี และสถานที่ที่พบคืออุททอง ก็ควรจะเป็นเมืองหลวงของพระองค์

ผลการศึกษาและวิเคราะห์จากหลักฐานด้านโบราณคดี นำไปสู่ข้อสมมติฐานได้ว่า เมืองโบราณอุททองเป็นเมืองที่มีความเก่าแก่กว่าเมืองโบราณสมัยทวารวดีเมืองอื่นๆ และเป็นเมืองที่มีบทบาทหลายด้าน ดังนี้

- 1) มีบทบาทเป็นเมืองท่าและศูนย์กลางการค้าสำคัญของรัฐทวารวดี
- 2) มีบทบาทเป็นศูนย์กลางพุทธศาสนารุ่นแรกของรัฐทวารวดี
- 3) มีบทบาทเป็นเมืองหลวงรุ่นแรกของรัฐทวารวดี

สำหรับเมืองลพบุรีนั้นมีหลักฐานด้านจารึกที่นำไปสู่ข้อสันนิษฐานว่า น่าจะมีบทบาทเป็นเมืองลูกหลวง นอกจากจะได้พบเหรียญเงินมีจารึกคำว่า “ลวปุระ” ที่เมืองอุททองแล้ว ยังได้พบจารึกบนฐานบัวของพระพุทธรูปยืน (ศิลา) สมัยทวารวดีที่พบที่วัดมหาธาตุ (ใต้เนินดินทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือภายในกำแพงชั้นยอดของวัด) เมืองลพบุรี จัดเป็นจารึกหลักที่ 16 ที่ตีพิมพ์ในประชุมศิลาจารึกภาคที่ 2 โดยจารึกเป็นภาษาสันสกฤตใช้ตัวอักษรปัลลวะ (อายุราวพุทธศตวรรษที่ 13-14) มีข้อความ 2 บรรทัดว่า “นายกอรุชวะ เป็นอธิบดีแห่งชาวเมืองตั้งครุ และเป็นโอรสของพระราชแห่งสามพูเก ได้สร้างพระมุนีองค์นี้

ได้มีผู้ทำการศึกษาไว้แล้วว่า คำว่า “นายก” และคำว่า “บดี” เป็นคำที่เคยปรากฏในบันทึกของมาตวนหลิน (Ma*touan-lin) ในปลายสมัยราชวงศ์ซ่ง ซึ่งได้กล่าวถึงการแบ่งส่วนการปกครองในรัฐฉีตู (Chi-tu) หนึ่งในรัฐโบราณที่รับอิทธิพลวัฒนธรรมอินเดียว่า มีขุนนางชั้นสูงเป็นผู้ควบคุมราชการโดยมีตำแหน่งและหน้าที่แตกต่างกันหลายตำแหน่ง สำหรับการปกครองระดับเมืองนั้น แต่ละเมืองจะปกครองโดยข้าราชการที่มีชื่อตำแหน่งว่า “นายก” 1 คน และ “บดี” 10 คน (ผาสุก อินทราวุธ, 2542, หน้า 178)

ซึ่งตำแหน่งว่า “นายก” และ “บดี” ที่ปรากฏในจารึกบนฐานพระพุทธรูปที่มีรูปแบบศิลปะแบบทวารวดีย่อมนำไปสู่ข้อสมมติฐานที่น่าเชื่อถือว่า รัฐทวารวดี คงมีการแบ่งส่วนการปกครองแบบเดียวกันหรือคล้ายคลึงกับรัฐโบราณร่วมสมัยรัฐอื่นๆ ที่รับอิทธิพลวัฒนธรรมอินเดีย ข้อความในจารึกสื่อความหมายว่าเจ้าเมือง (เมืองตั้งครุ) ผู้สร้างพระพุทธรูปองค์นี้เป็นโอรสของกษัตริย์แห่งสามพูเก แม้ว่าจะยังระบุไม่ได้ว่าเมืองตั้งครุหมายถึงเมืองใด แต่เมืองสามพูเกนั้นเคยปรากฏชื่อในจารึกปราสาทพระบรดีในรูปศัพท์ว่า “สามพูกปฏฺฏน” ว่าอยู่ระหว่างเมืองสุวรรณปุระ (สุวรรณบุรี) และเมืองราชบุรี จึงอาจตีความหมายได้ว่าเจ้าชายองค์นี้คงเป็นรัชทายาทจากเมืองหลวง (อาจเป็นเมืองอุททอง) ที่ถูกส่งมาปกครอง หัวเมืองในฐานะตัวแทนกษัตริย์หรืออุปราช (viceroy)

3. วัฒนธรรมทวารวดีเมืองอุททอง

3.1 ความหมายของวัฒนธรรม

คำว่า วัฒนธรรม (Culture) เป็นคำที่มีผู้ให้ความหมายไว้อย่างกว้างขวาง อาทิ

3.1.1 ความหมายทางภาษา จำแนกตามรูปคำทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษสรุปได้ดังนี้ (ดนัย ไชยโยธา, 2550, หน้า 15)

1) ตามพจนานุกรมไทย คำว่า “วัฒนธรรม” เป็นคำสมาสระหว่างภาษาบาลีคือ “วฒฺ” ซึ่งแปลว่า ความเจริญ ความงอกงาม กับคำว่า “ธรม” ที่เป็นคำในภาษาสันสกฤต ที่แปลว่า คุณความดี ความชอบ และสภาพที่ทรงไว้ เมื่อรวมความของคำทั้งสองแล้ว “วัฒนธรรม” จึงแปลว่าสภาพอันเป็นความเจริญงอกงามหรือลักษณะที่แสดงความเจริญงอกงาม

2) ในภาษาอังกฤษ คำว่า “Culture” มาจากภาษาละตินว่า “Cultura” แปลว่า การเพาะปลูก การดูแลรักษา ในพจนานุกรม Webster’s Collegiate Dictionary ได้ให้ความหมายของคำว่า “Culture” ไว้มากมาย เช่น

“กระทำให้เจริญขึ้นโดยการศึกษา การฝึกหัด เป็นต้น (Act of developing by education discipline training ect.)”

3.1.2 ความหมายของไทเลอร์ หรือเซอร์เอ็ดเวิร์ด ไทเลอร์ (Sir Edward Tylor, 1981) ได้กล่าวถึงความหมายของวัฒนธรรมว่า

“หมายถึง ส่วนใหญ่ทั้งหมดอันซับซ้อนซึ่งรวมถึงความรู้ ความเชื่อ ศิลปะ ศีลธรรม กฎหมาย ประเพณี และความสามารถอื่นๆ ที่มนุษย์ได้มาในฐานะเป็นสมาชิกของสังคม”

3.1.3 ความหมายตามพระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ ปีพุทธศักราช 2485 กล่าวว่า

“วัฒนธรรม หมายถึง ลักษณะที่แสดงถึงความเจริญงอกงาม ความเป็นระเบียบ ความกลมเกลียวก้าวหน้าของชาติ และศีลธรรมอันดีงามของประชาชน”

3.1.4 ความหมายทางสังคมศาสตร์ ในหนังสือ Encyclopedia of Social Science ได้ให้ความหมายของวัฒนธรรมว่า

“หมายถึง มรดกของสังคม (social heritage) เป็นลักษณะเฉพาะในการดำรงชีวิตของกลุ่มคนที่มาอยู่ร่วมกัน และได้มีการเปลี่ยนแปลงให้เจริญตามยุคตามสมัย”

จากความหมายข้างต้น จึงอาจสรุปได้ว่า วัฒนธรรม หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่มนุษย์สร้างขึ้น ซึ่งเป็นมรดกทางสังคมที่แสดงออกถึงวิถีชีวิตของมนุษย์ในสังคมใดสังคมหนึ่ง

3.2 ทวารวดี

ทวารวดีเป็นรัฐในสมัยประวัติศาสตร์ที่แน่นอนแห่งแรกในดินแดนไทย ตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ 11-16 คำว่าทวารวดีมีที่มาจากหลักฐาน 3 ประการ คือ

1. มาจากคำเรียกชื่อรัฐในโบราณแห่งหนึ่งในจดหมายเหตุจีน สมัยราชวงศ์ถัง คือ “โต – โล – โป – ดี” และเมื่อพิจารณาจากตำแหน่งที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ ทำให้เชื่อว่าตั้งอยู่ในภาคกลางของประเทศไทย ในสมัยพุทธศตวรรษที่ 12

2. คำว่า “ทวารวดี” เป็นสร้อยนามของพระนครศรีอยุธยา ดังปรากฏในเอกสารโบราณว่า “กรุงเทพทวารวดีศรีอยุธยา”

3. คำว่า “ทวารวดี” เริ่มเป็นที่รู้จักในหมู่นักวิชาการด้านโบราณคดี ประวัติศาสตร์ราว 40-50 ปีที่ผ่านมา โดยเชื่อกันว่า “ทวารวดี” เป็นชื่อของอาณาจักรโบราณที่ตั้งอยู่ในประเทศไทยเมื่อประมาณ 1,000-1,500 ปีมาแล้ว และสันนิษฐานว่า “ทวารวดี” น่าจะหมายถึงอาณาจักร “โกลโลโปตี” (ออกเสียงตามภาษาจีน) ที่ปรากฏชื่ออยู่ในจดหมายเหตุของพระภิกษุชาวจีนชื่อ “เหี้ยนจิง” (พระถังจำจง) ซึ่งเดินทางจาริกแสวงบุญ ไปอัญเชิญพระไตรปิฎกยังชมพูทวีปเมื่อราว 1,500 ปีที่ผ่านมา ต่อมาเมื่อมีการพบเหรียญจารึกข้อความ “ศรีทวารวดี ศวรบุญ” ที่แปลความได้ว่า “การบุญ แห่งพระเจ้าศรีทวารวดี” ที่จังหวัดนครปฐม ได้แสดงให้เห็นถึงความมีตัวตนของอาณาจักรหรือรัฐโบราณ ชื่อ ทวารวดี ในประเทศไทยมากยิ่งขึ้น และเชื่อกันว่าเมืองนครปฐมน่าจะเป็นศูนย์กลางของอาณาจักรดังกล่าว เนื่องจากเป็นที่ตั้งของศาสนสถานสำคัญคือ พระปฐมเจดีย์ และยังมีการพบโบราณวัตถุที่ต่อมาถูกจัดอยู่ในศิลปะ “ทวารวดี” จำนวนมาก

3.2.1 ลักษณะและความสำคัญของวัฒนธรรมทวารวดีในประเทศไทย

- เป็นวัฒนธรรมสมัยแรกเมื่อดินแดนประเทศไทยเข้าสู่ยุคประวัติศาสตร์
- ชุมชนวัฒนธรรมทวารวดีมีอยู่ในราว 1,000-1,500 ปีที่ผ่านมา และกระจายอยู่เกือบทุกภูมิภาคของประเทศ
- วัฒนธรรมทวารวดีในประเทศไทยรับอิทธิพลทางวัฒนธรรมจากวัฒนธรรมอินเดีย
- ชุมชนวัฒนธรรมทวารวดีเป็นชุมชนที่นับถือศาสนาพุทธนิกายเถรวาท (หินยาน)
- ศิลปกรรมสำคัญของทวารวดีที่เหลือหลักฐานให้ศึกษาส่วนใหญ่ ได้แก่ โบราณสถาน-โบราณวัตถุ ที่ทำขึ้นตามความเชื่อในศาสนาพุทธ ได้แก่ สถูป เจดีย์ พระพุทธรูป พระพิมพ์ ฯลฯ ที่มีลักษณะทางศิลปะเป็นของตัวเอง รวมทั้งเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน เป็นต้นว่า เครื่องปั้นดินเผา เครื่องประดับ
- วัฒนธรรมทวารวดีมีโครงสร้างทางสังคมเป็นแบบชนชั้น มีรูปแบบคล้ายคลึงกับประเทศอินเดียซึ่งเป็นแม่แบบ ประกอบด้วย วรรณะกษัตริย์หรือผู้ปกครอง ประชาชน พ่อค้า นักบวช นักดนตรี ฯลฯ เป็นวัฒนธรรมที่มีความเจริญในด้านต่างๆ เช่น การชลประทาน การหล่อโลหะ การทำเครื่องประดับด้วยวัสดุมีค่า นาฏศิลป์ ฯลฯ สังเกตได้จาก

โบราณศิลปวัตถุต่างๆ ที่พบ เป็นต้นว่า พระพุทธรูป พระพิมพ์ เครื่องประดับ เครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน ภาพปูนปั้นประดับศาสนสถาน ฯลฯ

3.2.2 ปัจจัยที่ทำให้ชุมชนโบราณอู่ทองเมืองทำการค้าทางทะเลที่สำคัญ

1. ความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่
2. ตั้งอยู่ใกล้ลำน้ำใหญ่ (จรเข้สามพัน)
3. ตั้งอยู่ใกล้ชายฝั่งทะเล หรือสามารถติดต่อกับชายฝั่งทะเลสะดวก
4. ตั้งอยู่บนเส้นทางคมนาคมทางบกและทางน้ำ

3.3 วัฒนธรรมทวารวดีในเมืองอู่ทอง

เมืองอู่ทองเป็นดินแดนที่มีผู้คนอาศัยตั้งถิ่นฐานมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ตอนปลาย เป็นรัฐโบราณที่ได้รับอิทธิพลวัฒนธรรมอินเดีย และมีร่องรอยการตั้งถิ่นฐานของพ่อค้าชาวพุทธจากกลุ่มแม่น้ำกฤษณา-โคทาวารี เจริญรุ่งเรืองขึ้นจนกลายเป็นศูนย์กลางพุทธศาสนายุคต้นของรัฐทวารวดี ซึ่งเป็นช่วงที่มีการขยายตัวทางการค้าของชาวอินเดียมายังดินแดนแถบนี้ (พุทธศตวรรษที่ 5-9)

จากการขุดค้นทางโบราณคดีที่เมืองอู่ทอง พบหลักฐานจำนวนมากที่กำหนดได้ว่าอู่ทองเป็นเมืองโบราณร่วมสมัยกับเมืองออกแก้วของประเทศเวียดนาม และมีพัฒนาการต่อมาในสมัยทวารวดีร่วมกับนครปฐม ราชบุรี หลักฐานต่างๆ บ่งบอกถึงการเป็นศูนย์กลางทางการค้าระหว่างตะวันตกกับตะวันออกตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 8 มาแล้วเป็นอย่างดี ซึ่งระยะนั้นอินเดียมีการขยายตัวทางการค้าออกทางเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และเทคโนโลยีการต่อเรือมีความก้าวหน้า จึงมีการเดินทางโดยใช้เรือสำเภาที่เรียกว่า “โคลันเดีย” (Kolandiphonta)

วัฒนธรรมอินเดียปรากฏชัดเจนทั้งในด้านศาสนา ด้านศิลปกรรม ด้านวรรณกรรม ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีโดยชุมชนท้องถิ่นเลือกมาผสมผสานกับวัฒนธรรมดั้งเดิมของตน พัฒนาการเหล่านี้เกิดขึ้นระหว่างพุทธศตวรรษที่ 5-9 จนหล่อหลอมเป็น “วัฒนธรรมทวารวดี” ที่มีเอกลักษณ์เป็นของตนเองและเผยแพร่ออกไปอย่างกว้างขวางในทุกภูมิภาคระหว่างพุทธศตวรรษที่ 12-16 ดังปรากฏในลักษณะต่อไปนี้

- 3.3.1 รูปแบบการตั้งถิ่นฐาน
- 3.3.2 ตราประทับ (Seals)
- 3.3.3 ระบบกษัตริย์และรัฐของกษัตริย์ทวารวดี
- 3.3.4 ระบบเงินตรา
- 3.3.5 ศาสนาและความเชื่อ
- 3.3.6 อักษรและภาษา
- 3.3.7 ภูเขาแพร่พรรณและถนิมพิมพาภรณ์

4. เจดีย์สมัยทวารวดี

กรมศิลปากรได้เก็บรวบรวมโบราณวัตถุต่างๆ ซึ่งได้มาจากบริเวณเมืองอู่ทองบ้าง และราษฎรได้นำมามอบให้บ้าง เก็บรักษาไว้ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติอู่ทองชั่วคราวที่อู่ทอง เป็นลำดับมา โบราณวัตถุดังกล่าวนี้ได้แก่ เครื่องมือหินสมัยก่อนประวัติศาสตร์ เครื่องประดับ สมัยพูนัน ลูกปัด เศียรพระพุทธรูป เทวรูป ทำด้วยปูนปั้นและดินเผาสมัยทวารวดี ต่อมาในปี พ.ศ. 2507 กรมศิลปากรได้ดำเนินการสำรวจทำแผนผังบริเวณเมืองอู่ทองอย่างจริงจัง ปรากฏว่ามีเนินโคกดินตั้งอยู่เป็นหย่อมๆ ทั้งภายในเมืองและนอกเมืองออกไปมีจำนวนไม่น้อยกว่า 20 แห่ง โคกดินเหล่านี้เป็นที่ตั้งของสถูปเจดีย์โบราณ เป็นที่น่าเสียดายอย่างยิ่ง ที่โคกดินต่างๆ ส่วนใหญ่ได้ถูกผู้แสวงหาสมบัติขุดทำลายไปจนบางแห่งไม่สามารถจะศึกษาถึงลักษณะของสถาปัตยกรรมได้ อย่างไรก็ดีกรมศิลปากรได้ดำเนินการสำรวจและขุดแต่งโคกดินต่างๆ เหล่านี้ ตามกำลังงบประมาณที่ได้รับ โดยได้เริ่มดำเนินการขุดแต่งมาแต่ปี 2506 เป็นลำดับมา และได้หลักฐานทางสถาปัตยกรรมและศิลปะโบราณวัตถุครั้งสมัยทวารวดีอายุราว พุทธศตวรรษที่ 11-16 จากบริเวณเนินขณะทำการขุดแต่งตามลำดับ การดำเนินงานดังนี้ (ชมชาติ เทพไชย, 2545, หน้า 124)

1) ขุดแต่งเจดีย์หมายเลข 7

ตั้งอยู่นอกคันคูเมืองด้านตะวันออก ริมถนนมาลัยแมน หน้าพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติอู่ทอง โบราณวัตถุที่ขุดพบได้แก่ เศษลวดลายปูนปั้น เศษองค์พระพุทธรูปดินเผา รวม 8 รายการ

2) ขุดแต่งเจดีย์หมายเลข 13

ตั้งอยู่นอกคันคูเมืองไปทางทิศตะวันตก ห่างจากคูเมืองไปประมาณ 200 เมตร โบราณวัตถุที่ขุดพบได้แก่ ส่วนยอดของสถูปทำด้วยศิลาแลง รูป सिंहศิลาแลง พระพุทธรูปสำริดปางประทานเทศนา ขนาดสูง 23 เซนติเมตร หน้าตักกว้าง 15 เซนติเมตร พระพุทธรูปสำริดปางปฐมเทศนา พระพุทธรูปสำริดปางเสด็จลงจากดาวดึงส์ सिंहสำริด โบราณวัตถุเหล่านี้ปัจจุบันตั้งแสดงอยู่ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติอู่ทอง

3) ขุดแต่งเจดีย์หมายเลข 3

มีเนินดินตั้งอยู่ภายในคูเมืองด้านตะวันตก ห่างลำคูเข้ามาประมาณ 50 เมตร โบราณวัตถุที่ขุดพบได้แก่ เศียรพระพุทธรูปกับเทวรูปปูนปั้น เศษชิ้นส่วนขององค์พระพุทธรูป พระพุทธรูปสำริด 3 องค์ ปางเสด็จลงจากดาวดึงส์ ภาพจำหลักรูปคนเหมาะทำด้วยดินเผา เทวรูปและหน้ายักษ์ปูนปั้น

4) ขุดแต่งเจดีย์หมายเลข 9

ตั้งอยู่เชิงเขาพระ ห่างจากเมืองอู่ทองไปทางทิศตะวันตกประมาณ 3 กิโลเมตร ลักษณะของฐานเจดีย์เป็นเจดีย์ฐานสี่เหลี่ยมจัตุรัส ฐานตอนบนก่ออิฐย่อมุมเป็นมุข

และมีช่องซุ้มประดับเป็นช่อง ๆ เห็นได้ชัดเจนทางทิศใต้ ส่วนด้านอื่นเสื่อมสภาพไปหมดแล้ว โบราณสถานที่ขุดพบคือ พระพิมพ์ดินเผาปางเสด็จลงจากดาวดึงส์ประทับยืนภายในซุ้มจำนวน 2 องค์ โบราณสถานที่ขุดพบทางด้านทิศตะวันตกคือ ได้ขุดพบเศษเครื่องปั้นดินเผารูปคล้าย กระทะและเศษกระดูกคนฝังอยู่ริมฐานด้านนี้

5) ขุดแต่งเจดีย์หมายเลข 10

ตั้งอยู่เชิงเขาถัดไปจากเจดีย์หมายเลข 9 ห่างออกไปทางทิศใต้ประมาณ 500 เมตร ลักษณะของฐานเจดีย์ เป็นเจดีย์กลมเส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 16 เมตร สูงประมาณ 2 เมตร การก่ออิฐก่อขึ้นไปตรง ๆ ไม่ย่อเป็นชั้น โบราณวัตถุที่ขุดพบคือ ได้ขุดพบ เศษชิ้นส่วนขององค์พระพุทธรูปปางสมาธิ และระฆังหินขนาดเล็ก

6) ขุดแต่งเจดีย์ทางด้านทิศตะวันออกของเจดีย์หมายเลข 10

ลักษณะของฐานเจดีย์เป็นรูป 8 เหลี่ยม แต่ละด้านยาว 1.50 เมตร สูง 50 เซนติเมตร รูปทรงของฐานไม่สู้จะสมบูรณ์นัก เพราะถูกลักขุดก่อนการขุดแต่ง

7) ขุดแต่งเจดีย์หมายเลข 11

ตั้งอยู่เชิงเขาทำเทียม นอกคันคูเมืองด้านตะวันตก ถัดจากเจดีย์หมายเลข 10 ไปทางทิศใต้ประมาณ 500 เมตร โบราณวัตถุที่ขุดพบคือ ได้ขุดพระพุทธรูปสำริดปางเสด็จลง จากดาวดึงส์ 4 องค์ ทางด้านทิศตะวันตกขุดพบธรรมจักรศิลา กับเสาคู่เหลี่ยมจำหลักลวดลาย พระพิมพ์ดินเผาด้านหลังมีจารึกว่า เมตเตยโยโก และ สารีปุตโต

8) ขุดแต่งเจดีย์หมายเลข 12

ตั้งอยู่เชิงเขานอกคันคูเมืองด้านทิศตะวันตก ห่างจากเจดีย์หมายเลข 11 มาทางทิศตะวันออกประมาณ 500 เมตร การขุดโบราณสถาน ไม่พบโบราณวัตถุแต่ประการใด

9) ขุดแต่งวิหารหมายเลข 11

ตั้งอยู่ริมคูเมืองด้านใต้ ห่างจากถนนมาลัยแมนประมาณ 150 เมตร ลักษณะ ของฐาน เข้าใจว่าเป็นซากของวิหารซึ่งมีความกว้าง 5 เมตร ยาว 28 เมตร ทางด้าน ทิศตะวันออกเป็นฐานสำหรับทางบันไดขึ้นสู่วิหาร มีร่องรอยว่าเป็นรูปอัมรินทร์ โบราณวัตถุ ที่ขุดพบคือ ได้ขุดพบพระพุทธรูปดินเผาปางสมาธิทำเป็นภาพหุ่นต่ำ และเศษชิ้นส่วนอีก หลายชิ้นในลักษณะเดียวกัน

10) ขุดแต่งเจดีย์หมายเลข 2

ตั้งอยู่นอกคูเมืองด้านเหนือ และที่บริเวณใกล้เคียงกับเนินทางด้านทิศตะวันตก ยังมีเนินโบราณสถานตั้งอยู่ติดต่อกันอีกแห่งหนึ่งด้วย ซึ่งยังไม่ได้ทำการขุดแต่ง โบราณวัตถุที่ขุด พบคือ ธรรมจักรศิลาแต่ขาดหายเหลือเพียงครึ่งซีก พระพิมพ์ดินเผาประทับยืนอยู่ในวงโค้ง ขนาดสูง 16 เซนติเมตร และขุดพบพระพุทธรูปยืนปางเสด็จลงจากดาวดึงส์ ศิลาเขี้ยวจำหลัก หุ่นต่ำ รอบองค์จำหลักเป็นเปลวโดยรอบ เศียรหักหายไป ขุดพบกิ่นรีดินเผาหุ่นต่ำและเศษ

ชั้นส่วนของพระพุทธรูปสำริดปางสมาธิ ขุดพบเศียรพระพุทธรูปทองคำขนาดสูง 5 เซนติเมตร อยู่บนฐานริมองค์เจดีย์ด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือ

11) ขุดแต่งเจดีย์หมายเลข 1 (วัดปราสาทร้าง)

ตั้งอยู่นอกคูเมืองไปทางด้านตะวันออก ริมลำน้ำจรเข้สามพัน ห่างจากคูเมือง อุ้งทองด้านทิศตะวันออกประมาณ 500 เมตร โดยทางตรง จากการขุดแต่งเจดีย์องค์นี้ทำให้ทราบ ถึงการก่อสร้างอันสลับซับซ้อนถึง 3 ระยะ คือ

(1) ฐานสมัยทวารวดี ระยะที่ 1 คือ ฐานภายในตั้งอยู่บนดิน ประกอบด้วยบัว และช่องซุ้มสี่เหลี่ยม ซึ่งตั้งอยู่บนฐานทั้งทางด้านใต้และด้านตะวันออก

(2) ฐานสมัยทวารวดี ระยะที่ 2 คือ ผนังซึ่งก่อทับมุขและซุ้มเจดีย์สมัย ทวารวดีระยะที่ 1 ซึ่งก่อทับเป็นแนวยาวไปตลอดทั้งด้านใต้และด้านตะวันออก ได้ผนังได้ขุดพบ แผ่นอิฐมีลายภาพเขียนสีเป็นลายก้านขดและลายเรขาคณิต เขียนด้วยสีขาว สีดำ และสีแดง เจตนาของการทำอิฐเหล่านี้ก็เพื่อใช้ในพิธีการวางฤกษ์เป็นครั้งที่ 2 สำหรับการบูรณะเจดีย์องค์นี้ และเพื่อความมั่นคงแข็งแรงจึงได้ก่อกำแพงโดยรอบ แล้วนำเอาเศษอิฐหักกากปูนของส่วนที่พัง ลงของสมัยทวารวดีระยะที่ 1 ถมลงโดยรอบ เพื่อพยุงยึดองค์เจดีย์มิให้พังอีกต่อไป

(3) ฐานสมัยอยุธยา คือฐานซึ่งก่อสร้างขึ้นบนเนินอิฐหักของเจดีย์สมัยทวารวดี นับเป็นการก่อสร้างระยะที่ 3 แต่อยู่ในสมัยอยุธยา (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2549, หน้า 1-12)

5. พระพุทธรูปสมัยทวารวดี

พุทธลักษณะสำคัญของพระพุทธรูปอมราวดี คือมีลักษณะแบบคนอินเดียภาคใต้ พระพักตร์เล็กกลมป้อม ขมวดพระเกศาใหญ่ติดพระเศียร มีอุษณิษะเตี้ยๆ ส่วนใหญ่ครองจีวรห่มเฉียง จีวรเป็นได้แก่ พระกรขวานิยมแสดงวิตรรกมูทรา คือการแสดงธรรมด้วยการจับนิ้วโป้งกับ นิ้วชี้เป็นวงกลม เป็นสัญลักษณ์ของธรรมจักรหรือการแสดงธรรม ส่วนพระกรซ้ายชายจีวรไว้ในพระหัตถ์ ส่วนใหญ่อยู่ระดับพระอุระ มีบางส่วนที่หันพระพักตร์เข้า พระวรกายและแนบชิดกับ พระอุระ ลักษณะของชายจีวรตกลงไปที่ข้อพระบาทแล้วม้วนเป็นปมคล้ายลูกบวบและวกขึ้นมา พาดพระกรซ้าย วนรอบข้อพระกรและมาเก็บไว้ที่พระหัตถ์ พระหัตถ์ยึดชายผ้าไว้ส่วนหนึ่งและ ปล่อยให้ตกลงเป็นเส้นตรงจนถึงข้อพระบาท

ส่วนพระพุทธรูปนั่งจะมีพระพักตร์และการครองจีวรห่มเป็นริ้วลักษณะเดียวกับ พระพุทธรูปยืน แต่มีลักษณะในพระพุทธรูปนั่งที่เป็นแบบเฉพาะของศิลปะอมราวดีคือขัดสมาธิ อย่างหลวมๆ คือการประทับนั่งที่พระบาทซ้อนกันอยู่ด้านหน้าหลวมๆ ซึ่งต่างจากพระพุทธรูป ในอินเดียโดยทั่วไปที่นิยมทำนั่งแบบขัดสมาธิเพชร (วัชรสนะ) ส่วนในศิลปะลังกาจะนิยม ขัดสมาธิราบ (วีราสนะ) ลักษณะของศิลปะอมราวดีและมีปรากฏในศิลปะสมัยทวารวดี และ ที่พบ มากอีกกลุ่มในศิลปะอมราวดีคือการทำพระพุทธรูปนาคปรกซึ่งได้รับอิทธิพลมายังศิลปะอมราวดี อย่างมากด้วยเช่นกัน

จากการศึกษาพระพุทธรูปสมัยทวารวดี พบว่า พื้นฐานการสร้างงานศิลปะนั้นมีแหล่งบันดาลใจมาจากพุทธศาสนาที่รับมาจากอินเดีย โดยพบหลักฐานตั้งแต่ยุคแรกเริ่มเมื่อมีการรับวัฒนธรรมทางศาสนาที่เป็นการนำรูปเคารพเข้ามาจากภายนอก ต่อมาจึงสร้างรูปเคารพขึ้นเป็นของตนเอง จากหลักฐานเก่าสุดที่มีการค้นพบในรุ่นแรก ได้แก่ พระพุทธรูปแบบอมราวดี นับเป็นแม่แบบที่สำคัญในการสร้างงานศิลปกรรม ตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ 10 เป็นอย่างช้า ต่อมางานศิลปกรรมอินเดียมีบทบาทมากที่สุดคือ ศิลปะสมัยคุปตะของอินเดีย พบว่า พระพุทธรูปต่างๆ ทั้งรูปแบบศิลปกรรม การแสดงปาง รวมทั้งการแสดงรูปเรื่องต่างๆ ล้วนแล้วถ่ายทอดรูปแบบมาจากศิลปะคุปตะอย่างแท้จริง แม้ว่าลักษณะโดยทั่วไปในงานศิลปกรรมจะได้แบบอย่างมาจากศิลปะคุปตะ แต่ลักษณะสำคัญเช่นพระพักตร์หรือการแสดงมุทรา ก็มี การปรับเปลี่ยนเป็นลักษณะของท้องถิ่น อันสะท้อนถึงงานช่างของศิลปะสมัยทวารวดี ได้เป็นอย่างดี

ในส่วนของศิลปะปาละซึ่งมีบทบาทแทรกเข้ามาในระยะหลังของศิลปะทวารวดีนั้น ไม่พบหลักฐานเด่นชัดนัก ส่วนใหญ่เป็นลักษณะประกอบที่แทรกอยู่ในงานศิลปกรรมทั้งลักษณะทางศิลปะและแนวความคิดทางด้านประติมานวิทยา

อีกส่วนหนึ่งของงานศิลปกรรมที่เป็นพระพุทธรูปในระยะสุดท้ายของศิลปะทวารวดี ซึ่งไม่ได้กล่าวถึงคือ อิทธิพลศิลปะเขมรที่เข้ามามีบทบาทต่องานศิลปกรรมสมัยทวารวดี และอาจมีบทบาทเหนือทวารวดีทางด้านการเมืองด้วย จึงทำให้เป็นสาเหตุหนึ่งที่วัฒนธรรมทวารวดีเสื่อมลงและหมดไปในที่สุดใรราวพุทธศตวรรษที่ 16 (อรุณศักดิ์ กิ่งมณี, 2549, หน้า 1-25)

พุทธศิลป์รุ่นแรกของเมืองอุทอง อิทธิพลศิลปะอินเดียแบบอมราวดี แผ่นหินสลักนูนสูงภาพพระพุทธรูปประทับนั่งสมาธิ กึ่งกลางสลักเป็นภาพวงธรรมจักร มีรูปกวางหมอบด้านข้าง หมายถึงการแสดงธรรมครั้งแรก (ปฐมเทศนา) ของพระพุทธองค์ อายุประมาณพุทธศตวรรษที่ 12 พบที่วัดเขาพระศรีสรรเพชญาราม อำเภออุทอง จังหวัดสุพรรณบุรี

การแบ่งช่วงเวลาของสมัยทวารวดี ให้ความสำคัญกับพุทธศิลป์ของพระพุทธรูป เนื่องจากมีการค้นพบเป็นจำนวนมาก และยังบ่งถึงการรับนับถือพุทธศาสนาลัทธิเถรวาทในวัฒนธรรมทวารวดีได้เป็นอย่างดี โดยทั่วไปมักจัดแบ่งออกเป็น 3 รุ่น ได้แก่

รุ่นแรก อายุราวพุทธศตวรรษที่ 11 - 12 อิทธิพลศิลปะอินเดีย จัดเป็นพุทธศิลปะระยะแรกที่ปรากฏบนแผ่นดินไทย ยังคงลักษณะด้านแบบของพระพุทธรูปของศิลปะอินเดียแบบอมราวดี คุปตะ หลังคุปตะ

รุ่นที่ 2 อายุราวพุทธศตวรรษที่ 13 - กลางพุทธศตวรรษที่ 15 เป็นยุครุ่งเรืองของศิลปะทวารวดีแบบพื้นเมืองผสมผสาน เป็นเอกลักษณ์ของวัฒนธรรมทวารวดี และเป็นแบบที่พบมากที่สุด

รุ่นที่ 3 อายุราวพุทธศตวรรษที่ 15 – 16 และ 17 – 18 อิทธิพลของศิลปะขอมจัดเป็นรุ่นสุดท้ายของศิลปะทวารวดี มีอิทธิพลของศิลปะเขมรสมัยบาปวน หรือสมัยลพบุรีตอนต้นเข้ามาปะปน

6. รูปประติมากรรม และศาสนศิลป์สมัยทวารวดี

“ธรรมจักร” เคยพบในงานศิลปกรรมอินเดียมาตั้งแต่สมัยอินเดียโบราณ โดยถือเป็นสัญลักษณ์แห่งการปฐมเทศนา (มักอยู่คู่กับวงกลม) ธรรมจักรบางชิ้นมีการสลักกลดลายเป็นรูปบุคคล-เทพ-สัญลักษณ์ต่างๆ ไว้ด้วย ซึ่งนักวิชาการหลายท่านได้ศึกษาและตีความหมายไว้บ้างแล้ว แต่โดยรวมน่าจะเป็นสัญลักษณ์แสดงถึงความเป็นมงคล และความอุดมสมบูรณ์เป็นหลัก พระพิมพ์ที่พบจากเมืองโบราณคูบัว จังหวัดราชบุรี แสดงภาพพระพุทธรูปประทับนั่งอยู่กลางระหว่างสถูปและเสาศรรณจักร ในวัฒนธรรมทวารวดีเช่นนี้ คงเคยประดิษฐ์ อยู่ใกล้กับศาสนสถาน ถือเป็นส่วนหนึ่งของศาสนสถานด้วย (อรุณศักดิ์ กิ่งมณี, 2549, หน้า 10)

ศิวลึงค์

ประติมากรรมทั้งสองชิ้นพบจากเมืองโบราณอู่ทอง ชิ้นแรกเป็นศิวลึงค์แบบติดฐาน โดยมีพระพักตร์ของพระศิวะอยู่ด้านล่าง ส่วนศิวลึงค์อีกชิ้นหนึ่งเป็นแบบประเพณีนิยม (ตรีมูรติ) ที่มีการแบ่งออกเป็น 3 ส่วน

ศิวลึงค์ ถือเป็นสัญลักษณ์หรือรูปเคารพแทนองค์พระศิวะ โดยทำเป็นรูปอวัยวะเพศชายซึ่งสืบมาจากความเชื่อดั้งเดิมตั้งแต่สมัยอารยธรรมลุ่มน้ำของอินเดียแล้ว คตินี้แสดงถึงสัญลักษณ์ของความอุดมสมบูรณ์และบ่อเกิดแห่งสิ่งมีชีวิตทั้งปวงในโลก ศิวลึงค์มักพบประดิษฐานอยู่บนแท่นที่เรียกว่า “โยนิโถรณะ” อันเป็นเครื่องหมายของเครื่องเพศหญิง (พระนางอุมา ผู้เป็นชายาของพระศิวะ) กำเนิดของการบูชาศิวลึงค์ มีเรื่องเล่าแตกต่างกันออกไปในแต่ละคัมภีร์ ดังเช่นว่า ครั้งหนึ่งพระพรหมกับพระวิษณุถกเถียงกันว่าใครยิ่งใหญ่กว่ากัน และใครเป็นผู้สร้างจักรวาล แต่ก็ตกลงกันไม่ได้ จนเกิดเหตุการณ์มหัศจรรย์ขึ้นมา กล่าวคือ มีวัตถุรูปเหมือนเสามหิมาเป็นเปลวไฟร้อนแรงมากผุดขึ้นมาจากพื้นโลกพุ่งขึ้นสู่ท้องฟ้าจนมองไม่เห็นยอดพระวิษณุกับพระพรหมจึงยุติการโต้แย้ง และสงสัยกันว่านี่คืออะไร มีที่ตั้งต้นและจบที่ไหน พระวิษณุทรงแปลงร่างเป็นหมีป่า (วราหะ) ขุดตามเสาไปดูเบื้องล่าง ส่วนพระพรหมก็แปลงร่างเป็นหงส์ (บางตำราว่าขี่หงส์) เพื่อไปดูส่วนยอดของเขาดังกล่าว ในการนี้ใช้เวลาหลายกัลป์ พระวิษณุขุดลงไปเพียงใดก็ไม่พบจุดตั้งต้น จึงยอมแพ้ สำหรับพระพรหมก็เช่นเดียวกันพระองค์หาจุดสิ้นสุดไม่พบ แต่ระหว่างทางพบดอกไม้ดอกหนึ่ง (ดอกเกตุกีกิ) หล่นลงมาจากฟ้า พระพรหมก็ถามว่าหล่นมาจากที่ใด ดอกไม้ดังกล่าวบอกว่าตกลงมาจากเครื่องประดับศีรษะของพระศิวะ ซึ่งก็ใช้เวลานานหลายกัลป์กว่าจะลงมาถึงที่พระพรหมประทับอยู่ เมื่อพระพรหมกลับลงมาถึงข้างล่าง พระวิษณุทรงยอมแพ้ ส่วนพระพรหมประทับอยู่ กล่าวเท็จในทำนองว่าพบจุดสิ้นสุดแล้วทั้งๆ ที่ไปไม่ถึง เมื่อพุดจบเสาเพลิงก็ระเบิดออก มีร่างพระศิวะโผล่ขึ้นมากลางเสา

และประกาศว่าสิ่งนี้คือพลังอำนาจของพระองค์เอง ซึ่งพลังอำนาจนี้ไม่สามารถวัดได้ ไม่มีจุดตั้งต้นและไม่มีจุดจบและจะดำรงอยู่เป็นนิรันดร์ เพื่อเป็นแกนของโลกทั้งหลายทั้งเบื้องล่าง พระวิษณุและพระพรหมจึงยอมรับในพลังอำนาจของพระศิวะ บางคัมภีร์เล่าต่อว่า เพื่อเป็นการลงโทษ พระพรหมที่กล่าวความเท็จ พระศิวะจึงตัดเศียรที่ 5 ออก (เดิมพระพรหมมี 5 เศียร) ทำให้พระพรหมเหลือเพียง 4 เศียร (พักตร์) เท่านั้น ภาพรูปแบบนี้ถือเป็นภาคหนึ่งของพระศิวะ มีชื่อว่า “ลึงคอุททามูรติ”

บางตำนานเล่าถึงกำเนิดศิวลึงค์แตกต่างออกไปว่า ครั้งหนึ่งเทพเจ้าทั้งหลายบนสรวงสวรรค์ต้องการไปเฝ้าพระศิวะบนเขาไกลาส ซึ่งขณะนั้นพอดีกับพระศิวะกับพระนางอุมากำลังร่วมเสพสมกันอยู่ในท้องพระโรง เมื่อเทพทั้งสองเข้าไปเห็นก็แสดงอาการดูถูกและเยาะเย้ย พระศิวะเกิดความละอายอดสูใจและเสียพระทัยจนสลบถึงกาลกิรียาในทันที แต่ก่อนถึงวาระสุดท้ายพระองค์ตรัสว่า อวัยวะเพศของพระองค์เป็นต้นเหตุสำคัญที่ทำให้ต้องตาย ดังนั้นต่อแต่นี้ไปขอให้สิ่งนี้เป็นตัวแทนของพระองค์ หากหมู่เทพเทวดาหรือมนุษย์ผู้ใดต้องการความเจริญก็ต้องบูชาอวัยวะเพศของพระองค์แทน

พระวิษณุประทับยืน

ประติมากรรมที่ศาลหลักเมืองสุพรรณมี 2 แผ่น โดยจัดเป็นงานศิลปกรรม นูนต่ำเป็นรูปบุรุษ 4 กร สวมหมวกทรงกระบอก ด้านหลังสลักเศียรเป็นกรอบประภาณณฑล

“พระวิษณุ” หรือที่รู้จักกันอีกพระนามหนึ่งว่า “พระนารายณ์” นั้นถือเป็น 1 ใน 3 ของเทพผู้ยิ่งใหญ่ (ตรีมูรติ) ในศาสนาฮินดู เทพผู้ยิ่งใหญ่สามองค์นี้ประกอบด้วย

พระพรหม เป็นเทพผู้สร้างโลก

พระวิษณุ (พระนารายณ์) เป็นผู้รักษาและบริหารโลก

พระศิวะ (อิศวร) เป็นเทพผู้ทำลายโลกเพื่อให้เกิดการสร้างขึ้นใหม่อีกครั้ง

พระวิษณุมีชายา คือ พระนางลักษมี ซึ่งถือเป็นเทวีแห่งโชคลาภและความอุดมสมบูรณ์และมีพญาครุฑ (เวหนไถย) เป็นพาหนะในภาวะปกติ แต่เมื่อเวลาสิ้นกัลป์ พระองค์จะประทับบรรทมเหนือพญานันदनาราช (เศษนาค) ในเกษียรสมุทร เพื่อให้กำเนิดพระพรหมซึ่งจะทรงสร้างโลกขึ้นใหม่อีกครั้งหนึ่ง

รูปเคารพของพระวิษณุโดยปกติแล้ว มีลักษณะเป็นเทพที่มีพระเศียรเดียว มีกร (จตุรภข) และทรงถือเทพศาสตราวุธหลายอย่าง แต่ที่มักพบกันอยู่เสมอ ได้แก่ จักร สังข์ คทา และดอกบัว ซึ่งเทพศาสตราวุธแต่ละอย่าง มีประวัติความเป็นมาและความหมายแตกต่างกันดังนี้

จักร มีชื่อว่า วัชรนาถหรือจักรสุทรรศน์ เป็นจักรที่พระเพลิงมอบให้เป็นอาวุธ เมื่อครั้งที่ช่วยพระเพลิงได้กินป่าทนต์พตามความปรารถนา แต่บางตำนานเล่าว่า วิษณุจักรนี้สร้างขึ้นจากรัศมีและความร้อนแรงขององค์สุริยเทพ โดยเป็นเครื่องหมายของดวงอาทิตย์และแทนวงโคจรของดวงอาทิตย์รอบจักรวาล

สังข์ มีชื่อว่า ปาณจะชนยะ มีประวัติเล่าว่า เดิมเป็นเปลือกหอยสังข์หุ้มกายอสูรชื่อ “ปัญจชน” ต่อมาถูกพระกฤษณะ (อวตารหนึ่งของพระวิष्ณุ) ฆ่าตายและนำเอาเปลือกสังข์มาใช้เป็นศาสตรวุธ สำหรับความหมายของสังข์นั้น ถือว่าเป็นสัญลักษณ์ของน้ำ ชีวิต และความอุดมสมบูรณ์ นอกจากนี้ยังใช้เป็นเครื่องเป่าเพื่อประกาศการเริ่มต้นของเหตุการณ์อันเป็นมงคล สามารถขับไล่สิ่งชั่วร้ายต่างๆ ได้

คทา มีชื่อว่า เกาโมทก เล่ากันว่าเป็นสิ่งที่พระเพลิงมอบให้พร้อมกับจักรวัชรนาถ ส่วนความหมายของคทานั้น บอกถึงการเป็นผู้คุ้มครอง สร้างระบุและลงโทษผู้ทำ ความชั่วร้าย โดยเฉพาะเหล่าอสูรต่างๆ ซึ่งเป็นศัตรูกับเทพเจ้า ดอกบัวเป็นสัญลักษณ์ของโลกและการสร้าง อย่างไรก็ตามบางครั้งพระวิष्ณุถือวัตรูปกลมในฝ่ามือแทน ซึ่งหมายถึง “ภู” หรือ แผ่นดิน อันเป็นสัญลักษณ์ของโลกเช่นกัน (ศุภมาศ ดวงสกุล, 2549, หน้า 1-7)

ธรรมจักร เป็นพุทธสัญลักษณ์ที่พบแพร่หลายอยู่ทั่วไปในวัฒนธรรมทวารวดีในสมัยอินเดียโบราณ (ราวพุทธศตวรรษที่ 3 ประมาณ 2,300 ปีมาแล้ว) ในยุคที่ยังไม่มีการสร้างรูปเคารพของพระพุทธเจ้าเป็นรูปมนุษย์ รูปธรรมจักรและกวางหมอบจะใช้แทนการแสดงปฐมเทศนาของพระพุทธองค์ ต่อมาในสมัยคันธารราฐของอินเดีย (ราวพุทธศตวรรษที่ 6-7 ประมาณ 1,900-2,000 ปีมาแล้ว) มีการสร้างรูปเคารพพระพุทธเจ้าเป็นรูปมนุษย์แล้วจึงปรากฏการสร้างพระพุทธรูปปางปฐมเทศนา โดยมีธรรมจักรและกวางหมอบอยู่ที่ฐาน สืบต่อมาในศิลปะอินเดียสมัยอมราวดี (พุทธศตวรรษที่ 6-8 ประมาณ 1,500-1,700 ปีมาแล้ว ซึ่งถือได้ว่าเป็นต้นแบบให้กับศิลปะทวารวดี

ธรรมจักรในสมัยทวารวดี ส่วนใหญ่สลักจากหิน (แต่มีส่วนน้อยที่ทำจากดินเผา) บริเวณสันขอบ (กงของล้อ) มักมีการสลักเป็นลวดลายต่างๆ ส่วนตรงกลาง (ก่า) มักสลักเป็นซี่ (จำนวนไม่แน่นอน) และด้านในสุดคล้ายดุมล้อเกวียน

รูปแบบศิลปะของธรรมจักรในสมัยทวารวดี สามารถแบ่งเป็น 3 กลุ่มดังนี้

- กลุ่มที่ 1 เป็นกลุ่มที่พบมาก ลักษณะเด่นคือที่ฐานบัวด้านล่างมีลายกลีบบัวหงายหรือลายดอกไม้สลักรองรับไว้
- กลุ่มที่ 2 มีลวดลายที่ก้งล้อ ธรรมจักรเป็นลายก้านขดสลับกับลายสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ซึ่งเป็นลวดลายที่เทียบได้กับศิลปะของคุปตะของอินเดีย
- กลุ่มที่ 3 กลุ่มนี้มีลักษณะพิเศษคือ ที่ฐานตกแต่งด้วยภาพบุคคลหรือสัตว์ในหลายรูปแบบ เช่น ภาพพระอาทิตย์ (รูปบุคคลถือดอกบัวใน 2 มือ) ลายรูปคชลักษณ์ ลายรูปหน้ากาล (เกียรติมุข) เป็นต้น

7. เหรียญมีจารึกสมัยทวารวดี

ประวัติการค้นพบเหรียญสมัยทวารวดีที่มีจารึก “ศรีทวารวดี ศ. วรปุณณะ” นั้นเคยพบเป็นครั้งแรกเมื่อราว พ.ศ. 2490-2495 ที่จังหวัดนครปฐม ต่อมาได้พบที่เมืองอุทอง จังหวัด

สุพรรณบุรี เมื่อ พ.ศ. 2507 ที่บ้านคูเมือง อำเภออินทร์บุรี จังหวัดสิงห์บุรี เมื่อ พ.ศ. 2522 และมีประวัติว่าเคยพบที่เมืองดงคอน จังหวัดชัยนาท เมืองคูบัว จังหวัดราชบุรี และที่จังหวัดลพบุรี ด้วย ทั้งหมดนี้เป็นการค้นพบโดยบังเอิญ จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2540 จึงได้พบเหรียญเงินสมัยทวารวดี “ศรีทวารวดี ศุวรูปุณยะ” จากการขุดค้นพบทางโบราณคดีเป็นครั้งแรกที่โบราณสถานคอกช้างดิน ซึ่งตั้งอยู่ที่เชิงเขาหลังเมืองโบราณอู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี โดยในครั้งนี้ได้พบเหรียญมีจารึก “ศรีทวารวดี ศุวรูปุณยะ” ถึง 3 เหรียญ พร้อมๆ กับเหรียญไม่มีจารึกอีก 6 เหรียญ จะกล่าวถึงรายละเอียดเหรียญมีจารึก “ศรีทวารวดีศุวรูปุณยะ” ที่พบจากแหล่งต่างๆ เท่าที่สามารถระบุที่มาได้ ส่วนเหรียญอื่นๆ ที่ทราบเพียงคร่าวๆ ว่าพบที่ใดแต่ยังไม่อาจเปิดเผยแหล่งที่มาที่ชัดเจนได้ (สุภมาศ ดวงสกุล, 2549, หน้า 1)

โดยแหล่งที่เคยค้นพบเหรียญมีจารึก “ศรีทวารวดี ศุวรูปุณยะ” มีดังต่อไปนี้

1. ในเขตจังหวัดนครปฐม ในเขตตำบลพระประโทน อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม
2. เมืองดงดอน อำเภอสรรค์บุรี จังหวัดชัยนาท
3. บ้านคูเมือง อำเภออินทร์บุรี จังหวัดสิงห์บุรี
4. โบราณสถานคอกช้างดิน อำเภออู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี

พบเหรียญมีจารึก “ศรีทวารวดี ศุวรูปุณยะ” จำนวน 3 เหรียญ จากการขุดค้นทางโบราณคดี บนคันคอกช้างดินหมายเลข 3 เมื่อ พ.ศ. 2550 โดยพบบรรจุอยู่ในภาชนะดินเผาขนาดเล็กทรงคนโทพร้อมกับเหรียญเงินสมัยทวารวดีอีก 6 เหรียญ เงินถูกตัดเป็นสี่ 2 ชิ้น และแท่งเงินตัดอีก 38 ชิ้น ปัจจุบันเหรียญเงินทั้งหมดจัดแสดงอยู่ ณ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติอู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี

โบราณสถานคอกช้างดินนั้น ตั้งอยู่ที่เชิงเขาหลังเมืองอู่ทอง จัดเป็นที่ของชุมชนที่นับถือศาสนาพราหมณ์ ลัทธิไศวนิกาย ในสมัยทวารวดี เนื่องจากเคยขุดค้นพบศิวิลิ่งถึง 3 องค์ ในบริเวณนี้

เหรียญมีจารึกทั้ง 3 เหรียญที่พบจากคอกช้างดิน ด้านหนึ่งทำเป็นรูปวัวแม่ลูก อีกด้านจารึกข้อความ “ศรีทวารวดี ศุวรูปุณยะ” ด้วยอักษรปัลลวะ ภาษาสันสกฤต ซึ่งก่องแก้ว วีระประจักษ์ ได้อ่านและแปลความหมายว่า “การบุญของพระเจ้าศรีทวารวดี”

ส่วนเหรียญที่ไม่ปรากฏอักษรจารึกอีก 6 เหรียญ ที่พบร่วมกัน บางเหรียญมีการปิดให้ม้วนงอ ประกอบด้วย

- เหรียญเงินประทับตราสังข์/ศรีวัดสะ จำนวน 4 เหรียญ โดยมีรายละเอียดคือ ด้านหนึ่งประทับตราสังข์ล้อมรอบด้วยจุดไข่ปลา อีกด้านประทับตราวัดสะ (ปราสาท) มีตรีศูลอยู่ตรงกลางปราสาท ด้านซ้ายเป็นรูปอังกุศ (ขอช้าง) ด้านขวาเป็นรูปจามร (หูก)

- เหรียญเงินประทับตราอาทิตย์อุทัย/ศรีวิตรสะ ด้านหนึ่งประทับตราพระอาทิตย์ครึ่งดวงสดแสง ล้อมรอบด้วยจุดไข่ปลา ส่วนอีกด้านประทับตราศรีวิตรสะ ล้อมรอบด้วยพระอาทิตย์ พระจันทร์ ดวงดาว ทวีปทั้ง 4 สวัสดิเกะ และทัมรุ (กรองสองหน้า)

- เหรียญเงินประทับตราสังข์/ปฐมนกลศ เหรียญนี้ด้านประทับตราสังข์ทักษิณาวรรต ส่วนอีกด้านประทับตราศรีวิตรสะ ภายในศรีวิตรสะเป็นรูปหม้อปฐมนกลศ รอบ ๆ ศรีวิตรสะประกอบด้วย พระอาทิตย์ พระจันทร์ อังกุศ และแส (หรืออาจเป็นจามร)

ความหมายของคำจารึก “ศรีทวารวดี ศวรปุณยะ”

ได้มีผู้ศึกษาและแปลความหมายของคำจารึกนี้ไว้หลายท่าน ในที่นี้จะใช้ความหมายตามที่ นายชะเอม แก้วคล้าย นักภาษาโบราณของกรมศิลปากร ได้ศึกษา แปลความหมายของคำจารึกนี้ไว้ดังนี้

“ศรีทวารวดี ศวรปุณยะ” แยกศัพท์เป็น ศรี + ทวารวดี + อิศวร + ปุณยะ

“ศรี” น่าจะเป็นคำศัพท์ที่ปราศจากคำแปล แต่ใช้เติมหน้าหน้าทေးหรือบุคลล ผู้มีชื่อเสียง

“ทวารวดี” เป็นชื่อเมืองของพระกษณะ แปลว่า เมืองที่มีประตู หรือเมืองที่มีด่าน ในที่นี้น่าจะเป็นชื่อเมือง

“อิสวร” เป็นคำคุณศัพท์ แปลว่า ผู้สามารถ ผู้เป็นใหญ่ ผู้สูงสุด หรือผู้ประเสริฐ

“ปุณยะ” เป็นคุณศัพท์ แปลว่า ผู้มีบุญ หรือผู้มีคุณงามความดี

ซึ่งเมื่อรวมศัพท์แล้วสามารถแปลได้ดังนี้

1. ศรีทวารวดีศวร พระเจ้าทวารวดี

ปุณยะ ผู้มีบุญ

2. ศรีทวารวดี พระเจ้าทวารวดี

อิสวรปุณยะ ผู้มีบุญอันประเสริฐ

แต่ถ้าอ่านคำจารึกเป็น ศรีทวารวดี ศวรปุณยะ จะแปลว่า ปุณยะของพระเจ้าทวารวดี เมืองอุทองมีกษัตริย์ปกครอง (Muang U-thong Ruled by Kings)

- อุทองรับรูปแบบการปกครองระบบกษัตริย์จากอินเดีย กษัตริย์มีหน้าที่เป็นผู้นำแบ่งปันผลผลิตและปกป้องคุ้มภัยให้กับประชาชน

- ศิลปะทวารวดีอายุประมาณพุทธศตวรรษที่ 12-13 หรือราว 1,200-1,300 ปีมาแล้ว เหรียญเงินจารึก “ศรีทวารวดี ศวรปุณยะ” จารึกอักษรปัลลวะ ภาษาสันสกฤตแปลว่า “การบุญแห่งพระเจ้าศรีทวารวดี” ส่วนอีกด้านหนึ่งเป็นภาพแม่โคกับลูกโค เป็นสัญลักษณ์แห่งพลังอำนาจด้านการผลิตของธรรมชาติ ซึ่งสื่อความหมายถึงความอุดมสมบูรณ์ของการเกษตรและการปศุสัตว์

8. ตึกตาตินเผาสมัยทวารวดี

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ตึกตาหรือประติมากรรมดินเผาชิ้นนี้ คือ รูปปั้นหุ่นบุคคลหรือสัตว์ที่มีขนาดต่างๆ กัน ผิดขึ้นมาเพื่อใช้เป็นเครื่องประดับ เครื่องราง เป็นของเด็กเล่น หรือใช้ในพิธีกรรมมีมาตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ (อรัญญา สันบัวทอง, 2549, หน้า 1-5)

ลักษณะของหูที่ยานลงมานั้นเป็นธรรมเนียมการสวมต่างหูของสตรีชาวทวารวดีในสมัยก่อน กล่าวคือ ในสังคมสตรีชาวทวารวดี หากสตรีที่เป็นเจ้าใหญ่ นายโต และมีฐานะร่ำรวยหรือสตรีที่อยู่ในราชสำนัก จะนิยมสวมใส่ต่างหูทั้งสองข้างที่ใหญ่และหนักมากจนสามารถถ่วงหูให้ยานลงมาเพื่อแสดงออกถึงความอยู่ดีกินดี แต่หากเป็นสตรีชาวบ้านที่มีฐานะต่ำต้อยลงมาหรือยากจนก็จะสวมต่างหูเพียงข้างเดียวหรือสวมใส่ต่างหูขนาดเล็กหรืออาจไม่มีต่างหูสวมใส่เลย

สำหรับสร้อยคอหรือกรองคอที่พบมักเป็นสร้อยลูกปัด วิธีการประดับอาจเป็นเส้นเดี่ยวหรือ 2-3 เส้น อาจมีการสลับกันระหว่างลูกปัดกลมเหลี่ยมทรงกระบอกและกรองคอ ซึ่งน่าจะเป็นเครื่องประดับของชนชั้นสูง ส่วนกำไลข้อมือนิยมสวมกำไลซ้อนกันหลายวง (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2547, หน้า 280-281)

ศิลปะทวารวดีอายุประมาณพุทธศตวรรษที่ 12-14 หรือราว 1,200-1,400 ปีมาแล้ว รูปบุคคลยืนเอียงสะโพกในท่าพ้อนรำประดับด้วยศิราภรณ์ทรงสามเหลี่ยมคล้ายใบไม้ตั้งขึ้นสวมตุ้มหูและสร้อยคอ นุ่งผ้าโจงกระเบนเป็นริ้ว มีชายผ้า 2 ชั้นห้อยตกลงมาด้านหน้า

ศิลปะทวารวดีอายุประมาณพุทธศตวรรษที่ 14-15 หรือราว 1,100-1,200 ปีมาแล้ว ศีรษะบุรุษ ใบหน้ากว้างเป็นรูปสี่เหลี่ยม จมูกโด่งและใหญ่ ปากหนา ผนัดเกรียนสั้น ลักษณะประติมากรรมแสดงถึงการผสมผสานอิทธิพลพื้นเมืองที่กลายเป็นเอกลักษณ์ของศิลปะทวารวดีตอนกลาง

ศิลปะทวารวดีอายุประมาณพุทธศตวรรษที่ 12-13 หรือราว 1,300-1,400 ปีมาแล้ว บุคคลสวมตุ้มหูและสร้อยคอ ลักษณะเช่นเดียวกับเครื่องประดับที่พบในเขตเมืองอู่ทอง

ศิลปะทวารวดีอายุประมาณพุทธศตวรรษที่ 13-14 หรือราว 1,200-1,300 ปีมาแล้ว บุคคลใบหน้ากลม จมูกใหญ่ ริมฝีปากหนา มีรอยยิ้มเล็กน้อย รวบผมเป็นมวยกลางศีรษะประดับด้วยศิราภรณ์ สวมตุ้มหูพวงกลมขนาดใหญ่ และมีลวดลายดอกไม้ประดับตรงกลาง อันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะที่พบทั่วไปในประติมากรรมรูปบุคคลในสมัยทวารวดี จึงอาจเป็นหน้าของคนทวารวดี

ศิลปะทวารวดี อายุประมาณพุทธศตวรรษที่ 13-14 หรือราว 1,200-1,300 ปีมาแล้ว ด้านหลังประติมากรรมมีจารึก “ศุทโธทนะ” หมายถึงพระนามพระเจ้าสุทโธทนะ พุทธบิดา พบที่ข้างเจดีย์หมายเลข 11 ลักษณะเป็นรูปบุรุษนั่งขัดสมาธิราบ ประนมมือ (อัญชลีมุทรา) สวม

ศิราภรณ์ทรงสูงยอดแหลมมีกรอบหน้านาง ด้านข้างประดับด้วยกระจัง สวมตุ้มหูทรงกลมขนาดใหญ่และทึบ ต้นแขนประดับด้วยกำไลต้นแขน ลายเป็นรูปใบไม้สามเหลี่ยม สันนิษฐานว่าเป็นลักษณะเครื่องทรงของกษัตริย์ในสมัยนั้น

พระโพธิสัตว์ศิลปะทวารวดีอายุประมาณพุทธศตวรรษที่ 13-14 หรือราว 1,200-1,300 ปีมาแล้ว รูปบุรุษยืนด้วยอาการติงค์ โดยเอียงกายไปทางด้านซ้าย ใบหน้ากว้างเกือบเป็นรูปสี่เหลี่ยม แก้วมทรงชฎามงกุฎ รัดด้วยแถบผ้าเป็นมวยซ้อนกันหลายชั้นอยู่บริเวณกลางศีรษะ สันนิษฐานว่าอาจจะเป็นลักษณะของนักบวชหรืออาจเป็นรูปพระโพธิสัตว์

ศิลปะทวารวดี อายุประมาณพุทธศตวรรษที่ 13 หรือราว 1,300 ปีมาแล้ว แผ่นดินเผาหน้าต่างจำลอง เป็นทรงโค้งเกือกม้าหรือกุกุ ใช้เป็นเครื่องประดับอาคาร ซึ่งก่อสร้างเป็นทรงสูงซ้อนกันขึ้นไปเป็นชั้นๆ เพื่อสื่อถึงชั้นวิมานของเหล่าทวยเทพต่างๆ บุคคลภายในกุกุทำผมเป็นลอนแยกออกเป็น 2 ข้าง แล้วเกล้าจุกด้านบน สวมตุ้มหูทรงกลม

ศิลปะทวารวดี อายุประมาณพุทธศตวรรษที่ 9-10 หรือราว 1,600-1,700 ปีมาแล้ว เครื่องประดับทองคำรูปยักษ์ ด้านหลังทำเป็นห่วงกลมคล้ายตุ้มหู

9. แหล่งเรียนรู้ทวารวดีเมืองอุทอง

ประวัติการก่อตั้งพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติอุทอง

การจัดแสดงในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติอุทอง เมื่อแรกเริ่มนั้นได้จัดแสดงโบราณวัตถุสมัยทวารวดีเป็นส่วนมาก ซึ่งพบในบริเวณเมืองโบราณอุทองและจากอำเภอต่างๆ ในจังหวัดสุพรรณบุรีและจังหวัดนครปฐม กาญจนบุรี ราชบุรี เพชรบุรี และย้ายมาจากพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพระนคร โบราณวัตถุที่พบในเมืองโบราณอุทองนั้นมีคุณค่าอย่างยิ่งในการศึกษาค้นคว้าทางด้านโบราณคดีและประวัติศาสตร์ (พนมบุตร จันทรโชติ, 2550, หน้า 13)

นำชมพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติอุทอง

พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติอุทอง ตั้งอยู่บนถนนมาลัยแมน ใกล้กับที่ว่าการอำเภออุทอง ห่างจากจังหวัดสุพรรณบุรีประมาณ 30 กิโลเมตร พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติอุทองเริ่มจัดตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2502 เพื่อเก็บรักษาโบราณวัตถุที่ได้จากการบูรณะเมืองโบราณ ต่อมา พ.ศ. 2504 กรมศิลปากรได้ทำการสำรวจ ขุดแต่งโบราณสถานเพิ่มเติม พบโบราณวัตถุสมัยทวารวดีจำนวนมาก จึงจัดสร้างอาคารพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติอุทองขึ้นเป็นการถาวร เพื่อเก็บรักษาและจัดแสดงโบราณวัตถุที่ได้จากการสำรวจและขุดค้นทางโบราณคดี เมื่อการดำเนินการแล้วเสร็จ ได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินทรงเปิดพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติอุทอง เมื่อวันที่ 13 พฤษภาคม พ.ศ. 2509

ระหว่าง พ.ศ. 2547-2548 พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติอุทอง ได้รับงบประมาณปรับปรุงอาคารจัดแสดง จำนวน 1 หลัง เพื่อนำเสนอเรื่องราวของเมืองโบราณอุทองและวัฒนธรรมทวารวดี

การจัดแสดง

อาคารจัดแสดงหมายเลข 1

จัดแสดงนิทรรศการเกี่ยวกับเมืองโบราณอุทองและวัฒนธรรม ทวารวดี แสดงถึงพัฒนาการของเมืองโบราณอุทอง ตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์กระทั่งพัฒนาเข้าสู่สังคมประวัติศาสตร์สมัยทวารวดี ประกอบด้วยห้องจัดแสดง 2 ห้อง

- ห้องจัดแสดง 1 : บรรพชนคนอุทอง

(สมัยก่อนประวัติศาสตร์ และการรับวัฒนธรรมจากภายนอก)

ห้องบรรพชนคนอุทอง จัดแสดงถึงพัฒนาการของเมืองโบราณอุทอง เมืองโบราณ แห่งนี้ พบหลักฐานการอยู่อาศัยของมนุษย์ก่อนประวัติศาสตร์ แบบสังคมเกษตรกรรมยุคหินใหม่ ต่อเนื่องถึงยุคโลหะ เมื่อประมาณ 3,000 ปีมาแล้ว ต่อมาประมาณ 2,000 ปี พบหลักฐานโบราณวัตถุที่แสดงว่าเมืองโบราณอุทองเป็นเมืองท่าศูนย์กลางการติดต่อค้าขายสำคัญของชุมชนโบราณในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้กับประเทศสำคัญของโลก ในเวลานั้น เช่น ลูกปัดชนิดต่างๆ ทำด้วยหินมีค่าที่นำเข้ามาจากประเทศอินเดีย เหรียญกษาปณ์โรมัน ปูนปั้น รูปพ่อค้าชาวเปอร์เซีย ฯลฯ ราวพุทธศตวรรษที่ 8-10 หรือเมื่อประมาณ 1,600-1,800 ปีที่ผ่านมา พบหลักฐานถึงการนับถือพุทธศาสนาในเมืองโบราณอุทอง โดยเฉพาะพุทธศาสนาแบบหินยานหรือเถรวาท ทำให้เมืองอุทองเกิดการปรับเปลี่ยนรูปแบบทางวัฒนธรรมเข้าสู่วัฒนธรรมทวารวดี ซึ่งเป็นวัฒนธรรมสมัยประวัติศาสตร์ยุคแรกสุดบนผืนแผ่นดินไทย

โบราณวัตถุสำคัญที่จัดแสดง ได้แก่ เครื่องประดับทองคำ ลูกปัดทองคำสมัยทวารวดี ลูกปัดที่ทำจากหิน แก้ว แผ่นดินเผา ภาพพระภิกษุอุ้มบาตร อิทธิพลศิลปะอมราวดี ซึ่งถือเป็นโบราณวัตถุที่ได้รับอิทธิพลศิลปะอินเดียที่มีอายุเก่าแก่ที่สุดเท่าที่พบในประเทศไทย แผ่นดินเผารูปเทวดา ตราประทับดินเผา จารึกดินเผา จารึกแผ่นทองแดง เหรียญกษาปณ์โรมัน เหรียญเงินมีจารึก และพระพุทธรูปสำริด

- ห้องจัดแสดง 2 : อุทองศรีทวารวดี

(วัฒนธรรมทวารวดีที่เมืองโบราณอุทอง)

ห้องอุทองศรีทวารวดีจัดแสดงเรื่องราวและความสำคัญของเมืองโบราณ อุทอง ในฐานะเมืองสมัยประวัติศาสตร์ยุคแรกของประเทศไทย เป็นศูนย์กลางการค้าและศูนย์กลางพระพุทธศาสนา ก่อนแพร่กระจายความเจริญไปสู่ชุมชนโบราณร่วมสมัยอื่นๆ

เมืองโบราณอุทองเป็นเมืองสมัยทวารวดี มีผังเมืองเป็นรูปวงรี ตัวเมืองมีคูน้ำคันดินล้อมรอบภายในตัวเมือง และบริเวณโดยรอบมีซากโบราณสถานกระจายอยู่

ไม่น้อยกว่า 20 แห่ง ห้างออกไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้เป็นที่ตั้งของโบราณสถานคอกช้างดิน กลุ่มศาสนสถานและสิ่งก่อสร้างเนื่องในศาสนาพราหมณ์หรือฮินดู ลัทธิไศวนิกาย เมืองโบราณ อุทงมีอายุประมาณพุทธศตวรรษที่ 12-16 หรือประมาณ 1,000-1,400 ปีที่ผ่านมา เป็นหลักฐาน แสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองทางวัตถุและวิทยาการต่างๆ ในอดีต อันมีผลจากการผสมผสาน วัฒนธรรมท้องถิ่นเข้ากับการรับวัฒนธรรมจากประเทศอินเดีย ก่อให้เกิดรูปแบบทางวัฒนธรรม ที่เรียกว่า“ทวารวดี” มีลักษณะที่สำคัญคือ การวางผังเมืองที่มีคูน้ำคันดินล้อมรอบ การนับถือ พุทธศาสนานิกายเถรวาท การสร้างศาสนสถานด้วยอิฐขนาดใหญ่ และการมีรูปแบบทาง ศิลปกรรมเฉพาะเป็นของตนเอง

โบราณวัตถุสำคัญที่จัดแสดง ได้แก่ ธรรมจักรศิลา พระพุทธรูปสำริด พระพุทธรูป ดินเผา พระพิมพ์ดินเผา ประติมากรรมดินเผา ลูกปัด เครื่องประดับ เครื่องมือเครื่องใช้ ชิ้นส่วน สถาปัตยกรรม ลวดลายปูนปั้น ฯลฯ โดยเฉพาะธรรมจักรศิลาพร้อมแท่นและเสาตั้งซึ่งถือเป็น โบราณวัตถุชิ้นเยี่ยมที่พบสมบูรณ์เพียงชิ้นเดียวในประเทศไทย (พนมบุตร จันทรโชติ, 2550, หน้า 17-27)

อาคารจัดแสดงหมายเลข 2

จัดแสดงนิทรรศการถาวรเกี่ยวกับดินแดนสุวรรณภูมิ พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ ของเมืองโบราณอุทง เส้นทางการค้าทางทะเล และเมืองโบราณอุทงในฐานะศูนย์กลางของ ศาสนาพุทธ โดยแบ่งการจัดแสดงออกเป็นส่วนต่างๆ ดังนี้

- ห้องจัดแสดงชั้นบนส่วนที่ 1

“พัฒนาการทางประวัติศาสตร์บนผืนแผ่นดินสุวรรณภูมิ” จัดแสดงพัฒนาการทาง ประวัติศาสตร์ของดินแดนสุวรรณภูมิ แหล่งการค้าสำคัญของโลกยุคโบราณ ซึ่งสันนิษฐานว่า คือดินแดนที่เป็นประเทศไทยและภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในปัจจุบัน ตั้งแต่สมัยก่อน ประวัติศาสตร์ กระทั่งพัฒนาเข้าสู่สังคมเมือง และการค้าระหว่างชุมชนโบราณต่างๆ ทั้งภายใน และภายนอกด้วยโบราณวัตถุและสื่อจัดแสดงประเภทต่างๆ ที่ทันสมัย”

หลักฐานทางโบราณคดีทำให้ทราบว่าสุวรรณภูมิหรือดินแดนในภูมิภาคเอเชีย ตะวันออกเฉียงใต้เป็นถิ่นฐานของมนุษย์มานานนับหลายพันปี ตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ หลักฐานทางโบราณคดีที่พบส่วนใหญ่ เช่น ลูกปัดหิน (หินคาร์เนเลียนอาเกต) ลูกปัดหินฝังสี ลูกปัดแก้ว ลูกปัดแก้วมีตา ภาชนะสำริดเนื้อบาง อิทธิพลวัฒนธรรมอินเดียที่ปรากฏชัดได้แก่ ความเชื่อทางศาสนา ศิลปกรรม ภาษา และการปกครอง ซึ่งเข้ามาผสมผสานกับวิถีเดิมเกิดเป็น วัฒนธรรมของชุมชนนั้น และทำให้ดินแดนสุวรรณภูมิก้าวเข้าสู่ยุคประวัติศาสตร์

อุทงวันนี้

มรดกทางวัฒนธรรม : สถานที่ทางประวัติศาสตร์ ศิลปวัตถุ โบราณวัตถุ ผังเมืองโบราณคดี เจดีย์ต่างๆ

มรดกทางวัฒนธรรม : ประเพณี พิธีกรรม : ประเพณีไทยทรงดำ ลาวครั่ง
ลาวเวียง ลาวพวน จีน

มรดกทางธรรมชาติ : แหล่งป่าไม้ แหล่งน้ำ : สวนหินพู่หวนาคตกพุ่มวง

- ห้องจัดแสดงชั้นบนส่วนที่ 2

“สุวรรณภูมิการค้าของโลกยุคโบราณ”

จำลองเหตุการณ์การค้าทางทะเลจากคาบสมุทรอินเดียสู่ดินแดนสุวรรณภูมิ เมื่อราว 2,900 ปี ที่ผ่านมา โดยใช้สื่อระบบโสตทัศนูปกรณ์ แสดงถึงการเดินเรือของพ่อค้าชาวต่างชาติ เส้นทางการค้าและเมืองที่สำคัญในเวลานั้น ซึ่งเชื่อว่าส่วนหนึ่งของเส้นทางการค้าดังกล่าวเกี่ยวข้องกับเมืองโบราณอุทองโดยตรง

ชุมชนโบราณอุทองเป็นเมืองทำการค้าทางทะเลที่สำคัญ

1. ความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ตั้ง
2. ตั้งอยู่ใกล้ลำน้ำใหญ่
3. ตั้งอยู่ใกล้ชายฝั่งทะเล หรือสามารถติดต่อกับชายฝั่งทะเลสะดวก
4. ตั้งอยู่บนเส้นทางคมนาคมทางบกและทางน้ำที่สำคัญ
5. ตั้งอยู่ในเส้นทางการค้าระหว่างตะวันออกกับตะวันตก

ห้องจัดแสดงชั้นล่าง

“อุทองศูนย์กลางแห่งพระพุทธศาสนา”

จัดแสดงเหตุการณ์ในอดีตเมื่อประมาณ 1600-1800 ปีที่ผ่านมา

“เมืองโบราณอุทอง อรุณรุ่งแห่งอารยธรรมไทย” เป็นเมืองสำคัญยุคแรกที่ได้รับอิทธิพลทางศาสนาพุทธจากอินเดีย ซึ่งได้กลายมาเป็นจุดกำเนิดวัฒนธรรมทวารวดีในเวลาต่อมา โดยมีหลักฐานว่าพุทธศาสนาได้เข้ามาประดิษฐานที่เมืองโบราณอุทองเป็นจุดแรกในดินแดนประเทศไทย จัดแสดงโดยใช้โบราณวัตถุสำคัญเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา แบบจำลองเจดีย์ ธรรมจักร และการขุดค้นพบทางโบราณคดีที่เมืองโบราณอุทองด้วยเทคนิคการจัดแสดงอันทันสมัยพร้อมภาพยนตร์แอนิเมชัน

หลักสูตร เรื่อง วัฒนธรรมทวารวดีเมืองอุทอง ควรเป็นการนำเสนอความรู้ความเข้าใจ และการร่วมอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่นที่มีคุณค่า และไม่ให้สูญสลายไปกับกาลเวลา ควรจัดกิจกรรมการอนุรักษ์วัฒนธรรม การศึกษานอกสถานที่ในแหล่งเรียนรู้ของท้องถิ่น ให้เกิดความภาคภูมิใจในเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ของตน ภาคภูมิใจในรากเหง้าของวัฒนธรรมในท้องถิ่นตน

แนวคิดเกี่ยวกับความรู้ความเข้าใจ

1. ความหมายของความรู้ความเข้าใจ

นักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของคำว่า “ความรู้ความเข้าใจ” โดยสรุปความหมายได้ว่า ความรู้ความเข้าใจ หมายถึง ความสามารถในการจำและเข้าใจรายละเอียดของข้อมูลต่างๆ ที่บุคคลได้สะสมไว้และถ่ายทอดต่อๆ กันมา ตลอดจนสามารถที่จะสื่อความหมาย แปลความ ตีความ ขยายความ หรือแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องต่างๆ หลังจากที่ได้รับข่าวสารเกี่ยวกับเรื่องนั้นๆ แล้ว (ศุภกนิษฐ์ พลไพรินทร์, 2540 ; เกศินี จุฑาวิจิตร, 2540 ; ไพศาล หวังพานิช, 2526)

ความหมายของความรู้

บุญธรรม กิจปรีดาบริสุทธิ์ (2535, หน้า 7) ได้ให้ความหมายของความรู้ว่า หมายถึง การระลึกถึงเรื่องราวต่างๆ ที่เคยมีประสบการณ์มาแล้ว และรวมถึงการจำเนื้อเรื่องต่างๆ ทั้งที่ปรากฏอยู่ในแต่ละเนื้อหาวิชา และวิชาที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาวิชานั้นด้วย

The Moern American Dictionary ว่าได้ให้คำจำกัดความของความรู้ที่แตกต่างกัน 3 ลักษณะ (Wikstrom, & Norman, 1994, p. 9) ดังนี้

1. ความรู้ คือ ความคุ้นเคยกับข้อเท็จจริง (fact) ความจริง (truths) หรือหลักการโดยทั่วไป (principles)

2. ความรู้ คือ รู้ (known) หรืออาจจะรู้ (may be known)

3. ความรู้ คือ จิตสำนึก ความสนใจ (awareness)

ศุภกนิษฐ์ พลไพรินทร์ (2540, หน้า 24) ได้กล่าวถึงการวัดความรู้ว่า การวัดความรู้เป็นการวัดระดับความจำ ความสามารถในการคิด เข้าใจกับข้อเท็จจริงที่ได้รับการศึกษา และประสบการณ์เดิม โดยผ่านการทดสอบคุณภาพแล้ว จะแยกคนที่มีความรู้กับไม่มีความรู้ออกจากกันได้ระดับหนึ่ง

เกษม จันทรแก้ว (2544, หน้า 39-40) ได้ให้ความหมายของความรู้ว่า หมายถึง การรวบรวมความคิดของมนุษย์จัดให้เป็นหมวดหมู่ และประมวลสาระที่สอดคล้องกัน โดยนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ ดังนั้นสิ่งที่เป็นสาระที่สอดคล้องกันโดยนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ สิ่งที่เป็นสาระในระบบข้อมูลข่าวสาร

ความหมายของความเข้าใจ

จักรกริช ใจดี (2542, หน้า 8-9) กล่าวว่า ความเข้าใจ (comprehension) หมายถึง ความสามารถจับใจความสำคัญของเรื่องราวต่างๆ ได้ทั้งภาษา รหัส สัญลักษณ์ ทั้งรูปธรรมและนามธรรม แบ่งเป็น การแปลความ การตีความ การขยายความ และได้แยกความเข้าใจออกเป็น 3 ลักษณะ ดังนี้

1. การแปลความคือความสามารถในการจับใจความให้ถูกต้องกับสิ่งที่สื่อความหมาย หรือความสามารถในการถ่ายทอดความหมายจากภาษาหนึ่ง หรือจากการสื่อสารรูปแบบหนึ่งไปสู่อีกรูปแบบหนึ่ง

2. การตีความคือความสามารถในการอธิบาย หรือแปลความหมายหลายๆ อันมาเรียบเรียง โดยทำการจัดระเบียบ สรุปย่อเป็นเนื้อความใหม่ โดยยึดเนื้อความเดิมเป็นหลัก ไม่ต้องอาศัยหลักเกณฑ์อื่นใดมาใช้

3. การขยายความ คือ ความสามารถที่ขยายเนื้อหาข้อมูลที่รับรู้มาให้มากขึ้น หรือเป็นความสามารถในการทำนาย หรือคาดคะเนเหตุการณ์ล่วงหน้าได้อย่างดี โดยอาศัยข้อมูลอ้างอิงหรือแนวโน้มที่เกินเลยจากข้อมูล

ความหมายของความรู้ความเข้าใจ

ความรู้ความเข้าใจ คือ สิ่งที่สั่งสมมาจากการศึกษาเล่าเรียน การค้นคว้า หรือประสบการณ์ รวมทั้งความสามารถเชิงปฏิบัติและทักษะความเข้าใจ หรือสารสนเทศที่ได้รับมา จากประสบการณ์ สิ่งที่ได้รับมาจากการได้ยิน ได้ฟัง การคิด หรือการปฏิบัติงานควิชาในแต่ละสาขาตามที่พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2542) ได้ให้ความหมายไว้ และบลูม (Bloom, 1980) อ้างถึงใน ศิพล รื่นใจชน (2549, หน้า 10) ได้จำแนกความหมายระหว่างความรู้ ความเข้าใจ เพื่อประโยชน์ในการสื่อความหมายไว้ดังนี้

ความรู้ หมายถึง พฤติกรรมและสถานการณ์ต่างๆ ซึ่งเน้นการจำ ไม่ว่าจะเป็น การระลึกถึงหรือระลึกได้ก็ตาม เป็นสภาพการณ์ที่เกิดขึ้นสืบเนื่องมาจากการเรียนรู้ โดยเริ่มต้นจากการรวบรวมสาระต่างๆ จนกระทั่งพัฒนาไปสู่ขั้นที่มีความสลับซับซ้อนยิ่งขึ้น โดยความรู้นี้อาจแยกออกเป็นความรู้เฉพาะสิ่ง และความรู้เรื่องสากล เป็นต้น

ความเข้าใจ เป็นขั้นตอนที่สำคัญของการสื่อความหมาย โดยอาศัยความสามารถทางสมองและทักษะ ซึ่งอาจจะกระทำได้โดยการใช้ปากเปล่า ข้อเขียน ภาษา หรือสัญลักษณ์ต่างๆ โดยการทำความเข้าใจนั้นอาจไม่มีผลสมบูรณ์เสมอไป สำหรับพฤติกรรมความเข้าใจแบ่งได้เป็น 3 รูปแบบ คือ การแปลความ การตีความ และการสรุปอ้างอิง ซึ่งมีความสอดคล้องกับที่ ศิพล รื่นใจชน (2549) ได้ให้ความหมายของคำว่า ความรู้ตามพจนานุกรมทางการศึกษา (Dictionary of Education) ของกู๊ด (Good, 1973) ว่าเป็นข้อเท็จจริง กฎเกณฑ์ และรายละเอียดต่างๆ ที่มนุษย์ได้รับและเก็บรวบรวมสะสมไว้ ซึ่งคล้ายกับความหมายตามพจนานุกรม (The Lixicon Webster Dictionary) (The Lixicon Webste, 1997) ที่ได้ให้คำจำกัดความของความรู้ว่าเป็นความรู้เกี่ยวกับข้อเท็จจริง กฎเกณฑ์โครงสร้างที่เกิดจากการศึกษา หรือค้นหา หรือเป็นความรู้เกี่ยวกับสถานที่ สิ่งของ หรือบุคคลที่ได้จากการสังเกต ประสบการณ์ หรือจากรายงาน การรับรู้ข้อเท็จจริงต้องชัดเจนและต้องอาศัยเวลา และใกล้เคียงกับความหมายที่บลูม (Bloom) อ้างถึงใน แสงจันทร์ โสภากาล (2550, หน้า 15-16) ได้ให้ความหมายว่า ความรู้เป็นเรื่อง

เกี่ยวกับการระลึกถึงเฉพาะเรื่อง ระลึกถึงวิธีการ กระบวนการ หรือสภาพการณ์ต่างๆ โดยเน้นความจำ และสมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2538) อ้างถึงใน แสงจันทร์ โสภากาล (2550, หน้า 14-15) ได้ให้ความหมายของความรู้ หมายถึงการรับรู้เกี่ยวกับข้อเท็จจริง เหตุการณ์ รายละเอียดต่างๆ ที่เกิดจากการสังเกต การศึกษา ประสบการณ์ ทั้งในด้านสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสังคม ความรู้พื้นฐาน หรือภูมิหลังของแต่ละบุคคลที่บุคคลได้จดจำหรือเก็บรวบรวมไว้และสามารถแสดงออกมาในเชิงพฤติกรรมที่สังเกตหรือวัดได้

จากแนวคิดต่างๆ ผู้วิจัยสามารถสรุปความหมายดังนี้ ความรู้และความเข้าใจเป็นกระบวนการรับรู้เรื่องราวหรือข้อมูลต่างๆ อย่างเป็นระบบ หรือแยกแยะในประเด็นต่างๆ ได้ อย่างละเอียดและสามารถลำดับขั้นตอนได้อย่างชัดเจน

2. ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความรู้ความเข้าใจ

ในแต่ละบุคคลต่างมีความรู้ ความเข้าใจในสิ่งต่างๆ มากน้อยไม่เท่ากันขึ้นอยู่กับสภาพความพร้อมในแต่ละสถานการณ์ ซึ่งปัจจัยหลักที่มีอิทธิพลต่อความรู้ ความเข้าใจที่สำคัญซึ่งวอชิงตัน, และแกรนท์ (Worthington, & Grant, n.d.) อ้างถึงใน แสงจันทร์ โสภากาล (2550, หน้า 15-16) ได้อธิบายเกี่ยวกับผลสัมฤทธิ์ในการเรียนหรือระดับการเรียนรู้ของนักเรียนที่มีความสอดคล้องกัน กล่าวคือ พบว่ามีความสัมพันธ์กับองค์ประกอบ 2 ประการ คือ องค์ประกอบทางด้านสติปัญญา และองค์ประกอบด้านที่ไม่ใช่สติปัญญา องค์ประกอบที่ไม่ใช่สติปัญญา ได้แก่ องค์ประกอบทางด้านเศรษฐกิจ สังคม ครอบครัว และการจงใจ และ สรรพวุฒิ พืฒพันธ์ (2538) อ้างถึงใน สมหมาย คลังพหล (2553, หน้า 9 - 10) ได้สรุปปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความคิดเห็นซึ่งมีความสัมพันธ์กับความรู้ไว้ 2 ปัจจัย ที่มีลักษณะคล้ายกันดังนี้

1. ปัจจัยส่วนบุคคล ซึ่งประกอบด้วย

1.1 ระดับการศึกษา การศึกษามีอิทธิพลต่อการแสดงออกเพราะจะทำให้บุคคลมีความรู้และมีความคิดเห็นในเรื่องต่างๆ อย่างมีเหตุและมีผล

1.2 ความเชื่อ หมายถึง ความรู้สึกนึกคิดของบุคคลในการยอมรับต่อสิ่งต่างๆ ซึ่งอาจแตกต่างกันออกไป

1.3 สถานภาพทางสังคม หมายถึง สิทธิและหน้าที่ที่มีต่อผู้อื่นและสังคม

1.4 ประสบการณ์ เป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ และส่งผลต่อความคิดเห็น

2. ปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อม ซึ่งประกอบด้วย

2.1 ครอบครัว หมายถึง การสะสมความรู้โดยตรงหรือทางอ้อมจากระเบียบ วิธีปฏิบัติ กฎเกณฑ์ และค่านิยมต่างๆ ที่กลุ่มได้กำหนดไว้เป็นระเบียบของความประพฤติ และความสัมพันธ์ของสมาชิกในสังคมนั้น

2.2 กลุ่มและสังคมที่เกี่ยวข้อง มีอิทธิพลต่อบุคคลอย่างมาก เพราะเมื่อบุคคลอยู่ในกลุ่มหรือสังคมใดต้องยอมรับ และปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของกลุ่มและสังคมนั้น

2.3 สื่อมวลชน ได้แก่ หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ ซึ่งมีอิทธิพลอย่างมากต่อการเรียนรู้และการเปลี่ยนแปลงความคิดเห็นของบุคคล

สำหรับปัจจัยและแนวคิดดังกล่าวสามารถสรุปได้ว่า ความรู้ ความเข้าใจ แต่ละบุคคลจะมากหรือน้อยอยู่ที่ปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ปัจจัยส่วนบุคคล และปัจจัยด้านเศรษฐกิจ สังคม ครอบครัว และการสนใจ

3. ระดับความรู้ความเข้าใจ

ระดับความรู้ความเข้าใจของแต่ละบุคคลจะมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับปัจจัยที่เกี่ยวข้องและแนวทางในการลำดับความสำคัญซึ่ง บลูม (Bloom) อ้างถึงใน แสงจันทร์ โสภากาล (2550, หน้า 15-16) ได้แบ่งระดับความรู้ความสามารถทางด้านสติปัญญา (cognitive domain) ออกเป็น 6 ระดับ ดังนี้

1. ความรู้ (knowledge) เป็นขั้นแรกของพฤติกรรมที่เกี่ยวกับความสามารถในการจดจำ อาจจะได้จากการนึกได้ มองเห็น ได้ยิน หรือได้ฟัง ความรู้ในขั้นนี้ประกอบด้วย คำจำกัดความ ความหมาย ข้อเท็จจริง ทฤษฎี กฎ โครงสร้าง วิธีการแก้ปัญหา มาตรฐาน เป็นต้น อาจกล่าวได้ว่าความรู้นี้เป็นเรื่องราวของการจดจำได้หรือระลึกได้ โดยไม่จำเป็นต้องใช้ความคิดที่ซับซ้อนและไม่ต้องใช้สมองมากนัก ดังนั้นการจำได้หรือระลึกได้จึงเป็นกระบวนการที่สำคัญทางจิตวิทยาและเป็นขั้นตอนที่จะนำไปสู่พฤติกรรมที่ก่อให้เกิดความเข้าใจ การนำความรู้ไปใช้ ในการวิเคราะห์ การสังเคราะห์ และการประเมินผล ซึ่งเป็นขั้นตอนที่ได้ความคิดและความสามารถด้านสมองเพิ่มมากขึ้น

2. ความเข้าใจ (comprehensive) เป็นพฤติกรรมขั้นต่อมาจากความรู้ ขั้นตอนนี้จะต้องใช้ความสามารถทางสมองและทักษะในขั้นสูงจนถึงระดับของ “การสื่อความหมาย” ซึ่งอาจทำได้ทั้งที่เป็นการใช้ปากเปล่า ข้อเขียน ภาษา หรือการใช้สัญลักษณ์ มักเกิดขึ้นหลังจากที่บุคคลได้รับทราบข่าวสารต่าง ๆ แล้ว โดยการฟัง เห็น อ่าน หรือเขียน ความเข้าใจนี้อาจแสดงออกในรูปของการใช้ทักษะหรือการแปลความหมายต่าง ๆ เช่น การบรรยายข่าวสาร โดยใช้คำพูดของตนเองหรือการแปลความหมายจากภาษาหนึ่งไปยังอีกภาษาหนึ่ง โดยคงความหมายเดิมไว้หรืออาจเป็นการแสดงความคิดหรือใช้ข้อสรุปหรือการคาดคะเนได้เช่นกัน

3. การนำความรู้ไปใช้ (application) ความสามารถในการนำความรู้ไปใช้นี้เป็นพฤติกรรมขั้นที่สาม ซึ่งจะต้องอาศัยความสามารถหรือทักษะทางด้านความเข้าใจดังกล่าวมาแล้ว การนำความรู้ไปใช้นี้กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือการแก้ปัญหานั้นเอง ซึ่งมีอยู่ 6 ขั้นตอน และเมื่อนำมาพิจารณาจะเห็นว่าความเข้าใจในหลักทฤษฎี วิธีการต่าง ๆ จะถูกนำมาใช้ในการแก้ปัญหา

4. การวิเคราะห์ (analysis) เป็นความสามารถในการช่วยแยกภาพรวมออกเป็น ส่วนๆ เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ชัดเจนขึ้น อาจจะแบ่งเป็นชั้นย่อยๆ ได้ 3 ชั้นด้วยกันคือ 1) ความสามารถในการแยกแยะองค์ประกอบของปัญหาออกเป็น ส่วนๆ 2) ความสามารถในการเห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างส่วนประกอบ และ 3) ความสามารถในการมองเห็นหลักของการผสมผสานปัญหาที่มีองค์ประกอบย่อยมากมาย

5. การสังเคราะห์ (synthesis) คือ ความสามารถในการนำเอาส่วนประกอบย่อย หลายๆ ส่วนมารวมกันเข้าเป็นกรอบโครงสร้างที่แน่ชัด โดยทั่วไปแล้วการนำเอาประสบการณ์ในอดีตมารวมกันกับประสบการณ์ในปัจจุบัน และนำมาสร้างเป็นกรอบที่มีระเบียบแบบแผน เป็นส่วนหนึ่งของพฤติกรรมที่ก่อให้เกิดความคิดสร้างสรรค์หรือความคิดริเริ่ม จึงต้องมีความ เข้าใจในการนำความรู้ไปใช้ในการวิเคราะห์มาประกอบ

6. การประเมินค่า (evaluation) เป็นความสามารถในการประเมินผลที่เกี่ยวข้อง กับการให้ค่าต่อความรู้หรือข้อเท็จจริงต่างๆ ซึ่งต้องใช้เกณฑ์หรือมาตรฐานเป็นส่วนประกอบใน การประเมินผล มาตรฐานนี้อาจจะอยู่ในทุกขั้นตอนของความสามารถหรือทักษะต่างๆ

ดังนั้นความหมายของความรู้และความเข้าใจในข้างต้นได้กล่าวถึงกระบวนการเกิด ความรู้ นำไปสู่ความเข้าใจและนำไปใช้ โดยผ่านการวิเคราะห์และสังเคราะห์เป็นไปตามลำดับ ขั้นตอนอย่างชัดเจน โดยชี้ให้เห็นว่าความรู้เป็นขั้นตอนแรกในการที่สมองรับเอาข้อมูลเข้ามาเก็บ ไว้ในระบบความจำ จากนั้นขั้นตอนที่สองจึงเป็นเรื่องราวของความเข้าใจในความหมายของ ข้อมูลจากความรู้นั้นๆ จนถึงขั้นถ่ายทอดหรือสื่อความหมายออกมาให้ผู้อื่นรับรู้ต่อไปได้ แล้วจึง มาถึงขั้นนำความรู้ไปใช้จากความเข้าใจด้วยการวิเคราะห์ สังเคราะห์ และประเมินผลต่อไป จึงไม่สามารถแยกอธิบายเรื่องความรู้ความเข้าใจ

ก่อนที่จะรู้ระดับความรู้ ความเข้าใจของแต่ละบุคคลจะต้องทำการวัดความรู้ ซึ่งสมศักดิ์ วิชาลาภรณ์, และคนอื่นๆ (ม.ป.ป.) อ้างถึงใน แสงจันทร์ โสภากาล (2550, หน้า 15-16) ได้เสนอแนวคิดในด้านวิธีการวัดความรู้ที่เป็นที่นิยมไว้ว่า วิธีการวัดผลความรู้ กระทำได้ หลายวิธี ที่นิยมปฏิบัติกันโดยทั่วไปคือการวัดโดยการใช่แบบทดสอบ และเป็นแบบทดสอบชนิด เลือกตอบ (multiple choice tests) เป็นส่วนใหญ่เพราะเป็นแบบทดสอบที่วัดได้รอบด้าน สามารถวัดผลของการเรียนรู้ได้หลายอย่างตั้งแต่กระบวนการทางสติปัญญาชั้นสูง ได้แก่ การวิเคราะห์ การสังเคราะห์ และการประเมินค่า ตลอดจนจนถึงการจดจำเบื้องต้น

4. พฤติกรรมด้านพุทธิพิสัย

เป็นสมรรถภาพทางด้านสมองหรือสติปัญญาของบุคคลในการเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ แบ่งเป็น 6 ระดับ เรียงตามลำดับขั้นตอนการเกิดพฤติกรรมจากขั้นต่ำสุดถึงขั้นสูงสุด คือ ความรู้-ความจำ ความเข้าใจ การนำไปใช้ การวิเคราะห์ การสังเคราะห์ และการประเมินค่า ดังนี้ (พิชิต ฤทธิ์จัญญ, 2555, หน้า 31-35)

1. ความรู้-ความจำ (knowledge) หมายถึงความสามารถทางสมองในการทรงไว้หรือรักษาไว้ซึ่งเรื่องราวต่างๆ ที่บุคคลได้รับรู้ไว้ในสมองได้อย่างถูกต้อง แม่นยำ จำแนกออกเป็น 3 ลักษณะคือ

1.1 ความรู้ในเรื่องเฉพาะ (knowledge of specifics) เป็นสมรรถภาพทางสมองขั้นต่ำสุดที่จะเป็นพื้นฐานให้เกิดสมรรถภาพสมองขั้นสูงที่ซับซ้อน และเป็นนามธรรมต่อไป จำแนกเป็น 2 ข้อ คือ

1.1.1 ความรู้เกี่ยวกับศัพท์และนิยาม (knowledge of terminology) เป็นความสามารถในการบอกความหมายของคำและสัญลักษณ์ต่างๆ เช่น ให้คำนิยามศัพท์ทางคณิตศาสตร์ได้ บอกความหมายของ “การวิจัย” ได้ เป็นต้น

1.1.2 ความรู้เกี่ยวกับกฎและความจริงบางอย่าง (knowledge of specific facts) เป็นความสามารถในการบอกกฎ สูตร ทฤษฎี และข้อเท็จจริงต่างๆ เช่น สามารถบอกสูตรการหาพื้นที่สามเหลี่ยมได้ บอกสาเหตุที่ไทยเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 ตามที่เรารู้มาได้

1.2 ความรู้ในวิธีดำเนินการ (knowledge of ways and means of dealing with specifics) เป็นความรู้ในเรื่องของวิธีการและการจัดระเบียบจำแนกเป็น 5 ลักษณะ คือ

1.2.1 ความรู้เกี่ยวกับระเบียบแบบแผน (knowledge of conventions) เป็นความสามารถในการบอกรูปแบบ การปฏิบัติ และแบบฟอร์มหรือระเบียบที่เหมาะสมในการปฏิบัติซึ่งเป็นที่ยอมรับของคนส่วนใหญ่ เช่น บอกลักษณะการแต่งกายของชาวเขาเผ่าต่างๆ ได้ บอกแผนผังโคลงสี่สุภาพได้ เป็นต้น

1.2.2 ความรู้เกี่ยวกับลำดับขั้นและแนวโน้ม (knowledge of trends and sequence) เป็นความสามารถในการบอกขั้นตอนก่อนหลัง และทิศทางการเปลี่ยนแปลงของสิ่งต่างๆ เรื่องราวหรือปรากฏการณ์ต่างๆ เช่น บอกได้ว่าการขับรถยนต์ควรทำอะไรก่อนหลัง บอกแนวโน้มของปัญหาจราจรในกรุงเทพฯ ในอนาคตได้ เป็นต้น

1.2.3 ความรู้เกี่ยวกับการจัดประเภท (knowledge of classification and categories) เป็นความสามารถในการจำแนก จัดหมวดหมู่ ความเหมือนและความแตกต่างตามคุณลักษณะ คุณสมบัติ และหน้าที่ของสิ่งต่างๆ เรื่องราว หรือปรากฏการณ์ต่างๆ เช่น สามารถจัดประเภทของอาหาร จำแนกตามคุณค่าอาหารได้ สามารถจัดหมวดหมู่ของวันตามเหตุการณ์ได้ เป็นต้น

1.2.4 ความรู้เกี่ยวกับเกณฑ์ (knowledge of criteria) เป็นความสามารถในการบอกเกณฑ์ หลักการในการตรวจสอบ และวินิจฉัยข้อเท็จจริงต่างๆ เช่น บอกได้ว่าอะไรเป็นเครื่องชี้ว่าสารนั้นเป็นกรดหรือด่าง บอกได้ว่าอะไรเป็นเกณฑ์ตัดสินว่าใครผ่านหรือไม่ผ่าน เป็นต้น

1.2.5 ความรู้เกี่ยวกับวิธีการ (knowledge of methodology) เป็นความสามารถในการบอกเทคนิค กระบวนการ และวิธีการสืบเสาะหาความรู้ในอันที่จะให้ได้มาของผลลัพธ์ที่ต้องการ เช่น บอกวิธีการเตรียมดินปลูกผักได้ บอกวิธีการแก้สมการได้ เป็นต้น

1.3 ความรู้รวบยอดในเนื้อเรื่อง (knowledge of the universal and abstractions in a field) เป็นความรู้เกี่ยวกับข้อสรุปลักษณะสามัญของสิ่งต่างๆ แบ่งเป็น 2 ลักษณะ คือ

1.3.1 ความรู้เกี่ยวกับหลักวิชาและการขยายหลักวิชา (knowledge of principles and generalizations) เป็นความรู้ในการสรุปใจความสำคัญของเรื่องและนำหลักหรือความรู้ที่ได้ไปอภิปรายเรื่องอื่นๆ ที่คล้ายคลึงกันได้ เช่น บอกได้ว่าการเกิดฝนตกเกิดจากอะไร จำนวนผู้แทนราษฎรแต่ละจังหวัดพิจารณาจากสิ่งใด เป็นต้น

1.3.2 ความรู้เกี่ยวกับทฤษฎีและโครงสร้าง (knowledge of theories and structures) เป็นความสามารถในการนำหลักวิชาหลายๆ หลักวิชา ซึ่งอยู่ในสกุลเดียวกัน มาสัมพันธ์กันจนได้เป็นโครงสร้างของเนื้อความใหม่ในเรื่องเดียวกันได้ เช่น สามารถสรุปคำสอนของพุทธศาสนาที่ได้เรียนรู้มาได้ บอกคุณสมบัติร่วมของเพศชายและเพศหญิงได้ บอกคุณสมบัติร่วมของรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสและรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าได้ เป็นต้น

2. ความเข้าใจ (comprehension) หมายถึง ความสามารถในการจับใจความสำคัญของเรื่อง สามารถถ่ายทอดเรื่องราวเดิมออกมาเป็นภาษาของตนเองได้โดยที่ยังมีความหมายเหมือนเดิม พฤติกรรมที่นักเรียนแสดงออกว่ามีความเข้าใจ มี 3 ลักษณะคือ

2.1 การแปลความ (translation) เป็นความสามารถในการถอดความหมายจากภาษาหนึ่งหรือแบบฟอร์มหนึ่งไปสู่ภาษาหนึ่งหรืออีกแบบฟอร์มหนึ่ง ซึ่งอาจแปลได้หลายลักษณะ ดังนี้

2.1.1 แปลจากภาษาสามัญเป็นภาษาเทคนิค หรือจากภาษาเทคนิคเป็นภาษาสามัญ

2.1.2 แปลจากภาษาพูดเป็นภาษาเขียน

2.1.3 แปลจากพฤติกรรม รูปภาพ ท่าทาง เป็นข้อความหรือจากข้อความ เป็นพฤติกรรม รูปภาพ และท่าทาง

ตัวอย่างการแปลความ เช่น แปลประโยคภาษาอังกฤษเป็นภาษาไทย แปลความหมายจากคำสุภาษิต แปลความหมายจากแผนภูมิ เป็นต้น

2.2 การตีความ (interpretation) เป็นความสามารถในการสรุปความ การแปลความ มองภาพส่วนรวมมาเป็นใจความสั้นๆ อย่างได้ใจความ เช่น อ่านเรื่องแล้วตีความหมายข้อคิดที่แฝงอยู่ในเนื้อเรื่องได้ อ่านเรื่องแล้วค้นหาจุดมุ่งหมายของผู้แต่งได้ เป็นต้น

2.3 การขยายความ (extrapolation) เป็นความสามารถในการเสริมแต่งหรือขยายแนวความคิดให้กว้างไกลไปจากข้อมูลเดิมอย่างสมเหตุสมผล ซึ่งต้องอาศัยการแปลความหมาย และการตีความประกอบกัน จึงจะสามารถขยายความหมายของเรื่องราวนั้นได้ เช่น อ่านเรื่องที่แต่งยังไม่จบแล้วขยายความคิดได้ว่าตอนจบน่าจะเป็นอย่างไร คาดคะเนเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นก่อนเหตุการณ์นี้ได้ เหตุการณ์นี้ควรเกิดในสถานที่เช่นไร เป็นต้น

2.4 การนำไปใช้ (application) เป็นความสามารถในการนำหลักวิชาไปใช้แก้ปัญหาในสถานการณ์ใหม่ ซึ่งอาจใกล้เคียงหรือคล้ายคลึงกับสถานการณ์ที่เคยพบเห็นมาก่อน เช่น การนำสูตรหาพื้นที่สามเหลี่ยมไปใช้หาพื้นที่สามเหลี่ยมรูปใหม่ได้ การแก้ประโยคที่เขียนไวยากรณ์ผิดได้ เป็นต้น

2.5 การวิเคราะห์ (analysis) เป็นความสามารถในการแยกแยะเรื่องราวสิ่งต่างๆ ออกเป็นส่วนย่อยๆ ได้ว่าเรื่องราวหรือสิ่งนั้นๆ ประกอบด้วยอะไรบ้าง มีความสำคัญอย่างไร อะไรเป็นเหตุอะไรเป็นผล และที่เป็นไปอย่างนั้นอาศัยหลักการอะไร

2.6 การสังเคราะห์ (synthesis) เป็นความสามารถในการผสมผสานส่วนย่อยต่างๆ เข้าด้วยกันเพื่อเป็นสิ่งใหม่อีกรูปแบบหนึ่งมีคุณลักษณะ โครงสร้างหรือหน้าที่ใหม่ที่แปลกแตกต่างไปจากของเดิม

2.7 การประเมินค่า (evaluation) เป็นความสามารถในการพิจารณาตัดสินหรือลงสรุปเกี่ยวกับคุณค่าของเนื้อหา และวิธีการต่างๆ โดยอาศัยเกณฑ์และมาตรฐานที่วางไว้

เครื่องมือวัดพฤติกรรมด้านพุทธิพิสัย

เครื่องมือที่ใช้วัดพฤติกรรมด้านพุทธิพิสัยที่ใช้กันส่วนใหญ่คือ แบบทดสอบซึ่งหมายถึงข้อของคำถามหรือกลุ่มงานใดๆ ที่สร้างขึ้นเพื่อจะชักนำให้ผู้ทดสอบแสดงพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งออกมาให้ผู้สอบสังเกตได้และวัดได้ แบบทดสอบสามารถแสดงออกได้หลายประเภทดังนี้ (พิชิต ฤทธิ์บุญ, 2555, หน้า 62)

1. แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ เป็นแบบทดสอบที่มุ่งวัดสมรรถภาพด้านสมอง
2. แบบทดสอบวัดความถนัด วัดความสามารถที่เกิดจากการสั่งสมประสบการณ์เพื่อทำนายอนาคตของผู้เรียน
3. แบบทดสอบบุคคล-สังคม มุ่งด้านบุคลิกภาพ และการปรับตัวของบุคคล
4. แบบทดสอบอัตนัยหรือความเรียง ให้อิสระในการตอบมากที่สุด ใช้วัดความรู้การใช้ภาษา และความคิดเห็น
5. แบบทดสอบปรนัย หรือแบบให้ตอบสั้นๆ หรือมีคำตอบให้เลือก ได้แก่
 - 5.1 แบบถูกผิด
 - 5.2 แบบเติมคำหรือเติมความ
 - 5.3 แบบจับคู่

5.4 แบบเลือกตอบ

6. แบบทดสอบเพื่อวินิจฉัย เพื่อปรับปรุงการเรียนรู้และการสอนของครู
7. แบบทดสอบเพื่อทำนายหรือพยากรณ์ เหมาะสำหรับการใช้ในการสอบคัดเลือก
8. แบบทดสอบวัดความเร็ว เป็นข้อสอบง่ายๆ และใช้เวลาตอบน้อย
9. แบบทดสอบวัดความสามารถสูงสุด มุ่งวัดความสามารถในเรื่องหนึ่งเรื่องใด
10. แบบทดสอบภาคปฏิบัติ เป็นการทดสอบภาคปฏิบัติ
11. แบบทดสอบเขียนตอบ กำหนดให้ตอบโดยการเขียน
12. แบบทดสอบปากเปล่า โต้ตอบกันทางคำพูด
13. แบบทดสอบย่อย มุ่งปรับปรุงการเรียนการสอน
14. แบบทดสอบรวม ใช้สำหรับสอบปลายภาค
15. แบบทดสอบอิงเกณฑ์ โดยใช้เกณฑ์ที่กำหนดไว้
16. แบบทดสอบอิงกลุ่ม เพื่อตัดสินว่าใครเก่งกว่ากัน
17. แบบทดสอบทางภาษา ใช้คำพูดให้ผู้สอบตอบโดยการพูด
18. แบบทดสอบที่ไม่ใช้ภาษา ใช้รูปภาพ กิริยาท่าทางไปร้ให้ผู้เข้าสอบตอบสนอง
เครื่องมือประเมินด้านพุทธิพิสัย ที่เป็นที่นิยมดังต่อไปนี้ (ชวลิต ชูก่าแพง,

2551, หน้า 94-99)

1. ข้อสอบอัตนัย

ข้อสอบอัตนัยจะเขียนคำถามโดยกำหนดเป็นสถานการณ์หรือปัญหาในรูปใดรูปหนึ่ง เพื่อให้ผู้ตอบได้แสดงความรู้ ความเข้าใจ ความคิดเห็น ได้อย่างไม่จำกัด คำตอบของข้อสอบอัตนัยมีลักษณะและปริมาณไม่แน่นอน การตอบข้อสอบอัตนัยจึงต้องจัดระเบียบคำตอบภายในเวลาที่กำหนดให้

2. ข้อสอบตอบสั้น ๆ และข้อสอบเติมคำ

2.1 ข้อสอบตอบสั้น ๆ

ลักษณะข้อสอบจะเขียนคำถามให้ผู้ตอบได้แสดงความสามารถในการแก้ปัญหาสั้น ๆ โดยการเขียนตอบเป็นคำคำเดียว หรือประโยคสั้น ๆ การตรวจให้คะแนนผู้ตรวจจะอ่านเพียงเล็กน้อยแล้วพิจารณาว่าคำตอบนั้นถูกต้องหรือใกล้เคียงกับคำตอบที่ถูกเพียงใด

2.2 ข้อสอบเติมคำ

ลักษณะข้อสอบจะเขียนประโยคหรือข้อความเป็นตอน ๆ แล้วเว้นช่องว่างระหว่างข้อความหรือท้ายข้อความสำหรับให้เติมคำหรือข้อความ เพื่อให้ข้อความนั้นถูกต้องสมบูรณ์ การเว้นช่องว่างอาจจะเว้นที่ว่างให้เติมมากกว่าหนึ่งแห่ง

3. ข้อสอบเลือกตอบหลายตัวเลือก

ข้อสอบเลือกตอบประกอบด้วยส่วนที่เป็นคำถามและส่วนที่เป็นคำตอบ ส่วนคำถามเป็นข้อความปัญหา เขียนเป็นประโยคคำถาม ส่วนคำตอบให้เลือกเป็นตัวเลือกหลายตัวเลือก มีทั้งคำตอบถูกและคำตอบผิด เรียกว่าตัวลวง ข้อสอบเลือกตอบจึงเป็นข้อสอบชนิดที่มีคำตอบกำหนดไว้ให้ก่อนแล้วผู้ตอบต้องเลือกตอบตัวเลือกใดตัวเลือกหนึ่ง หรือหลายตัวเลือกแล้วแต่เงื่อนไขคำถาม ผู้ตอบไม่มีอิสระในการตอบความคิดเห็นของตน

3.1 รูปแบบข้อสอบเลือกตอบ

ข้อสอบเลือกตอบอาจจำแนกเป็นรูปแบบใหญ่ๆ สามรูปแบบคือ

3.1.1 แบบคำถามเดียว ข้อสอบแต่ละข้อมีคำถามเดียวโดดๆ และมีคำตอบถูกและตัวลวงให้เลือกตอบ แบ่งเป็นสองแบบ

1) แบบมีคำตอบถูกเพียงตัวเดียว เป็นข้อสอบให้เลือกคำตอบถูกเพียงคำตอบเดียว

2) แบบมีคำตอบถูกหลายคำตอบ เป็นข้อสอบเลือกตอบที่มีคำตอบถูกมากกว่าหนึ่งคำตอบ ผู้ตอบต้องเลือกตอบถูกทุกตัวเลือก

3.1.2 แบบตัวเลือกคงที่ ข้อสอบชนิดนี้จะรวมเนื้อหาของบางเรื่องบางตอนที่มีความร่วมกันอยู่อย่างใดอย่างหนึ่งไว้เป็นตัวเลือกตอบ แล้วเขียนคำถามเป็นชุดๆ ผู้เรียนต้องใช้ความรู้หลายๆ ด้านผสมผสานกันจึงจะสามารถตอบได้ถูก

3.1.3 แบบตีความหมายโจทย์ เป็นข้อสอบแบบตัวเลือกคงที่อีกประเภทหนึ่ง ตัวเลือกไม่ใช่เนื้อหาสาระสำคัญ แต่จะเป็นผลของการตัดสินใจ

ตาราง 3 ข้อดีและข้อจำกัดของข้อสอบเลือกตอบ

ข้อดี	ข้อจำกัด
1. วัดผลผลิตผลทางการเรียนได้หลายด้าน ตั้งแต่ความรู้ความจำจนถึงกระบวนการทางปัญญาชั้นสูง เช่น วิเคราะห์ สังเคราะห์ ประเมินค่า	1. สร้างลำบากมากเพราะต้องคิดตัวเลือกให้เหมาะสมและใช้เวลาสร้างนาน
2. วัดได้ครอบคลุมหัวข้อเนื้อหา	2. ใช้เวลาในการตอบทั้งฉบับนานกว่าข้อสอบปรนัยประเภทอื่นๆ
3. มีความเชื่อมั่นสูงเพราะจำนวนข้อสอบมาก	3. นักเรียนเก่งมีแนวโน้มทำคะแนนได้มาก

ตาราง 3 (ต่อ)

ข้อดี	ข้อจำกัด
4. ควบคุมระดับความยากง่ายของข้อสอบได้ โดยการเขียนตัวล่อล่อให้เกิดเอกพันธ์ จึงสามารถใช้กับนักเรียนได้ทุกระดับ	4. ไม่เหมาะที่จะวัดความคิดริเริ่มหรือความคิดสร้างสรรค์
5. ตรวจให้คะแนนง่ายและรวดเร็ว เป็นปรนัย สามารถใช้เครื่องตรวจได้	5. ไม่สามารถวัดการรวบรวมความคิด และการเสนอความคิดและทักษะการเขียน
6. วินิจฉัยข้อบกพร่องหรือความไม่เข้าใจ เนื้อหาได้โดยพิจารณาจากตัวล่อล่อ	6. เดตอบถูกโดยไม่ใช้ความรู้ได้
7. สามารถใช้แผนผังรูปภาพ หรือกราฟ มาเขียนสอบได้ง่าย	7. สิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายสูง

4. ข้อสอบแบบถูกผิด

ลักษณะข้อสอบจะเขียนข้อความที่เป็นสถานการณ์ซึ่งมีทั้งถูกหรือผิดละกันไป

5. ข้อสอบแบบจับคู่

ลักษณะข้อสอบประกอบด้วยคำถาม เขียนเป็นตัวย่อไว้ในสมุดร่ายมือโดยมีที่ว่างเว้นไว้หน้าข้อเพื่อให้ผู้ตอบเลือกหาคำตอบที่เขียนไว้ในสมุดร่ายมือ

สำหรับการพัฒนาหลักสูตร เรื่อง วัฒนธรรมทวารวดีเมืองอู่ทอง ใช้เครื่องมือวัดความรู้ความเข้าใจโดยใช้ข้อสอบเลือกตอบหลายตัวเลือก หรือข้อสอบแบบปรนัย

สำหรับการพัฒนาหลักสูตร เรื่อง วัฒนธรรมทวารวดีเมืองอู่ทอง ใช้เครื่องมือวัดความรู้ความเข้าใจโดยใช้ข้อสอบเลือกตอบหลายตัวเลือก หรือข้อสอบแบบปรนัย

ทักษะการปฏิบัติกิจกรรมการอนุรักษ์วัฒนธรรม**1. ความหมายของทักษะการปฏิบัติกิจกรรมการอนุรักษ์วัฒนธรรม**

การเรียนรู้ในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดทักษะในการปฏิบัติกิจกรรม เช่น ความสามารถในการเป็นผู้นำและผู้ตามในการทำงานกลุ่ม มีส่วนร่วมในการกำหนดเป้าหมายการทำงานของกลุ่ม ปฏิบัติหน้าที่ตามที่ได้รับมอบหมายด้วยความรับผิดชอบ สร้างสรรค์ผลงาน ช่วยลดข้อขัดแย้ง และแก้ปัญหาของกลุ่มได้อย่างมีประสิทธิภาพ สามารถนำความรู้ ทักษะ ค่านิยม และเจตคติที่ได้รับการอบรมป้อนนิสสัยมาใช้ในการแก้ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันของผู้เรียนได้ ดังนั้นการจัดการเรียนรู้ในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ตามหลักสูตรแกนกลาง

การศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 สถานศึกษาควรจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นการฝึกทักษะ การจัดการ การเผชิญสถานการณ์ และการประยุกต์ความรู้มาใช้ป้องกันและแก้ไขปัญหา จัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกการปฏิบัติให้ทำได้ คิดเป็น ทำเป็น เกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ผสมผสานสาระความรู้ด้านต่างๆ อย่างได้สัดส่วน สมดุลกัน ปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงาม และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ส่งผลให้ผู้เรียนเกิดความเจริญงอกงามในทุกๆ ด้าน โดยมุ่งเน้นช่วยให้ผู้เรียนมีความรู้ ความเข้าใจ มีทักษะการปฏิบัติกิจกรรม และดำรงชีวิตร่วมกันในสังคม ปรับตัวตามสภาพแวดล้อมการจัดการทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด เข้าใจถึงการพัฒนา เปลี่ยนแปลงตามยุคสมัย กาลเวลาตามเหตุปัจจัยต่างๆ เกิดความเข้าใจในตนเองและผู้อื่น มีความอดทน อดกลั้น ยอมรับในความแตกต่างและมีคุณธรรม สามารถนำความรู้ไปปรับใช้ในการดำเนินชีวิต เป็นพลเมืองดีของประเทศไทย และสังคมโลก

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช (2544, หน้า 7) ได้ให้ความหมายของทักษะปฏิบัติไว้ว่า

1. การประเมินทักษะปฏิบัติ (performance) เป็นการประเมินพฤติกรรมของผู้เรียนในการประยุกต์ความรู้และทักษะต่างๆ มาใช้ในการปฏิบัติงาน

2. การประเมินตามสภาพจริง เป็นการประเมินความสามารถของผู้เรียนจากงานที่ให้ปฏิบัติจริงหรือในสภาพที่เป็นจริง เพื่อพิจารณาว่าผู้เรียนสามารถปฏิบัติงานที่กำหนดได้ดีเพียงใด และปฏิบัติได้อย่างไร

3. การประเมินจากแฟ้มสะสมงาน เป็นการประเมินที่เน้นความสำเร็จของผู้เรียนจากผลงานที่ผู้เรียนเก็บรวบรวมไว้อย่างเป็นระบบในแฟ้ม กล่อง หรือกระเป๋ แล้วแต่ลักษณะของงาน เพื่อแสดงให้เห็นถึงความสามารถ เจตคติ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนในเนื้อหาวิชาต่างๆ

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2546, หน้า 91) ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับทักษะปฏิบัติว่าทักษะเป็นแผนของพฤติกรรมที่มีต่อเนื่องกัน ซึ่งจะประกอบด้วยสิ่งเร้าและการตอบสนองให้การประกอบกิจกรรมนั้นอย่างถูกต้อง รวดเร็ว และมีประสิทธิภาพ

สุวิมล ว่องวาณิช (2547, หน้า 1) ได้กล่าวว่า การปฏิบัติงานต้องอาศัยการประสานสัมพันธ์ของอวัยวะต่างๆ ของร่างกายเพื่อทำงานให้สำเร็จ และเมื่อทำบ่อยๆ จะเกิดความชำนาญและเกิดการเรียนรู้ขึ้น

อาภรณ์ ใจเที่ยง (2550, หน้า 67) สรุปว่า ทักษะคือความสามารถในการกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งได้อย่างถูกต้อง คล่องแคล่ว ชำนาญ และมีประสิทธิภาพ

แกร์ริสัน, คาร์ท ซี, และโรเบิร์ต มาคูน (Garrison, Kart C, & Robert Magoon, 1972, p.640) กล่าวว่า ทักษะเป็นแบบของพฤติกรรมที่กระทำไปด้วยความราบเรียบ (smoothly) ถูกต้อง รวดเร็ว และแม่นยำ ซึ่งเป็นผลมาจากการพัฒนาความสามารถของตน

สรุปว่า ทักษะการปฏิบัติกิจกรรม หมายถึง ความสามารถหรือพฤติกรรมของผู้เรียนในการประยุกต์ความรู้มาใช้ในการปฏิบัติงานอย่างเป็นระบบ ถูกต้อง รวดเร็ว และมีประสิทธิภาพ สามารถนำความรู้ ทักษะ ค่านิยม และเจตคติที่ได้รับมาใช้ในการแก้ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันของผู้เรียนได้

2. การวัดทักษะปฏิบัติ

การวัดทักษะปฏิบัติเป็นการวัดทักษะการเรียนรู้ของผู้เรียนโดยการวัดด้านทักษะ พิสูจน์ว่าสามารถปฏิบัติได้และมีคุณภาพเพียงใดในวัตถุประสงค์หนึ่งๆ

นิวัติ เรืองพานิช (2537, หน้า 4) กล่าวว่า การอนุรักษ์หมายถึง การรู้จักใช้ทรัพยากรอย่างฉลาดและประหยัด โดยใช้ประโยชน์มากที่สุดและสูญเปล่าน้อยที่สุด ยาวนานที่สุด ถูกต้องตามกาลเทศะ รวมทั้งกระจายการใช้ประโยชน์ให้แก่มหาชนโดยทั่วถึงกัน

ประชา อินทร์แก้ว (2542) ได้ให้ความหมายของการอนุรักษ์ไว้ว่า การอนุรักษ์ (conservation) หมายถึง การรู้จักใช้ทรัพยากรอย่างชาญฉลาด ให้เป็นประโยชน์ต่อมหาชนมากที่สุด และใช้ได้เป็นเวลายาวนานที่สุด การอนุรักษ์จึงไม่ได้หมายถึงการเก็บรักษาทรัพยากรไว้เฉยๆ แต่ต้องนำทรัพยากรมาใช้ประโยชน์ให้ถูกต้องตามกาลเทศะอีกด้วย

เกษม จันทรแก้ว (2544, หน้า 8) สรุปความหมายของคำว่า “การอนุรักษ์” หมายถึง การใช้เพื่อความต้องการและประหยัดไว้เพื่อใช้ในอนาคต ซึ่งตรงกับภาษาอังกฤษว่า “using for immediate needs and saving for future use” พร้อมกันนี้ได้เสนอหลักการเพิ่มเติมว่า ในการที่จะบรรลุเป้าหมายในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติได้มีใช้ตลอดไป

จากแนวคิดดังกล่าวสรุปได้ว่า การอนุรักษ์เป็นการกระจายการใช้ประโยชน์ให้แก่มหาชนโดยทั่วถึงกัน ให้รู้จักใช้ทรัพยากรอย่างชาญฉลาด ร่วมรับผิดชอบต่อสภาพแวดล้อมและทรัพยากร แหล่งประวัติศาสตร์ สถานที่ วัฒนธรรม โดยไม่ทำลายหรือทำให้ทรัพยากรเสื่อมโทรมไปอย่างรวดเร็ว และใช้ประโยชน์ได้นานที่สุด

วิไล ทองแผ่ (2547, หน้า 115-129) ได้รวบรวมวิธีวัดทักษะปฏิบัติไว้ดังนี้

1. การทดสอบภาคปฏิบัติ เป็นการวัดผลการปฏิบัติงานและคุณภาพของงานจากการลงมือปฏิบัติจริงของนักเรียน หรือมุ่งตรวจสอบความสามารถของผู้เรียนในด้านการเลือกใช้เครื่องมือ การทำงานเป็นขั้นตอน ความคล่องแคล่วในการทำงาน ความประหยัดทั้งวัสดุ เวลา และแรงงาน และความสำเร็จของผลงาน

2. การสังเกต เป็นเทคนิคที่สำคัญและเหมาะสมมากที่สุดชนิดหนึ่งในการวัดทักษะการปฏิบัติ เพราะการสังเกตทำให้เรียนรู้เรื่องราวของผู้เรียนแต่ละคนได้ สามารถใช้เก็บข้อมูลด้านการปฏิบัติและผลการปฏิบัติงานได้ถูกต้อง แม่นยำ ครูสามารถนำไปใช้ได้มากในการวัดผลการเรียนรู้การสอนในด้านทักษะพิสัย และเป็นเทคนิคที่ไม่ต้องลงทุนมากแต่ได้ผลคุ้มค่า

3. แบบตรวจสอบรายการ เป็นเครื่องมือที่ใช้วัดพฤติกรรมการปฏิบัติที่ต้องการวัด โดยมีการกำหนดรายการหรือสิ่งที่ต้องการสังเกตไว้ล่วงหน้า แล้วให้ผู้สังเกตบันทึกสิ่งที่เกิดขึ้นหรือไม่เกิดขึ้นตามรายการที่กำหนดไว้

4. มาตรฐานประมาณค่า ใช้วัดพฤติกรรมการปฏิบัติงานในขณะที่พฤติกรรมเกิดขึ้น เช่น ขณะกำลังคัดลายมืออยู่ เพื่อดูลีลาการคัดและความคล่องแคล่วในการคัด วิธีการจับดินสอ สมมติในการคัด หรือหลังจากพฤติกรรมนั้นเกิดขึ้นแล้วและเสร็จสิ้นแล้วก็ได้ เช่น สะอาด สวยงาม ถูกต้องเพียงใด มาตรฐานประมาณค่าประกอบด้วยพฤติกรรมที่จะวัดและระดับที่จะตัดสิน

5. การประเมินตามสภาพจริง เป็นการประเมินที่เน้นการปฏิบัติจริง มุ่งประเมินการกระทำในหลายๆ ด้านของผู้เรียน ทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียน ด้วยวิธีการประเมินที่หลากหลายโดยให้ความสำคัญกับพัฒนาการ ความต้องการช่วยเหลือ และความสำเร็จในการเรียนรู้ของผู้เรียนแต่ละคน

6. แฟ้มสะสมงาน เป็นการวัดประเมินผู้เรียนโดยอาศัยหลักฐานของผู้เรียนอย่างเป็นระบบ เช่น สมุด แฟ้ม กล่อง กระเป๋า ลินชัก เป็นต้น

สรุปได้ว่า ทักษะปฏิบัติการกิจกรรมการอนุรักษ์วัฒนธรรมทวารวดีเมืองอู่ทอง หมายถึง การกระทำหรือการปฏิบัติกิจกรรมที่ส่งเสริมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ ปกป้อง ดูแลรักษา ส่งเสริม และพัฒนาวัฒนธรรมทวารวดีเมืองอู่ทอง เพื่อใช้ประโยชน์ได้อย่างยั่งยืน

3. การวัดผลทักษะการปฏิบัติกิจกรรมการอนุรักษ์วัฒนธรรม

โกวิทย์ ประวาลพฤษ (2535, หน้า 1) ได้กล่าวว่า การวัดภาคปฏิบัติมีแนวกว้างกว่า practical test ซึ่งการแสดงออกมีทั้งสีหน้า ท่าทาง และแววตา หรือโดยภาพรวมจะมีการใช้สติปัญญาาร่วมอยู่ด้วย นั่นคือจะมีทั้งด้านพุทธิพิสัย (cognitive domain) จิตพิสัย (affective domain) และด้านทักษะพิสัย (psychomotor domain)

วัลลภ กันทรพิทย์ (2537, หน้า 1) ได้กล่าวว่า การทดสอบภาคปฏิบัติเป็นการทดสอบวัดการแสดงออกของกลไกการทำงานของอวัยวะต่างๆ ของร่างกายอย่างอัตโนมัติ ซึ่งอาจเป็นการทดสอบวัดกระบวนการของงานที่ไม่มีผลผลิตก็ได้

สุวิมล ว่องวาณิช (2547, หน้า 4) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การวัดกระบวนการทักษะปฏิบัติขึ้นอยู่กับธรรมชาติของงานที่ให้ผู้เรียนปฏิบัติ ลักษณะสำคัญที่แยกจำแนกได้เป็น 2 ประการ คือ ประสิทธิภาพในการทำงานและความถูกต้องของกระบวนการทำงาน

สรุปว่า ทักษะปฏิบัติการกิจกรรมการอนุรักษ์วัฒนธรรมทวารวดีเมืองอู่ทอง หมายถึง ความสามารถที่เกิดขึ้นจากการฝึกฝนเป็นประจำ จนมีความชำนาญ สามารถนำไปใช้ในการปฏิบัติกิจกรรมตามหลักสูตร เรื่อง วัฒนธรรมทวารวดีเมืองอู่ทอง สามารถนำเสนอผลงาน

ได้แก่ การวาดภาพ ป้ายนิเทศ แฟ้มสะสมงาน และโครงการ เป็นการอนุรักษ์ ปกป้อง ดูแลรักษา ส่งเสริม และพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ และแหล่งท่องเที่ยวของท้องถิ่น

4. ขั้นตอนการสอนทักษะการปฏิบัติกิจกรรม

ดีเซคโก จอห์น พี และ กราฟฟอร์ด วิลเลียม อาร์ (Dececco, John P, & Grawford, William R, 1974, pp. 272-279) ได้เสนอขั้นตอนการสอนทักษะไว้ 5 ขั้นตอน คือ

1. วิเคราะห์ทักษะที่จะสอน ผู้สอนวิเคราะห์งานที่จะให้ผู้เรียนปฏิบัติก่อนว่างานนั้น ประกอบด้วยทักษะย่อยอะไรบ้าง ทักษะย่อยเหล่านี้ต้องอาศัยกลไกส่วนใดในร่างกายและจะฝึกโดยวิธีใด

2. ประเมินความสามารถเบื้องต้นของผู้เรียน ว่าผู้เรียนมีความรู้ความสามารถพื้นฐานเพียงพอที่จะเรียนทักษะใหม่หรือไม่ ถ้ายังขาดความรู้ความสามารถที่จำเป็นต่อการเรียน ทักษะนั้นก็ต้องเรียนเสริมให้มีพื้นฐานความรู้เพียงพอเสียก่อน

3. จัดขั้นตอนการฝึกให้เป็นไปตามลำดับจากขั้นง่ายไปยาก จากทักษะพื้นฐานไปสู่ทักษะที่มีความสลับซับซ้อน จัดให้มีการฝึกทักษะย่อยเสียก่อนแล้วฝึกรวมทั้งหมด

4. สาธิต และอธิบายแนะนำเป็นขั้นให้ผู้เรียนเห็นลำดับขั้นตอนการปฏิบัติจากตัวอย่างที่ผู้สอนสาธิตให้ดู หรือจากภาพยนตร์ วิดีทัศน์

5. จัดให้ผู้เรียนได้ฝึกปฏิบัติจริง โดยคำนึงถึงหลักการต่อไปนี้

5.1 ความต่อเนื่อง จัดให้ผู้เรียนได้ฝึกปฏิบัติทักษะที่เรียงตามลำดับขั้นตอนอย่างต่อเนื่องกัน

5.2 การฝึกหัด ให้ผู้เรียนได้ฝึกทักษะ เน้นทักษะย่อยที่สำคัญ ปรับปรุงแก้ไข ข้อบกพร่องในส่วนที่ผิด ในการฝึกนี้ต้องจัดแบ่งเวลาฝึก เวลาพักให้เหมาะสม

5.3 การให้แรงเสริม โดยให้ผู้เรียนได้รู้ผลของการฝึกปฏิบัติ (feedback) ซึ่งมี 2 ทาง (extrinsic feedback) คือจากคำบอกเล่าของครูว่าดีหรือบกพร่องอย่างไร ควรแก้ไขอย่างไร พอผู้เรียนเกิดความก้าวหน้าไปถึงขั้นที่จะเพิ่มพูนความชำนาญ เขาจะรู้ได้โดยการสังเกตด้วยตนเอง เป็นการรู้ผลจากภายในตนเอง (intrinsic feedback)

แนวคิดดังกล่าว สรุปได้ว่า การสอนทักษะการปฏิบัติกิจกรรม ควรให้ความรู้พื้นฐานแล้วฝึกทักษะย่อยและฝึกรวมทั้งหมดให้ต่อเนื่องกัน โดยให้แรงเสริมเพื่อทราบผลของการฝึกทักษะปฏิบัตินั้นๆ

5. เครื่องมือวัดพฤติกรรมด้านทักษะพิสัย

พิชิต ฤทธิ์จัญญ (2555, หน้า 77) ได้กล่าวเกี่ยวกับเครื่องมือวัดพฤติกรรมด้านทักษะพิสัยไว้ว่า มีหลายประเภท ได้แก่ การทดสอบภาคปฏิบัติ การสังเกต แบบตรวจสอบรายการ มาตรฐานส่วนประมาณค่า แฟ้มสะสมผลงาน และการประเมินตามสภาพจริง ซึ่งแต่ละประเภทต่างมีความเหมาะสมกับงานแตกต่างกัน การเลือกใช้เครื่องมือประเภทใดนั้นขึ้นอยู่กับ

ลักษณะของงานและวัตถุประสงค์ในครั้งนั้นๆ สำหรับวัตถุประสงค์หนึ่งๆ อาจใช้เครื่องมือหรือวิธีการวัดหลายๆ วิธีก็ได้ หากการวัดโดยเครื่องมือหรือวิธีการเดียวไม่สามารถให้ข้อมูลที่ชัดเจนเพียงพอ ซึ่งเครื่องมือวัดพฤติกรรมด้านทักษะพิสัยแบ่งออกเป็น 5 ประเภท ดังนี้

1. การทดสอบภาคปฏิบัติ เป็นการวัดผลจากการได้ลงมือปฏิบัติจริงของผู้เรียน เพื่อมุ่งที่จะตรวจสอบความสามารถของผู้เรียนในด้านต่างๆ เช่น การเลือกใช้เครื่องมือการทำงานเป็นขั้นตอน ความคล่องแคล่วในการทำงาน ความประหยัดค่าวัสดุ เวลาและแรงงาน และความสำเร็จของงาน เป็นต้น

2. การสังเกต เป็นเครื่องมือที่สำคัญและเหมาะสมสำหรับการวัดทักษะปฏิบัติ คือให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติจริง ใช้วิธีการสังเกตและใช้เครื่องมือประกอบการสังเกต คือ การบันทึกข้อมูลลงในแบบตรวจสอบรายการหรือมาตราส่วนประมาณค่า การสังเกตเพื่อวัดทักษะการปฏิบัติงานนั้น นอกจากครูเป็นผู้สังเกตแล้ว อาจให้ผู้เรียนสังเกตกันเองก็ได้

3. แบบตรวจสอบรายการ เป็นเครื่องมือที่ใช้วัดพฤติกรรมการปฏิบัติงาน โดยบันทึกพฤติกรรมที่สังเกตว่าพฤติกรรมหรือกิจกรรมใดปฏิบัติหรือไม่ แบบตรวจสอบรายการนิยมใช้กับกิจกรรมที่มีลำดับขั้นตอนในการปฏิบัติ แบบตรวจสอบรายการจะใช้บันทึกผลการสังเกตที่ประกอบด้วยรายการหรือพฤติกรรมย่อยในแต่ละขั้นตอนที่ต้องการสังเกต โดยให้ผู้สังเกตทำเครื่องหมายลงในช่องที่ตรงกับรายการที่กำหนดไว้ การตรวจสอบรายการเป็นเพียงการวัดว่าผู้เรียนได้แสดงออกสอดคล้องกับพฤติกรรมที่กำหนดไว้หรือไม่

4. มาตราส่วนประมาณค่าเป็นเครื่องมือที่วัดทักษะกระบวนการปฏิบัติทั้งด้านกระบวนการและผลงานที่ไม่สามารถวัดด้วยแบบทดสอบ ซึ่งใช้บันทึกผลการสังเกตการปฏิบัติงานหรือผลงานของนักเรียน โดยทำเครื่องหมายลงในช่องที่ตรงกับรายการหรือพฤติกรรมที่ต้องการสังเกต

5. การประเมินตามสภาพจริง เป็นการวัดทักษะได้หลายอย่าง แต่ไม่สามารถวัดได้ด้วยแบบทดสอบเขียนตอบหรือการเลือกตอบ การประเมินตามสภาพจริงเป็นการประเมินผลที่เน้นการปฏิบัติจริงที่มุ่งประเมินการทำในหลายๆ ด้านของผู้เรียนตามสภาพที่เป็นจริง ทั้งในและนอกห้องเรียนหรือสถานที่อื่นนอกโรงเรียน โดยครูไม่ได้จัดการ มีลักษณะเป็นการประเมินแบบไม่เป็นทางการ

สรุปได้ว่า การวัดผลด้านทักษะปฏิบัติควรใช้วิธีการสังเกตซึ่งเป็นเครื่องมือที่สำคัญและเหมาะสมที่สุด ซึ่งผู้สังเกตอาจจะเป็นนักเรียนด้วยก็ได้

6. หลักการในการสร้างเครื่องมือวัดผลทักษะการปฏิบัติกิจกรรม

สวัสต์ ประทุมราช (2529, หน้า 24) ได้เสนอขั้นตอนในการสร้างแบบวัดผลทักษะปฏิบัติไว้ดังนี้ 1) วิเคราะห์งานเพื่อกำหนดขอบข่ายของงาน 2) กำหนดมิติและหัวข้อการปฏิบัติงาน 3) เขียนข้อกระทำที่แสดงพฤติกรรมตามหัวข้อที่กำหนด 4) วินิจฉัยความ-

ครอบคลุมและความเกี่ยวข้องโดยผู้เชี่ยวชาญในสาขา 5) การแก้ไขปรับปรุง เป็นแบบประเมินขั้นสุดท้าย 6) การกำหนดคะแนนของแบบประเมิน 7) การหาอำนาจจำแนกรายข้อ 8) การหาค่าความเที่ยงตรงของแบบทดสอบ 9) การหาค่าความเที่ยงตรงของผู้ประเมินผล 10) การหาค่าความเที่ยงตรงของแบบประเมิน

ทิวต์ มณีโชติ (2549, หน้า 139) ได้กล่าวเกี่ยวกับวิธีการสร้างเครื่องมือวัดภาคปฏิบัติไว้ว่า การสร้างเครื่องมือวัดภาคปฏิบัติมีขั้นตอนในการสร้าง ดังนี้ 1) วิเคราะห์สาระการเรียนรู้ และมาตรฐานการเรียนรู้เพื่อกำหนดผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง 2) คัดเลือกจุดประสงค์ที่สามารถสร้างเครื่องมือวัดภาคปฏิบัติ 3) กำหนดรูปแบบของเครื่องมือวัดภาคปฏิบัติ 4) สร้างเครื่องมือและเกณฑ์การประเมิน 5) หาคูณภาพของเครื่องมือวัดภาคปฏิบัติ 6) จัดพิมพ์เครื่องมือและคู่มือฉบับสมบูรณ์

สรุปได้ว่า การสร้างเครื่องมือวัดทักษะปฏิบัติการกิจกรรมการอนุรักษ์วัฒนธรรมทวารวดีเมืองอู่ทอง ผู้วิจัยได้กำหนดสาระสำคัญและวิเคราะห์การปฏิบัติงานต่างๆ โดยกำหนดเป็นรูปแบบของการให้คะแนน เกณฑ์การให้คะแนนในการวัดทักษะปฏิบัติการกิจกรรมการอนุรักษ์วัฒนธรรมทวารวดีเมืองอู่ทอง

7. ลักษณะการประเมินผลทักษะปฏิบัติการกิจกรรมการอนุรักษ์วัฒนธรรมทวารวดีเมืองอู่ทอง

ทิวต์ มณีโชติ (2549, หน้า 136-139) ได้สรุปเกี่ยวกับการประเมินผลของภาคปฏิบัติโดยวัดความสามารถ 5 ลักษณะ ดังนี้ 1) การทดสอบภาคปฏิบัติด้วยข้อเขียน (paper and pencil performance) ลักษณะการทดสอบจะให้ผู้เรียนได้มีการวางแผน แต่ยังไม่ได้ปฏิบัติจริง 2) การทดสอบภาคปฏิบัติโดยให้ระบุชื่อ (Identification test) เป็นการทดสอบความสามารถในการใช้และเลือกใช้เครื่องมือให้เหมาะสมกับงาน 3) การทดสอบภาคปฏิบัติที่มาจากสถานการณ์จำลอง (simulated performance) เป็นการทดสอบที่ไม่สามารถนำผู้เรียนไปทดสอบภาคปฏิบัติได้ในสถานการณ์จริงได้ 4) การทดสอบจากตัวอย่างงาน (work sample performance) เป็นการทดสอบการปฏิบัติจากตัวอย่างงานหรือสถานการณ์จริงมากที่สุด เพื่อต้องการให้ผู้เรียนได้มีทักษะในการปฏิบัติให้เกิดการเรียนรู้ที่ยั่งยืน และสามารถสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง สามารถพัฒนาชีวิตของตนเองได้ และนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ ควรประเมินกระบวนการทำงาน ผลงานและลักษณะนิสัย ตลอดจนคุณธรรมในการปฏิบัติงาน

การประเมินผลการปฏิบัติ ได้แบ่งออกเป็น 3 ลักษณะ ดังนี้ 1) ประเมินผลจากผลงาน (product) โดยการพิจารณาชิ้นงานที่ทำสำเร็จหลังจากสิ้นสุดกระบวนการปฏิบัติงานที่ให้ปฏิบัติมีผลงานปรากฏ และไม่ได้ให้ความสำคัญกับกระบวนการหรือขั้นตอนการปฏิบัติ 2) ประเมินกระบวนการและผลงาน (product and process) เป็นการวัดประเมินผลการปฏิบัติที่ต้องพิจารณาทั้งจากกระบวนการและผลงาน การประเมินกระบวนการต้องพิจารณาจาก

คุณภาพของขั้นตอนการปฏิบัติงาน ซึ่งจะต้องสังเกตในระหว่างที่ผู้ปฏิบัติกำลังลงมือปฏิบัติงานอยู่ ส่วนการประเมินผลงานคือ การพิจารณาคุณภาพของชิ้นงาน เช่นเดียวกับการวัดผลงานที่กล่าวมาในข้อ 1 ซึ่งต้องประเมินหลังจากที่ปฏิบัติชิ้นงานเสร็จแล้ว การวัดทั้งกระบวนการและผลงานจะทำในกรณีที่ลักษณะของงานที่ปฏิบัติมีขั้นตอนที่สามารถกำหนดเป็นพฤติกรรมได้ชัดเจนและเมื่อสิ้นสุดกระบวนการปฏิบัติงาน มีผลงานปรากฏออกมาเป็นชิ้นงานให้มองเห็นได้อย่างชัดเจน เช่น ให้นักเรียนทำอาหาร ตัดเย็บเสื้อผ้า พลูกพีชหรืองานก่อสร้าง เป็นต้น ซึ่งวิธีการประเมินผลทั้งกระบวนการและผลงาน ต้องใช้วิธีการสังเกต ซึ่งจะต้องสังเกตทั้งขั้นตอนการปฏิบัติงานตั้งแต่เริ่มลงมือปฏิบัติงานกระทั่งสิ้นสุดขั้นตอนการปฏิบัติ และสังเกตผลงานที่ปรากฏออกมาเป็นชิ้นงาน โดยจะต้องกำหนดเกณฑ์การให้คะแนน (public score) ให้ครอบคลุมทั้งกระบวนการและผลงาน แล้วใช้เครื่องมือประเภทแบบตรวจสอบรายการ (checklist) หรือมาตรประมาณค่า (rating scale) ประกอบการสังเกต 3) ประเมินจากกระบวนการ (process) เป็นการปฏิบัติงาน ซึ่งบางอย่างที่ไม่สามารถแยกกระบวนการปฏิบัติงานกับผลงานออกจากกันได้ เนื่องจากไม่มีผลงานปรากฏออกมาให้เห็นเป็นรูปร่างชิ้นงาน แต่ผลงานจะเกิดขึ้นในขณะที่กำลังปฏิบัติอยู่ เช่น การขับร้อง การฟ้อนรำ การพูด ซึ่งวิธีการประเมินการปฏิบัติลักษณะนี้จะต้องพิจารณาผลงานในขณะที่ผู้เรียนกำลังปฏิบัติ นั่นคือวัดกระบวนการและผลงานไปพร้อมๆ กัน โดยใช้วิธีการสังเกตจากการลงมือปฏิบัติตั้งแต่เริ่มต้นจนสิ้นสุดกระบวนการปฏิบัติ โดยกำหนดเกณฑ์การให้คะแนนแบบอิงเกณฑ์ของรูบริก (rubric scale) ให้ครอบคลุมขั้นตอนในการปฏิบัติแล้วใช้เครื่องมือประเภทใช้แบบตรวจสอบรายการ (checklist) หรือมาตรประมาณค่า (rating scale) ประกอบ ในการสังเกต เช่นเดียวกับการวัดของทั้ง 2 ลักษณะข้างต้น แต่ต่างกันตรงที่ต้องสังเกตในขณะที่กำลังปฏิบัติเท่านั้น

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า การวัดและประเมินผลในทักษะปฏิบัติการกิจกรรมการอนุรักษ์วัฒนธรรมทวารวดีเมืองอู่ทอง ได้ประเมินทั้งกระบวนการและผลงาน (product and process) ในการประเมินด้านกระบวนการ พิจารณาจากคุณภาพของขั้นตอนในการจัดทำชิ้นงาน เช่น การวาดภาพ ป้ายนิเทศ แฟ้มสะสมงาน และโครงการ และประเมินผลชิ้นงานที่เสร็จแล้ว โดยใช้วิธีการกำหนดเกณฑ์การให้คะแนนมาตราประมาณค่าแบบของลิเคิร์ต (Likerts scale) เป็น 4 ระดับ (scale) คือ ดีมาก ดี พอใช้ ปรับปรุง

8. เครื่องมือวัดทักษะการปฏิบัติกิจกรรม

เครื่องมือวัดทักษะการปฏิบัติกิจกรรม ได้แก่ แบบทดสอบความรู้ ใบงาน แบบสังเกตพฤติกรรมที่ปฏิบัติงาน และแบบประเมินผลงานที่ทำ

สุวิมล ว่องวานิช (2547, หน้า 18-20) เครื่องมือในการทำแบบทดสอบปฏิบัติ แบ่งเป็น 2 ประเภท คือ ประเภทที่ใช้การทดสอบ และประเภทที่ไม่มีการทดสอบ

1. เครื่องมือประเภทที่ใช้การทดสอบ

1.1 แบบทดสอบข้อเขียน สามารถทดสอบการทำงานเป็นรายคน ใช้สะดวก เก็บข้อมูลได้เร็ว ไม่เสียเวลา มีความเป็นปรนัยสูง ข้อเสียคือทักษะการทำงานได้เพียงบางส่วนเท่านั้น แยกได้เป็น

1.1.1 แบบทดสอบเพื่อวัดความรู้ในเนื้อหาเกี่ยวกับการปฏิบัติให้เขียนตอบ

1.1.2 แบบทดสอบให้อภิปรายกระบวนการทำงาน หรือแก้ปัญหาเน้นกระบวนการ อธิบายประสบการณ์หรือวิธีการปฏิบัติ เป็นการวัดกระบวนการทำงาน

1.2 แบบทดสอบปากเปล่า ทดสอบทีละคน เหมาะใช้ในสถานการณ์ต่อไปนี้

1.2.1 ต้องการตรวจสอบความมีส่วนร่วมในการทำงานโดยเฉพาะงานกลุ่ม

1.2.2 ตรวจสอบผู้เรียนได้ปฏิบัติงานนั้นด้วยตัวเองหรือไม่

1.2.3 ต้องการตรวจสอบทักษะการทำงาน

2. เครื่องมือประเภทอื่นๆ ที่ไม่ใช้การทดสอบ

การวัดทักษะที่มีความเหมาะสมมากที่สุด คือการให้ผู้ถูกทดสอบมีโอกาสปฏิบัติจริงโดยการสังเกตพฤติกรรมการทำงานของบุคคลเหล่านั้น แล้วจดบันทึกข้อมูลเป็นรายบุคคล ข้อมูลนี้จะมีความตรง วัดได้จากเห็นผู้ทดสอบกำลังปฏิบัติงานจริง การเก็บบันทึกพฤติกรรมผู้เรียนเกี่ยวกับการปฏิบัติงาน โดยใช้มาตราประมาณค่า แบบบันทึกพฤติกรรม แบบตรวจสอบรายการ แผนภูมิมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงาน ที่ใช้กันมาก ได้แก่ มาตราประมาณค่า

ทิวต์ธ มณีโชติ (2549, หน้า 142) ได้กล่าวสรุปว่า เครื่องมือที่ใช้ในการวัดภาคปฏิบัติมีหลายประเภท ได้แก่ การตรวจสอบรายการ (checklist) แบบมาตราวัดประมาณค่า (rating scale) แบบสังเกต (observations) การจัดอันดับ (ranking) การรายงานตนเอง (self report) เป็นต้น ให้พิจารณาเครื่องมือให้เหมาะสมกับงานที่ให้ปฏิบัติ เช่น งานบ้าน ผู้เรียนต้องไปปฏิบัติที่บ้าน ดังนั้น เครื่องมือที่เหมาะสมควรเป็นแบบรายงานตนเอง งานปลูกผักสวนครัว ปลอดภัยอาจใช้แบบสังเกตหรือแบบตรวจสอบรายการ งานจัดสวนถาดขนาดเล็กอาจใช้แบบตรวจสอบรายการหรือมาตราวัดประมาณค่า

สรุปได้ว่า เครื่องมือที่ใช้ในการวัดผลด้านทักษะปฏิบัติกิจกรรมการอนุรักษ์วัฒนธรรมทวารวดีเมืองอุทอง ได้แก่ การประเมินตามสภาพจริง การสังเกตพฤติกรรม และการใช้มาตราส่วนประมาณค่า

ความพึงพอใจต่อหลักสูตร

1. ความหมายของความพึงพอใจ

กิติมา ปรีดีดิลก (2532, หน้า 321) กล่าวว่า ความพึงพอใจหมายถึง ความรู้สึกชอบหรือพอใจที่มีองค์ประกอบและสิ่งจูงใจในด้านต่าง ๆ และได้รับการตอบสนองต่อความต้องการนั้น

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2535, หน้า 76) กล่าวว่า ความพึงพอใจเป็นความรู้สึกรวมของบุคคลที่มีต่อการทำงานในทางบวกที่เกิดจากการปฏิบัติงานและได้รับการตอบแทน คือ ผลที่เป็นความพึงพอใจที่ทำให้บุคคลเกิดความรู้สึกกระตือรือร้น มีความมุ่งมั่น ที่จะทำงาน มีขวัญกำลังใจ สิ่งเหล่านี้มีผลต่อประสิทธิผลในการทำงาน ส่งผลต่อความสำเร็จ และเป็นไปตามเป้าหมายขององค์กร

ลักขณา สิริวัฒน์ (2539, หน้า 132) กล่าวว่า ความพึงพอใจ คือพฤติกรรมที่สนองความต้องการของมนุษย์ และเป็นพฤติกรรมที่นำไปสู่จุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้

วรูม (Vroom, 1966, p. 28) กล่าวว่า ความพึงพอใจหมายถึง ทศนคติในทางบวกแสดงถึงสภาพความพึงพอใจในสิ่งนั้น ทศนคติในทางลบจะแสดงให้เห็นสภาพความไม่พึงพอใจ

กู๊ด (Good, 1973, p. 13) ได้กล่าวไว้ว่า ความพึงพอใจหมายถึง สภาพคุณภาพหรือระดับความพึงพอใจ ซึ่งเป็นผลมาจากความสนใจต่าง ๆ และทัศนคติของบุคคลที่มีต่อสิ่งนั้นๆ

เฟรเดอริก (Frederick, 1981, p. 83) กล่าวว่า ความพึงพอใจหมายถึงความสัมพันธ์ระหว่างความคาดหวังกับผลประโยชน์ที่ได้รับ

สรุปได้ว่า ความพึงพอใจหมายถึง ความรู้สึกชอบ และมีความสุขของบุคคลที่มีสิ่งหนึ่งสิ่งใด หรือการปฏิบัติกิจกรรมในเชิงบวก ดังนั้น ความพึงพอใจต่อหลักสูตรจึงหมายถึง ความรู้สึกพอใจ ชอบใจ ของนักเรียนที่มีต่อการเรียนการสอนหลังการใช้หลักสูตรโดยแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น

2. แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับความพึงพอใจ

มาสโลว์ ได้ตั้งทฤษฎีทั่วไปเกี่ยวกับการจูงใจ (Maslow's General Theory) เป็นที่รู้จักและยอมรับกันแพร่หลาย ทฤษฎีการจูงใจของมาสโลว์มีข้อสมมติฐานเกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษย์ 3 ประการ ดังนี้ (สุรางค์ โค้วตระกูล, 2536, หน้า 111-118)

1. มนุษย์ทุกคนมีความต้องการ และความต้องการจะมีตลอดเวลาและไม่มีที่สิ้นสุด
2. ความต้องการที่ได้รับการตอบสนองแล้วจะไม่ใช่สิ่งจูงใจของพฤติกรรมอีกต่อไป
3. ความต้องการของคนมีลักษณะเป็นลำดับขั้นต่ำไปหาสูง ตามลำดับความสำคัญ กล่าวคือ เมื่อความต้องการในระดับต่ำได้รับการตอบสนองแล้ว ความต้องการระดับสูงก็จะเรียกร้องให้ตอบสนอง มาสโลว์ได้สรุปลักษณะของการจูงใจไว้ว่า การจูงใจจะเป็นไปอย่างไร

มีระเบียบ ลำดับขั้นของความต้องการหรือทฤษฎีของมาสโลว์จะมีลักษณะตามลำดับจากต่ำไปหาสูง 5 ขั้น ดังนี้

3.1 ความต้องการทางด้านร่างกาย (physiological need) ความต้องการทางด้านร่างกายเป็นความต้องการเบื้องต้นเพื่อการอยู่รอด เช่น ความต้องการในเรื่องอาหาร น้ำ ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค ความต้องการพักผ่อน ความต้องการทางเพศ ความต้องการทางด้านร่างกายจะมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของคนก็ต่อเมื่อความต้องการทางด้านร่างกายยังไม่ได้รับการสนองเลยในด้านนี้ โดยปกติแล้วองค์กรทุกแห่งจะตอบสนองความต้องการของแต่ละคนด้วยวิธีทางอ้อมคือการจ่ายเงินค่าจ้าง

3.2 ความต้องการความปลอดภัยหรือความมั่นคง (security of safety needs) ถ้าหากความต้องการด้านร่างกายได้รับการตอบสนองตามสมควรแล้ว มนุษย์จะมีความต้องการในขั้นที่สูงต่อไป คือความต้องการความปลอดภัยหรือความมั่นคงต่างๆ ความต้องการความปลอดภัยจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับการป้องกันเพื่อให้เกิดความปลอดภัยจากอันตรายต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับการดำรงชีพ เช่น ความมั่นคงในหน้าที่การงาน สถานะทางสังคม

3.3 ความต้องการทางด้านสังคม (social or belongingness needs) ภายหลังจากคนที่ได้รับการตอบสนองในสองขั้นดังกล่าวแล้วก็จะมีความต้องการสูงขึ้น คือความต้องการทางด้านสังคมจะเริ่มเป็นสิ่งจูงใจที่สำคัญต่อพฤติกรรมของคน ความต้องการทางด้านนี้จะเป็นความต้องการอยู่ร่วมกันและได้รับการยอมรับจากบุคคลอื่น และความรู้สึกว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มทางสังคมอยู่เสมอ

3.4 ความต้องการที่จะมีฐานะเด่นในสังคม (esteem or status needs) เป็นความต้องการที่ประกอบด้วยสิ่งต่างๆ ดังนี้คือ ความมั่นใจตนเองในเรื่องความสามารถ ความรู้และความสำคัญของตนเอง รวมทั้งความต้องการที่จะมีฐานะเด่นเป็นที่ยอมรับของบุคคลอื่น หรืออยากให้คนอื่นยกย่องสรรเสริญในความรับผิดชอบในหน้าที่การงาน

3.5 ความต้องการที่จะได้รับความสำเร็จในชีวิต (self-actualization or self-realization) ลำดับความต้องการสูงสุดของมนุษย์ก็คือ ความต้องการที่จะสำเร็จในชีวิตตามความนึกคิดหรือความคาดหวัง ทะเยอทะยาน ใฝ่ฝัน ในขั้นนี้จะเกิดขึ้นและมักเป็นความต้องการที่เป็นอิสระเฉพาะแต่ละคนซึ่งต่างก็มีความนึกคิด ใฝ่ฝันที่อยากได้รับความสำเร็จในสิ่งอันสูงส่งในทัศนะของตนเอง

จากการศึกษาแนวคิดดังกล่าว สรุปได้ว่า มนุษย์จะมีความพึงพอใจในสิ่งที่ปฏิบัติ แล้วประสบความสำเร็จตามความมุ่งหมาย และสนองความต้องการของตน กระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียนที่ประสบความสำเร็จย่อมก่อให้เกิดความพึงพอใจแก่ผู้เรียนเช่นกัน

3. ลักษณะของความพึงพอใจ

ความพึงพอใจในการบริการซึ่งมีความสำคัญต่อการดำเนินงานบริการให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งลักษณะทั่วไปมีดังนี้

1. ความพึงพอใจเป็นการแสดงออกทางอารมณ์และความรู้สึกในทางบวกของบุคคลต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใด บุคคลจำเป็นต้องปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมรอบตัว การตอบสนองความต้องการส่วนบุคคลด้วยการโต้ตอบกับบุคคลอื่นและสิ่งต่างๆ ซึ่งในชีวิตประจำวันจะทำให้แต่ละคนมีประสบการณ์ การรับรู้ เรียนรู้ สิ่งที่จะได้รับตอบสนองแตกต่างกันไป ในสถานการณ์การบริการก็เป็นเช่นเดียวกัน บุคคลรับรู้หลายสิ่งหลายอย่างเกี่ยวกับการบริการ ไม่ว่าจะเป็นประเภทของการบริการ หรือคุณภาพของการบริการ ซึ่งประสบการณ์ที่ได้รับจากกาสัมผัสบริการต่างๆ หากเป็นไปตามความต้องการของผู้รับบริการ โดยสามารถทำให้ผู้รับบริการได้รับสิ่งที่คาดหวังก็ย่อมก่อให้เกิดความรู้สึกที่ดีและพึงพอใจ

2. ความพึงพอใจเกิดจากการประเมินความแตกต่างระหว่างสิ่งที่คาดหวังกับสิ่งที่ได้รับจริงในสถานการณ์บริการ ก่อนที่ประชาชนจะมาใช้บริการใดก็ตามมักจะมีมาตรฐานของการบริการนั้นไว้ในใจอยู่ก่อนแล้ว ซึ่งจะมีแหล่งอ้างอิงมาจากคุณค่า หรือเจตคติที่ยึดถือต่อการบริการ ประสบการณ์ดั้งเดิมที่เคยใช้บริการ การยอมรับของผู้อื่น การรับทราบข้อมูล การรับประกันบริการจากการโฆษณา การให้คำมั่นสัญญาของผู้ให้บริการเหล่านี้ที่จะเป็นปัจจัยพื้นฐานที่ผู้รับบริการใช้เปรียบเทียบกับบริการที่ได้รับ ในวงจรของการให้บริการตลอดในช่วงเวลาของความเป็นจริง สิ่งที่ผู้บริการได้รับรู้เกี่ยวกับการบริการก่อนที่จะได้รับบริการหรือคาดหวังในสิ่งที่คาดว่าจะได้รับนี้มีอิทธิพลต่อช่วงเวลาการเผชิญความจริงหรือการพบปะระหว่างผู้ให้บริการและผู้รับบริการเป็นอย่างมาก เพราะผู้รับบริการจะประเมินและเปรียบเทียบในสิ่งที่ได้รับจริง ในกระบวนการบริการที่เกิดขึ้นกับสิ่งที่คาดหวังเอาไว้ หากสิ่งที่ได้รับเป็นตามความคาดหวังถือเป็นการยืนยันที่ถูกต้องกับความคาดหวังที่มี ผู้รับบริการย่อมเกิดความพึงพอใจต่อการบริการดังกล่าว ทั้งนี้ช่วงความแตกต่างที่เกิดขึ้นจะชี้ให้เห็นระดับความพึงพอใจหรือไม่พึงพอใจมากน้อยก็ตาม ถ้าข้อยืนยันเบี่ยงเบนไปในทางบวกแสดงถึงความพึงพอใจ ถ้าไปในทางลบแสดงถึงความไม่พึงพอใจ

จากลักษณะของความพึงพอใจดังกล่าวสรุปได้ว่า ความพึงพอใจมีอยู่ 2 ลักษณะ คือ ความพึงพอใจที่เกิดจากอารมณ์ในขณะที่เข้ารับบริการ และความพึงพอใจที่เกิดจากการประเมินความแตกต่างระหว่างสิ่งที่คาดหวังกับสิ่งที่ได้รับจริงในสถานการณ์บริการ

4. การวัดความพึงพอใจ

ความพึงพอใจเป็นทัศนคติในทางบวกของบุคคลที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง การที่จะวัดความพึงพอใจหรือไม่พึงพอใจของบุคคล จึงมีความจำเป็นที่จะต้องสร้างเครื่องมือที่ช่วย

ในการวัดความพึงพอใจ ซึ่งนักวิชาการหลายคนได้กล่าวถึงการวัดความพึงพอใจไว้ พอสรุปได้ดังนี้

โยธิน ศันสนยุทธ (2530, หน้า 66) กล่าวว่า เครื่องมือการวัดความพึงพอใจของบุคคล วิธีที่ง่ายที่สุดคือการใช้แบบสอบถามที่ใช้มาตราส่วนประมาณค่าแบบลิเคิร์ต (Likert) ซึ่งประกอบด้วยชุดคำถาม และมีตัวเลือก 5 ตัว คือ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย น้อยที่สุด และสามารถนำคะแนนมาวิเคราะห์ได้ว่ามีความพึงพอใจด้านใดสูงและด้านใดต่ำ โดยใช้วิธีทางสถิติ

ถวิล ธาราโกชน (2536, หน้า 77) กล่าวไว้ว่า การวัดความพึงพอใจเป็นการวัดความรู้สึกหรือการวัดทัศนคตินั้นจะวัดออกมาในลักษณะของทิศทาง (direction) ซึ่งมีอยู่ 2 ทิศทางคือ ทางบวกหรือทางลบ และการวัดในลักษณะปริมาณ (magnitude) ซึ่งเป็นความเข้มข้น ความรุนแรง หรือระดับทัศนคติไปในทิศทางที่พึงประสงค์หรือไม่พึงประสงค์นั่นเอง ซึ่งวิธีวัดมีอยู่หลายวิธี เช่น การใช้แบบสอบถาม การสัมภาษณ์ การสังเกต ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1. การใช้แบบสอบถาม เป็นการใช้แบบสอบถามที่มีคำอธิบายไว้อย่างเรียบร้อย เพื่อให้ทุกคนตอบออกมาเป็นแบบแผนเดียวกัน วิธีนี้เป็นวิธีที่นิยมใช้มากที่สุดในการวัดความพึงพอใจ มาตราวัดที่นิยมและใช้อยู่ในปัจจุบันคือ มาตราส่วนประมาณค่าแบบลิเคิร์ต (Likert) ซึ่งประกอบด้วยข้อความที่แสดงถึงความพอใจของบุคคลที่มีต่อสิ่งเร้าอย่างใดอย่างหนึ่ง มีระดับความรู้สึก 5 ระดับ เช่น มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย น้อยที่สุด

2. การสัมภาษณ์ เป็นวิธีวัดความพึงพอใจทางตรงทางหนึ่งซึ่งต้องอาศัยเทคนิคและวิธีการที่ดีจึงจะทำให้ได้ข้อมูลที่เป็นจริงได้

3. การสังเกต เป็นวิธีการวัดความพึงพอใจโดยการสังเกตพฤติกรรมของบุคคล เป้าหมาย ไม่ว่าจะแสดงออกจากการพูด กิริยาท่าทาง วิธีนี้จะต้องอาศัยการกระทำอย่างจริงจัง และการสังเกตอย่างมีระเบียบแบบแผน

ภณิดา ชัยปัญญา (2541, หน้า 38) ได้กล่าวไว้ว่า การวัดความพึงพอใจนั้นสามารถทำได้หลายวิธีดังต่อไปนี้

1. การใช้แบบสอบถาม โดยผู้ออกแบบสอบถาม เพื่อต้องการทราบความคิดเห็นซึ่งสามารถกระทำได้ในลักษณะกำหนดคำตอบให้เลือก หรือตอบคำถามอิสระ คำถามดังกล่าวอาจถามความพอใจในด้านต่างๆ

2. การสัมภาษณ์ เป็นวิธีการวัดความพึงพอใจทางตรง ซึ่งต้องอาศัยเทคนิคและวิธีการที่ดีจึงจะได้ข้อมูลที่เป็นจริง

3. การสังเกต เป็นวิธีวัดความพึงพอใจโดยการสังเกตพฤติกรรมของบุคคล เป้าหมาย ไม่ว่าจะแสดงออกจากการพูดจา กิริยาท่าทาง วิธีนี้ต้องอาศัยการกระทำอย่างจริงจัง และสังเกตอย่างมีระเบียบแบบแผน

สรุปได้ว่า ความพึงพอใจต่อหลักสูตรหมายถึง ความรู้สึกพอใจที่เกิดขึ้นของบุคคลที่มีต่อหลักสูตรของนักเรียนที่มีต่อการเรียนการสอน หลังจากการใช้หลักสูตรเรื่องวัฒนธรรมทวารวดีที่อุทอง โดยการประเมินจากระดับคะแนนที่ได้จากแบบสอบถาม กำหนด 5 ระดับ คือมากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย และน้อยที่สุด

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. งานวิจัยในประเทศ

ชีวิรัตน์ สาลีประเสริฐ (2545, หน้า 173–174) ได้พัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น เรื่อง การอนุรักษ์โบราณสถานโบราณวัตถุ อำเภออุทอง สำหรับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โดยมีขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น 4 ขั้นตอนคือ 1) การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน 2) การพัฒนาหลักสูตร 3) การทดลองใช้หลักสูตร 4) การประเมินผลและปรับปรุงหลักสูตร ผลการพัฒนาหลักสูตรพบว่า องค์ประกอบของหลักสูตรมีความสอดคล้องเหมาะสม เมื่อนำหลักสูตรไปให้นักเรียนมีความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์โบราณสถานโบราณวัตถุ อำเภออุทอง ตลอดจนมีความคิดเห็นที่ดีต่อหลักสูตรมีความตระหนัก เห็นคุณค่าและความสำคัญของการอนุรักษ์โบราณสถานโบราณวัตถุ อำเภออุทองมากขึ้น

สำราญ โคตรบุรี (2552, หน้า 171) ได้วิจัยเรื่อง การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม เรื่อง การอนุรักษ์โบราณสถานโบราณวัตถุ จังหวัดอุบลราชธานี สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ผลการวิจัยพบว่า หลักสูตรท้องถิ่นมีคุณภาพสอดคล้อง ตอบสนองความต้องการและความสนใจของนักเรียน และเป็นหลักสูตรที่สอดคล้องกับความต้องการ มีประสิทธิภาพ 84.90/82.96 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์มาตรฐาน 80/80 ที่กำหนดไว้ และนักเรียนที่ได้รับการเรียนการสอนตามหลักสูตรท้องถิ่นมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

กนกพร ธงชัย (2553, บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การพัฒนาหลักสูตร ประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 จังหวัดกาญจนบุรี โดยมีขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตร 4 ขั้นตอน ผลการวิจัยพบว่า การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน สถานศึกษาควรจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น การพัฒนาหลักสูตรประกอบด้วย หลักการ จุดหมาย โครงสร้าง คุณภาพผู้เรียน เนื้อหาสาระ เวลาเรียน สื่อการเรียนรู้ แผนการจัดการเรียนรู้ การวัดและประเมินผลพบว่า หลักสูตรมีความเหมาะสมและสอดคล้องกับบริบทของสถานศึกษา การใช้หลักสูตรพบว่า นักเรียนมีความสนใจ ตั้งใจปฏิบัติกิจกรรม สามารถนำความรู้ที่ได้รับไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ ซึ่งสอดคล้องและเหมาะสมกับสภาพของท้องถิ่น การประเมินผลและปรับปรุงพบว่า นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเรื่อง ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งหลังใช้หลักสูตร

สูงกว่าก่อนใช้หลักสูตรอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .05 ผลงานการประดิษฐ์ดอกไม้ของนักเรียน โดยภาพรวมอยู่ในระดับดี ความพึงพอใจต่อหลักสูตรพบว่า นักเรียนมีความพึงพอใจต่อหลักสูตรประเพณีแห่ปราสาทผึ้งโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ส่วนการปรับปรุงหลักสูตรพบว่า ควรมีการปรับเพิ่มชั่วโมงในหลักสูตรจาก 12 ชั่วโมง เป็น 14 ชั่วโมง โดยปรับเพิ่มชั่วโมงเรียนแผนการจัดการเรียนรู้ที่ 6 จาก 3 ชั่วโมง เป็น 5 ชั่วโมง

จิราพร สมประสงค์ (2553, หน้า 100) ได้วิจัยการพัฒนาหลักสูตร กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม หน่วยการเรียนรู้ อำเภอหนองใหญ่ จังหวัดชลบุรี สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ผลการวิจัยพบว่า โครงสร้างหลักสูตรและผลการประเมินความเหมาะสม ความสอดคล้องของแผนการจัดการเรียนรู้ ในภาพรวมเหมาะสม อยู่ในระดับมาก ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และเจตคติทางการเรียนรู้ของผู้เรียนต่อการเรียนรู้ตามหลักสูตรหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

น้ำผึ้ง พิกุลทอง (2554, หน้า 106-114) ได้วิจัยเรื่อง การพัฒนาหลักสูตรประเพณี และวัฒนธรรมของคนไทยเชื้อสายญวน กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 จังหวัดสุพรรณบุรี พบว่า ควรพัฒนาหลักสูตรขึ้นใช้ในโรงเรียน และจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้เหมาะสมกับนักเรียน หลักสูตรมีความเหมาะสม และสอดคล้องกับบริบทในสถานศึกษา นักเรียนมีความสนใจ ตั้งใจปฏิบัติกิจกรรม นำความรู้ที่ได้รับไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ ซึ่งสอดคล้องและเหมาะสมกับสภาพท้องถิ่น นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังใช้หลักสูตรสูงกว่าก่อนใช้หลักสูตรอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 นักเรียนมีเจตคติต่อหลักสูตรอยู่ในระดับมาก

นวลลักษณ์ จินดาพล (2554, หน้า 140-145) ได้วิจัยเรื่อง วัฒนธรรมไทยวิถีแห่งปัญญา กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา ปีที่ 4 พบว่า หลักสูตรมีความสอดคล้องและเหมาะสม ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังการใช้หลักสูตรสูงกว่าก่อนใช้หลักสูตรอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ทักษะการปฏิบัติกิจกรรมอยู่ในระดับดี และเจตคติต่อการเรียนตามหลักสูตรในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด

สมพิศ เล็กถวิลวงศ์ (2554, หน้า 153-162) ได้วิจัยเรื่อง การพัฒนาหลักสูตรเรื่อง สุพรรณบ้านเรา กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 จังหวัดสุพรรณบุรี พบว่า นักเรียน ครู และชุมชนมีความต้องการให้มีหลักสูตรเรื่อง สุพรรณบ้านเรา หลักสูตรมีความเหมาะสมและมีคุณภาพ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่เรียนตามหลักสูตรที่พัฒนาขึ้นหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ด้านพฤติกรรมการเรียนรู้ในระดับปฏิบัติมากที่สุด และนักเรียนมีความพึงพอใจต่อหลักสูตรอยู่ในระดับมาก

เบญจมาศ ศรีนวล (2554, หน้า 131-132) ได้วิจัยพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นสุพรรณบ้านเรา เรื่อง เทียวคุ้มขุนแผน สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 พบว่า สถาบันการศึกษาองค์กรต่างๆ และชุมชน มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ ฟื้นฟูมรดกศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นของไทย และภูมิปัญญา โดยการจัดกระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชนตามสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชนท้องถิ่นและนักเรียน พบว่า หลักสูตรเรื่อง เทียวคุ้มขุนแผน มีความสอดคล้องและความเหมาะสม นักเรียนมีความสนใจและตั้งใจในการเรียน มีความสนุกสนานกับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนตามหลักสูตรหลังการใช้หลักสูตรสูงกว่าก่อนการใช้หลักสูตรอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 พฤติกรรมในการอนุรักษ์คุ้มขุนแผนโดยภาพรวมอยู่ในระดับดีมาก และด้านเจตคติของนักเรียนต่อการเรียนรู้ตามหลักสูตรท้องถิ่น เรื่อง เทียวคุ้มขุนแผน อยู่ในระดับมาก

ศรีประไพ ฤทธิ์พร (2554, หน้า 141-143) ได้วิจัยพัฒนาหลักสูตร เรื่องตลาดเก่าห้อง กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี ผลการวิจัยพบว่า นโยบายการจัดการศึกษาของหน่วยงานต่างๆ ต้องการให้โรงเรียน องค์กรต่างๆ และชุมชน เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดทำหลักสูตรให้ตรงกับความต้องการของท้องถิ่นและชุมชน นักเรียนและบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องต้องการให้มีการพัฒนาหลักสูตร สาระการเรียนรู้ กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม เรื่อง ตลาดเก่าห้อง การประเมินหลักสูตรฉบับร่าง พบว่า มีค่าดัชนีความสอดคล้องเท่ากับ 1.00 มีความเหมาะสม ในแต่ละส่วนประกอบต่างๆ ได้แก่ แนวการจัด การเรียนรู้ กิจกรรมการเรียนการสอน และการปรับปรุงหลักสูตรมีความเหมาะสม นักเรียนมีความตั้งใจในการปฏิบัติกิจกรรม ได้ลงมือปฏิบัติจริง ทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนตามหลักสูตรหลังการใช้หลักสูตรสูงกว่าก่อนการใช้หลักสูตรอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 พฤติกรรมการอนุรักษ์ตลาดเก่าห้องโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก และด้านเจตคติต่อการเรียนรู้ตามหลักสูตรเรื่อง ตลาดเก่าห้อง อยู่ในระดับมาก

2. งานวิจัยต่างประเทศ

แฮกกิง, สก็อต, และบาราด (Hacking, Scott, & Barratt, 2007, abstract) ได้วิจัยหลักสูตรท้องถิ่นที่นักเรียนชาวอังกฤษเขียนเล่าเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมของเด็กๆ เป็นบทความสำรวจ วิเคราะห์ลักษณะการพัฒนาสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนให้ดีขึ้น เมื่อปี ค.ศ. 1983 สมาคมทางวิทยาศาสตร์ได้ประชุมและลงความเห็นเกี่ยวกับหลักสูตรท้องถิ่นที่จัดขึ้นในโรงเรียน โดยเด็กๆ ได้มีส่วนร่วมและเด็กๆ ที่มีส่วนร่วมเหล่านั้นจะมีอายุอยู่ระหว่าง 11-12 ปี ซึ่งเรียนอยู่ในโรงเรียนและมีที่ปรึกษา (mentor) อายุ 17 ปี โดยมีจุดประสงค์ดังนี้ 1) เพื่อให้เด็กๆ

มีปฏิกริยาโต้ตอบเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่นของเขาทั้งหลายเป็นอย่างไร 2) เพื่อให้เด็ก ๆ มีความเข้าใจเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของชีวิตกับหลักสูตรของโรงเรียนว่าเป็นอย่างไร 3) โรงเรียนจะใช้สิ่งแวดล้อมของเด็ก ๆ มาสร้างเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรได้อย่างไร

เคนนอยเออร์ (Kenoyer, 2008, abstract) ได้สรุปงานวิจัยเรื่อง การค้าและเทคโนโลยีในหุบเขาอินดัส (Indus Valley) โดยเน้นแนวคิดใหม่จากเมืองฮารัปปา ประเทศปากีสถาน งานวิจัยนี้กล่าวถึงงานฝีมือพิเศษที่เกิดขึ้น ณ ศูนย์กลางชุมชนเมืองที่เกิดขึ้นแห่งแรก ชื่อเมืองฮารัปปา ประเทศปากีสถาน งานฝีมือ เช่น งานจากเปลือกหอย เซรามิกส์ งานจากหินโมรา (agate) และการทำลูกปัดจากหินสบู่เคลือบเงา มีมาตั้งแต่แรกเริ่มตั้งชุมชนคือประมาณ 3,300 ปี ก่อนคริสตศักราชจนถึงก่อนสิ้นสุดยุคประวัติศาสตร์ จากการวิเคราะห์วัสดุและแหล่งที่มา ตลอดจนสิ่งของในยุคนั้นทางกล้องจุลทรรศน์ พบว่าปัจจุบันยังมีการทำงานฝีมือประเภทเหล่านี้อยู่เป็นจำนวนมาก

เบนเนท (Bennett, 2009, p. 28) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของครูในการพัฒนาหลักสูตร พบว่า ครูอาจารย์ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรมากยิ่งขึ้น ในด้านการเสนอแนวความคิด มีการนำผลการวิจัยและผลงานทางการศึกษามาใช้อย่างแพร่หลาย ตั้งแต่ปี 1915-1940 เริ่มจากการสร้างหลักสูตร มีการใช้อุปกรณ์การสอนมากขึ้น และยังได้เสนอการพัฒนาการเข้ามามีส่วนร่วม ได้แก่ การส่งเสริมความเป็นมืออาชีพและส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย สร้างวิสัยทัศน์โดยให้ครูได้ศึกษาในหลักสูตร ทำวิจัยและมีการคัดเลือกตัวแทนครูที่นำแนวความคิดไปปฏิบัติจริง จัดหาแหล่งสร้างความเป็นมืออาชีพโดยจัดให้มีที่ปรึกษา

เทอร์เซียน (Terzian, 2010, abstract) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การปฏิรูปหลักสูตรโดยการปรับบริบทของหลักสูตรระดับท้องถิ่นและระดับโลกให้มีความสมดุลในโรงเรียนมัธยมศึกษาในอาร์มีเนีย ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างกระทรวงศึกษาธิการของอาร์มีเนีย ธนาคารโลก สถาบันกองทุนเปิดเพื่อสังคมของอาร์มีเนีย ครูและผู้บริหารโรงเรียนมัธยม เมื่อได้จัดการศึกษาตามโครงสร้างของกรอบความคิดเกี่ยวกับความเป็นชาติและความเป็นไปของโลกของยุคโลกาภิวัตน์ในช่วงระหว่างปี 1991 ถึงปัจจุบัน ซึ่งทุกกลุ่มที่ได้ทำการศึกษาต่างมีบทบาทหลักในการพัฒนาและการนำหลักสูตรระดับชาติและมาตรฐานของรัฐไปใช้ในระบบการศึกษาในระดับมัธยมของอาร์มีเนีย โดยใช้วิธีการวิจัยทางสังคมในการวิเคราะห์และสำรวจเชิงลึก การปฏิรูปหลักสูตรทั้งในระดับนโยบายและการนำหลักสูตรไปใช้โดยการสัมภาษณ์แบบพหุคูณ ที่ประกอบด้วยกรอบการอธิบายด้านนโยบายของเจ้าหน้าที่จำนวนมากจากกระทรวงการศึกษาและวิทยาศาสตร์ ผู้อำนวยการด้านการศึกษาจากธนาคารโลก และจากสถาบันกองทุนเปิดเพื่อสังคมของอาร์มีเนีย ร่วมกับการสัมภาษณ์ครูและผู้บริหารโรงเรียนในอาร์มีเนีย เพื่อนำเสนอภาพที่น่าเชื่อถือของการสร้างนโยบายด้านการศึกษาที่เป็นประชาธิปไตย

ในอาร์มีเนีย ในยุคปัจจุบัน ผลจากการวิเคราะห์และการสัมภาษณ์ผู้เข้าร่วมโครงการทั้งในระดับท้องถิ่นและผู้นำระดับนานาชาติที่มีความสำคัญต่อช่วงของการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านการเมือง วัฒนธรรม และการศึกษาทำให้เห็นองค์ประกอบที่มีความจำเป็นต่อความเข้าใจถึงบทบาทของการศึกษาในปัจจุบันของอาร์มีเนีย

ดิดาร์ (Didar, 2011, pp.1-15) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การสร้างหลักสูตรท้องถิ่น ที่นำเสนอเนื้อหาแบบดิจิทัลเพื่อใช้ในโรงเรียนมัธยมศึกษาของประเทศบังกลาเทศ เพื่อพัฒนาการผลิตสื่อการสอนในหลักสูตรท้องถิ่น โดยนำเนื้อหาจากหลักสูตรมาปรับให้เป็น ภาพ แผนภูมิ และวิดีโอ เพื่อใช้ในโรงเรียนระดับมัธยมศึกษา เพื่อเพิ่มศักยภาพให้ครูสามารถ เปิดโลกทัศน์ให้กับนักเรียนโดยใช้สื่อ ICT มาใช้ในการเรียนการสอนเพื่อให้นักเรียนเกิด ความเข้าใจในแนวคิดและประเด็นที่อาจจะยากที่จะอธิบายเป็นคำพูดได้ โดยครูจะเรียนวิธีการทำ โปรแกรมนำเสนอ (power points) ซึ่งสามารถนำมาใช้ร่วมกับวิดีโอ ออดิโอ และข้อมูลภาพและ แผนภูมิที่ดาวน์โหลดจากอินเทอร์เน็ต ผลการวิจัย จากการสังเกตนักเรียนมีแรงจูงใจในการเรียน ในชั้นเรียน เพิ่มขึ้น มีความคิดสร้างสรรค์ สามารถคิดวิเคราะห์ได้กว้างขึ้น และทำให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการเรียนรู้แบบนักเรียนเป็นศูนย์กลางมากขึ้น

จากการศึกษาเอกสารกับงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลักสูตร สรุปได้ว่า พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พุทธศักราช 2545 และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 และหลักสูตรแกนกลางการศึกษา ขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ที่มุ่งการจัดการศึกษาโดยเน้นความสำคัญทั้งด้านความรู้ ความคิด ความสามารถ คุณธรรม กระบวนการเรียนรู้ และมีความรับผิดชอบต่อสังคม ให้สังคมไทยเป็นสังคมแห่งภูมิปัญญา ให้ทุกคนได้คิดเป็น ทำเป็น มีเหตุผล สามารถเรียนรู้ ได้ตลอดชีวิต มุ่งเน้นให้เป็นคนดี มีปัญญา มีคุณภาพ สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข จากสภาพของท้องถิ่น พบว่า วัฒนธรรมทวารวดีเมืองอู่ทองมีความสอดคล้องกับความเป็นมาในท้องถิ่นของอำเภออู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี ของชุมชน เป็นข้อมูลทาง ประวัติศาสตร์ที่น่าสนใจ และชุมชนควรรับรู้รับทราบ เพื่อความภาคภูมิใจ ประกอบกับท้องถิ่น ได้พัฒนาเป็นพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ถือว่าผู้เรียนเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนที่ควร ได้รับการพัฒนาให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงในท้องถิ่นด้วย เป็นการปลูกฝังให้มีความรัก ความผูกพัน และมีความภาคภูมิใจในบ้านเกิดของตน ก่อให้เกิดเจตคติที่มีต่อชุมชน ท้องถิ่น และ เข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และพัฒนาความเจริญให้เกิดขึ้นกับชุมชนและท้องถิ่นในอนาคต ผู้วิจัยได้ประยุกต์ตามแนวคิดของนักการศึกษาทั้งในและต่างประเทศดังกล่าวข้างต้น เพื่อนำมา กำหนดเป็นรูปแบบในการพัฒนาหลักสูตร เรื่อง วัฒนธรรมทวารวดีเมืองอู่ทอง โดยมี กระบวนการพัฒนาหลักสูตร 4 ขั้นตอนคือ 1) การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน 2) การพัฒนาหลักสูตร ฉบับร่าง 3) การทดลองใช้หลักสูตร 4) การประเมินผลและปรับปรุงหลักสูตร